

EGYETEMES REGÉNYTÁR

A CSÁK NEMZETSÉG

REGÉNY

IRTA
MALONYAY DEZSŐ

BUDAPEST 1907
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5433-63-4 (online)
MEK-12925

I.

Néhai vén Csák Bertinek, a félszemű bihari nábobnak, ha jól kalkuláljuk, ahány istenadta nap, jutott vagy annyiszor kétezer pengője arról a tenger földről, amit őt lóval alig győzött megkerülni estig, ha még olyan hajnalban indult is. Nem is föld, - egész ország.

Utána meg tán még egyszer annyi maradt a fiára. Mert ő ugyan el nem költött kétezer pengőt naponta.

Össze-vissza egyetlen uri tempó szorult belé.

Ez se volt olyan drága, hogy bőven ne futotta volna a napi kétezer pengőből. Időnkint, amikor úgy rájött a bolondja, ott termett a Látóképi-csárda előtt, őt lóval. Hej, gyönyörű őt csikó! Úgy nótára jártak, mintha táncoltak volna, lakodalomra, friss menyecskével. Ilyenkor már a zsidó, a nagyszakálu Nememiszt, tudta a dolgát: száz szál gyertyát, száz itce bort, - és ami csikós, bojtár, meg egyéb épkezláb legény került a környékről, azt bekurjantották a cécóra s ihatott a népség, amennyi belefért. Aztán pedig, amikor már beléjük nem igen fért volna több, Csák Berti rugott egyet a kecskelábu asztalon, - és ki a legény a csárdában!?...

- Birokra, emberek! A fene ott egye ki!

Vagy őt gyűrték le, vagy ő takarította ki az ivót.

Ilyen mulatság adtán verte ki a félszemét néki, éppen a tulajdon parádéskocsisa, Csopak Andris. És nagyon jól járt vele, az Andris.

Úgy volt, hogy Andrisnak loccsan szét a feje, ha jókor föbe nem kólintja a gazdáját. Helyesen, - nem hiába, híres lóköttő volt legénykorában az Andris! - éppen ott, az orra tövében.

- Melyik szemem, te bitang? - kérdezte a nábob, mert egyszeribe elnyult ám s megfekszi a földet is, ha Andris tisztességgel ölbe nem kapja.

- A bal, tekintetes uram.

- Milyen szerencse, a fene ott egye ki! dicsérte őt a gazdája, mert hogy akkurát a balszemire sandított. - Ember vagy, Andris, akasszanak föl!

Nem is ült aztán előtte a bakon egyéb kocsis hóttáig, csak örökké az Andris, aki olyan fájnul megoperálta.

Andris ott ült a bakon akkor is, amikor a nábob elvitte a fiát, a nyolc esztendőes Berti gyereket, határnézni.

Az őt csikó táncolt föl velük a dombra, a Basa-hegyre; ott a nábob ölibe vette a gyereket s olyanformán, mint Krisztus urunknak Belzebub, megmutatta néki a világot.

- Kinyisd a szemed! Amit itt köröskörül látsz, de még odébb is, az mind a tied lesz, a fene ott egye ki!

A gyerek pedig - -

De előbb azt vegyük sorra, hogy jutott Csák Berti a fiához?

Mert az övé volt, azt senki sem tagadhatta, éppen olyan tömzsi, zömök, olyan ragyavert kis tatár, mint az édesapja; amikor lépett a kölyök, mintha rugni akart volna és szüntelen verekedésre állott az ökle.

Hát úgy történt, hogy Csák Berti, ámbár alapjában véve nem sokra becsülte a fehérnépet, egyszer mégis megnősült.

Eszkendőnkint, húsvét táján, összecsóditte cselédjeit a tanya alatti nagy szérűn s kihozatta a debreceni tiszteletest: papoljon nekik vagy hat óra hosszat, nehogy végképp elrugaszkodjanak az Uristentől. Összeszedődött ilyenkor, asszonyostól, gyerekestől, vagy kétezer ember s olyan áhitattal nyelték az ígét, mintha pirított szalonna lett volna. Maga Csák Berti is végighasalt egyik kazal tetején s tetszett neki szemlátomást, hogy dül a szó a papjából. Mire a pap berekedt, megéhezett a frekvencia is, - a nábob vendégelte meg őket. Egy-egy kis nyáj került a bográcsba. Ő is velük falatozott, velük kortyingatott, s hogy táncra kerekedtek, maga is megforgatott egy-két gömbölyűbb menyecskét. Menyecskét, mert a lányokat nem szenvedhette.

- Mintha pohár vón' az ember kezibe. Majd biz' én mind attól szurkoljak, hogy ott törik össze a markomban!...

Pedig igen, éppen hogy ilyen pohár, egy nagyon, nagyon törekeny, mint a velencei köszörült kristály, olyan vékonyka leányzó került az ő kezébe.

A tiszteletes úr, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk hajadon leánya, Eszter.

Aszondtam: pohár, - de nem, hanem inkább egy szál gyöngyvirág, még pedig olyan karcsu, magas, velencei pohárban, ami jóformán nem is illenék egyebüvé, csak az Urasztalára.

A húsvéti prédikáció végett kergette be az öt csikót Debrecenbe a nábob s a tiszteletes úr szobájában, az ablakban viruló muskátlit öntözte a leány.

- Jaj! a fe - -

Elég az hozzá, ilyet Csák Berti még nem látott... Hogy is mondjuk csak?!... Szeretett volna főbeütni valakit, vagy megölelni mindenkit; haragudott magára, hogy az a leány elpirult és szerette volna cirógatni, mint egy pihegő kis madarat, amelyik megijedt.

Biztatta:

- No! no! nem kell azért mindjárt megijedni az embertől!

A leány aszondta, hogy ő nem ijedt meg. És a hangja, az is szebb volt, akármilyen muzsikánál.

- Nem harapok én meg senkit, - mentegetőzött a nábob. - És... és én... no, majd küldök magának muskátlit.

Bezzeg nekirontott a tiszteletesnek:

- Hát ez micsoda disznóság, mi! A tiszteletes úr nekem soha egy kukkot se szólt erről a leányról! Hol vette a tiszteletes úr ezt a leányt?

A pap, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk ijedt meg, hogy mi lelte a nábobot? Fejibe szaladt a vér, még ott éri a guta ő nála.

- Muskátlit ígértem neki, érti az úr!

Addig ki se mozdult Debrecenből, amíg egy szekér muskátlit össze nem vásárolt Esztikének. Hazamenet, odaszólt Csupak Andrisnak:

- Te, Andris! Agyonváglak, ha a szó nem marad benned, de ennek a papnak a lánya a feleségem lesz, ha addig élek is.

- Segíjje az Isten, tekintetes urunk, dörmögött az Andris. - Már ideje, ámbátor, mer' ki későn házasodik, későre bánja az meg.

- Mit morogsz?

- Én!?!... Egy kukkot se én, tekintetes uram! Csak aszondom, amihez Böske szokott, Örzse azt el nem felejt... De hát aszondják, jó szél szombaton ugysis megáll.

Repült az öt csikó, mintha ott libegett volna már fülük mellett a lakodalmi selyemkeszkenő.

A husvéti prédikáció után pedig, mindjárt, ott a szérűn, fülönfogta a papot Csák Berti.

- Tudja mit!? Én feleségül veszem a tiszteletes úr leányát!

- Tehát az Esztikét? - hebegett a nagytudományu ember s bár hat óra folyvást hiba nélkül beszélt az imént, erre nem tudott textust semmiféle nyelven, pedig különben még héberül is tudott ő egy kicsit.

- Gyerünk! Esztikével majd beszélek magam.

Igen. Még aznap.

Ahogy betoppant a házba, a pap udvarán, az ákác alatt, megfogta a leány kezét s mielőtt a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk meglelte volna az illő textust, Csák Berti így szólt:

- Maga, Esztike, azt mondta a minap, hogy nem fél tőlem. Igaz-e?

- Igaz, - felelt a leányzó.

- Hát akkor a feleségem lesz.

- Szent Isten! - rémült meg Esztike. - Én, ilyen gazdag ember felesége?

Csák Berti elnevette magát.

- A gazdagnak is kettő az orralika, mint a szegény ember malacának.

- De én - -

Esztike bizony még szabadkozott volna.

- Hát ide hallgasson, Esztike! - dörrentett rá a nábob. - Vagy a feleségem lesz, vagy én felkötöm magam még ma. No?!

Ezzel rendben volt.

Ha valaki azt gondolná, hogy Csák Berti nem becsülte meg Esztikét, az egy csöppet se ért az efféléhez.

Ugyan megbecsülte.

Mert teszem, ha Esztike azt kívánta volna az urától, hogy buza helyett virágot termeljen, Csák Berti muskátli alá kapáltatta volna az egész dominiumát.

Csak egy csöppet lett volna több szufla abban a vékonyka asszonyban!...

Még belé se igen szokott a nagy módba, egyre fehérebb lett s tavaszkor köhécselni kezdett.

Csák Berti hozatott neki Pestről valami igen híres fizikust, aki azt sütötte ki, hogy vérszegény az asszony s jó lesz napos helyre vinni, valamerre külsőországba, tenger mellé.

- Szamar! - haragudott rá a nábob. - Hát hol az istennyilában, miféle külsőországban van naposabb hely, mint a Hortobágy vidékén!? Különb az mindenféle rongyos tengernél!

De utóbb a bécsi felcser is azt ajánlotta, hogy vigyék az asszonyt, hanem ennek meg az volt a baja, hogy hegyek közé kell vinni! Élesebb levegőre, erdős helyre.

Ezzel, mert német volt a szerencsétlen, maga Csák Berti nem igen tudott veszekedni. Apósa, a nagytudományu tiszteletes magyarázta, hogy a német aszondja, nem áll jól semmiért, ha nem sietnek.

- Különben, - mondá rendületlen nyugalommal a nagytudományu tiszteletes, - a német domine akként vélekedik, hogy az asszony nyilván örvendetes családi eseménynek néz elébe.

Soha bécsi professzornak nálunk olyan patyolat sora még nem volt.

- Hát miért nem szól mindjárt, a marha!... Igazán!? Gyerek?!... Fiu!? Mi!?

Ezt nem tudta bizonyosan a német sem, de azért Csák Berti vissza se akarta eresztetni többé Bécsbe. Szentírás lett a recipéje.

Hegyekre van szüksége az asszonynak? Élesebb levegőre? Erdős helyre?

- Esztikém, csak fiu legyen! A többi az én gondom!

És vett az asszonynak hegyet, erdőt, vagy huszezer holdas rengeteget a Vértes aljában.

Április végén már a somodori vadászkastélyból nézegette Esztike, hogy járnak ki alkonyatkor az őzek, meg a szarvasok az erdő alá legelészni; nézegette, hogy zsendül az erdő, ott köröskörül a hegyoldalakon. Előbb csak lenge, haloványzöld, inkább ezüstszürkés fátyolt tereget a faágak köré a tavasz, aztán egyre zöldebb lesz a ruhájuk, júniusban már szinte fekete, - Esztike pedig egyre sápadtabb, s mire nyár lett, ő olyan fehér volt, mint a hóvirág.

Csák Berti sokszor szidta Andrisnak a hegyeket.

- Szamárság! Marhaság! Ostoba beszéd!... Az ember megfullad itt a hegyek közt!... Léptenyomon fal tolakodik az orrod előtt!... De csak hallgass, majd szusszanunk odahaza, csak egyszer a fiu itt legyen!... Mert fiu lesz, Andris, mit gondolsz?

Andris ráhagyta:

- Fiu, tekintetes urunk, mi lenne egyéb!

Magában pedig azt dörögte: csupor is, fazék is, leesett a' mán a szegrül...

Csák Berti meg készült az öröm elé.

Volt már ott holmi, egy tucat gyerekre való. Andris alig tudott eligazodni a tömérdek fehérnép közt: bábaasszony, kenő asszony, javasasszony, fürösztő asszony, pesztra, - dajka három is volt már szerződötve.

Esztike mosolygott az ő jó urán és sokszor megfogta a kezét, azt a súlyos nagy kezét, cirógatta:

- Vigyázol majd rá?...

Hogy szorult ökölbe az a kéz! Ha az ő fiát bántaná valaki!? Nikipirult, amint elgondolta, hogy ülteti majd lóra a kölyket...

- Te, Eszti! Majd ha először agarászik velem, odahaza!

Esztike bólintott s mosolygott egyre.

Karácsony éjszakáján dereng egy-egy messzi csillag fénye úgy.

Aznap, - ott volt a bécsi orvos is, - dehogy is tudott volna a kastélyban veszteg maradni Csák Berti. Mint a kiveret kan, csörtetett egész nap a hegyek közt, az erdőben.

Zihálva, holtfáradtan, estefelé került vissza a kastély közelébe.

Gyönyörű őszi este volt, a hold éppen a kastélyra tűzött. Csak egy futamodás, otthon lehetett volna.

Nem mert hazamenni.

Az erdőszélen barangolt, leste a kastély ablakaiban a világosságot. Pedig ekkor már keresték, fáklyás emberek járták utána az erdőt. Andris orditozott:

- Tekintetes urunk! tekintetes urunk!...

Bevárta, míg ráakadtak.

- No?

Azok megijedtek tőle. Egyik se mert mukkanni.

- Fiu?

Andris bólintott.

- De a tekintetes asszonyunk meghótt.

Egy pillanatig dermedten állott.

Aztán lassan indult. Útközben egyszer odaszólt Andrisnak:

- Már most mehetünk innen, Andris.

- Haza, tekintetes urunk.

Indult volna a gyerekkel s halottjával nyomban; alig tudták vele megértetni, hogy azt a porontyot nem lehet útra vinni még.

Jó, hát a gyerek maradjon, - különben is, olyan hitvány kis féreg, van itt asszony elég, csináljanak vele valamit, amíg ember formája lesz, - de ő Esztikét viszi haza.

Vitte.

Otthon, a dominium legáldottabb részén, a hová úgy tűz délben a nap, mintha az Úristen trónusa éppen fölötte állana az égben, - ott sáncoltatott körül jegenyével kerek ezer holdat s annak a közepére ásatta el felesége koporsóját. Domb nem kell a sír fölé; mind az ezer hold, az legyen Esztike sirja.

Száz ekével, hatszáz hófehér ökör szántotta símára azt a sírt, - az első ekeszarvát maga a nábob fogta s így temette az aranyszívű pogány az ő asszonyát.

Azon az ezer holdon nem aratnak, amíg ő él s ami virágot az Isten ad rá, az ott éljen és ott haljon meg, békességben.

Így, ezt elvégezvén, visszalátogatott Somodorra: él-e még az a gyerek?

Csak egy cérnaszálon, nem sok, de hát lógott benne valami kis élet.

A bécsi orvos, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunkkal egyetemben, azt ókumlálta ki: marad a gyerek Somodoron.

Ami azt illeti, volt ott neki asszony elég, bábaasszony, kenőasszony, javasasszony, fürösztő asszony, pesztra, meg dajka is, három, - meg ott a sok híres hegy, az élesebb levegő, az erdős hely (a f. o. e. k.), marad hát a gyerek Somodoron!

Majd hírt kell adni, ha annyi ember lesz belőle, hogy hazakerülhet. Ha majd megérdemli, hogy az istenáldott napos síkföld szabad lélekzetéből jusson neki is, mint a többi Csáknak, akik sohase fulladoztak.

Csák Berti mustrálta egy darabig a kis hitványt.

Andris szintén csóválta rá a fejét.

- Tekintetes urunk! - dörmögött a hű cseléd, - olyan-e', mint a zabkéve: össze se raktuk, mán dül.

- A bizony, Andris, a fene ott egye ki... De majd meglássuk!

II.

A gyereket nagyapja, a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk nevelte a hegyek közt, Somodoron.

Csák Berti azt tartotta: új sebet ne körmöld, - felējük se nézett.

Egyszer-egyszer sóhajtott Esztike után s amikor új csikót fogtak szekérbe, emlegette hűséges kocsisának, Csupak Andrisnak a gyereket is.

- Mi lesz belőle, te Andris?

Andris bízott a gondviselésben, mondván:

- Nem szükség a tetvet ködmenbe rakni, magától is belémászik a', tekintetes uram.

Eltelt jó hat esztendő.

A tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk megküldte minden ősz elején az epistolát, akár az évi termésről referált volna:

„...föltételezván tehát, hogy egészsége idővel kellően meggyarapodnék, én, az Úr segédelmével, úgy hiszem, embert nevelek a fiúból s esztendőre diákszóra fogom. Minek-utána maradtam öcsémuramnak, az én igen kedves vőm uramnak, ő Kmének, szívbéli igaz szeretettel, stb.”

Ez volt a hatodik levél.

Csák Bertinek már ezután nem volt maradása.

Ne adj Isten, hogy valaki kedvét lelhetne volna a tanyán, mert nincs is olyan hóhér több, mint az a lelkiismeret. Káromkodott már éhgyomorra, mihelyt a szemét kinyitotta s napestig, akár vasvillát pöködött volna. Úgy érezte magát tenger földjén, mint vak tyúk az ugaron; ital nem ízlett neki, az ételt is csak úgy piszkálgatta, mint tót a Miatyánkot. Cselédjei nem győztek bújkálni előle.

Egy reggel fölhívatta Andrist a házba.

- Tipord meg a derekam, nem tom, mi leli.

Andris megטיפorta emberül.

És mikor már nyögni is alig tudott a nábob, aszondja Andris:

- Mi lesz mán velünk, tekintetes uram? Mer' ez így nem lesz jól.

- Nem biz'a, Andris fiam, nem, a fene ott egye ki!

És panaszkodott.

- Esztendőre mán diákszóra akarja fogni a tiszteletes.

- Diákszóra!? - szörnyűködött Andris. - Még nincs is hat esztendő, szegényke! Aztán meg, hogy beszél majd itthon a cselédekkel?

A nábob rándított a vállán.

- Dejszen, - mormogott az Andris, - a tiszteletes úrnak is, ha zacskóba kötnék az eszit, megenné a kutya... Hozzuk haza, tekintetes uram, azt a gyereket, szegénykét!

- De mikor olyan görhes.

- No, no! Én csak aszondom, ezüst korsónak jó a cserepe is.

- Haza, fiam, ugy-e? - nyögött a nábob.

- Majd hozzátanul itthon az élethő, - bólított Andris.

- Hát akkor gyerünk!

Óh, de nehezen ért a nábob Somodorra.

- Hol a fiam?

Mert úgy határozta, hogy ki se igen fognak abban a görbe országban, - csak föl a kasba a gyereket s menten vissza, haza vele, hogy soha Somodornak a híre se érjen utánuk.

A tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk nem várta Somodorra a nábobot.

De meg ha várta volna is!...

Más rend volt ott, nem úgy, mint hajdanában.

A tiszteletes, mihelyt az ő gondjára maradt a kis árva, lecsukatta a kastélyt s az erdészházba telepedett át. Ott nevelte a gyereket puritán egyszerűségben, amit úgy kell érteni, hogy a sok fehérnépnek, kenőasszonynak, javasasszonynak, fürösztőasszonynak, pesztrának, dajkának, híre se maradt a somodori kastélyban. Kecsketejen cseperedett föl a gyerek s az egyik erdőkerülő felesége tisztogatott rá is, meg a tiszteletesre is, aki mese helyett Homéroszt, meg Vergiliuszt fordítgatta az unokájának.

- Hol a fiam?

A fiu nem volt odahaza.

- Mivelhogy jót tesz neki a gyaloglás, átküldtem Gajára, az erdőkerülővel, dohányért.

Addig, amíg visszakerült, a nábob végighallgathatta, milyen bölcsen intézé a gyerek sorsát az ő nagytudományu apósa.

- Tehát, - kezdte beszámolóját nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, - azt vévén tekintetbe, lenne a fiúból ember, egyszerű természetű, valóban erkölcsös, hasznos tagja a társadalomnak, gondosan eltitkolám előtte, hogy mily veszedelem, mily rengeteg vagyon várakozik reá, távoltartván tőle a nagy mód és az elpuhító kényelem incselkedéseit, egyebet nem látta ő itt, csupán csak azt, hogy aki meg akarja érdemelni az életet, annak dolgoznia kell. Ő már dolgozik. Ágyát maga veti, szobáját maga takarítja, a kecskét, amelynek teje táplálja, ő maga feji.

- A kecskét, kedves ipam-uram? - kérdezte a nábob, s nem tudta, nevéssen-e, vagy üssön.

- Valóban, a kecskét, - válaszolt rendületlen nyugalommal nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, a nábob apósa. - És én kezeskedem, kedves vőm-uram, ember lészen a fiúból, az Úr segedelmével.

- Kecsketejen, kedves ipam uram? - firtatta a nábob s lassankint szorította ökölbe a markát.

- Valóban, kecsketejen, - válaszolt mindvégig rendületlen nyugalommal nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, a nábob apósa. - Mert mihaszna adott az Isten vőm uramnak annyi fejős tehenet? Mennyivel több ember kigyelmed, kedves vőm uram, mint az a más-félszáz jámbor, aki a gulyáit legelteti? Mit csinált az életben, kedves vőm uram, amiért holta után sóhajtanának utána?

- Hol a fiam? - ordított a nábob.

Éppen elékerült.

Síralom volt rátekinteni. Milyen alázatos, sápadt, s olyan szánalmasan pötyögött rajta a ruha, a tiszteletes valamelyik fakult tógájából szabott lebernység.

És az, hogy mintha nem is mert volna szembenézni az emberrel. Megállt a küszöbön, mint az idegenben kilincselő kis mendikás, aki nem tudja, marasztják-e, vagy odébb kergetik.

- A szemembe nézz! - rivalt rá a nábob.

A gyerek összerezett.

Csak annyi, hogy ragyás volt az arca, de egyébként nem ismert magára benne Csák Berti.

Mustrálta, mustrálta...

Szinte el is szomorodott. - Maga feji a kecskét! - gondolta.

- Na! - biztatta a gyereket. - Tudod-e, ki vagyok?

- Az apád, Berti, - utasította a tiszteletes. - Csókolj kezét.

A gyerek engedelmesen kezét akart csókolni, de a szeme se villant és sápadt maradt az arca.

A nábob elkapta tőle kezét.

Mustrálta.

Haragudni se tudott volna már rá, úgy megsajnálta.

Halkan, majd úgy nyöszörögve, mint amikor Andris megtiporta, azt kérdezte:

- Hogy ez volna az én fiam, kedves ipam uram?

- Valóban ez, kedves vőm uram.

Szemlélte a gyereket...

Aztán hunyorított egyet azzal a félszemével s mivel káromkodni se igen lett volna már érdemes, azt kérdezte:

- Tud mán ő tán diákul is, kedves ipam uram?

- A tavaszra, ha Isten éltet bennünket, kedves vőm uram.

A nábob bólintott s nagyon örült neki, hogy tavaszra már tud a fia diákul is, - ha Isten éltet bennünket.

Még egy csöppet tanakodott, szóljon-e a gyerekhez?

A tiszteletes szólt a fiúra:

- Kimehetsz.

A gyerek engedelmesen távozott.

A tiszteletes pedig, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, roppant lelkinyugalommal tömött pipára.

- Aztán mi van ebben a gyereken én belőlem, kedves ipam uram? - kérdezte a nábob.

- Valóban semmi, kedves vőm uram, - válaszolt a tiszteletes.

Csák Berti sarkon fordult. Itt is voltunk!

Leszólt Andrisnak:

- Mehetünk, Andris!

Andris csak morgott:

- Ki se fogtam...

Szép símán búcsúzott az apósától, olyan bihari flegmával, amiből tréfa is kelhet, meg halálos suhintás is; a gyereket látni se akarta.

A kocsin odaszólt Andrisnak:

- Láttad?

Andris vállat vont s azt dünnyögte:

- Fehéret pököd a tiszteletes, sokat beszélt nyilván.

- De a gyereket, Andris!?...

Dehogy felelt volna a hű cseléd! Füle közé csördített az öt csikónak: ezen a kaptatón se izzadtok még egyszer!

Az ördögécérnával gyepűzött fácányos aljában, vagy két puskalövésnyire az országúttól, egy kis ér bujkált s ott a völgy szép pázsitos volt.

Ahogy odaértek, Andris akkorát rántott az öt csikón, hogy egyszeribe megálltak.

- No! - zúdult rá a nábob.

Andris elképpelve mutatott az ostornyéllel a völgybe.

A pázsiton libák legelésztek; egy piros fejkeszkenős leányka rítt keservesen, mert egy hórihorgas kerülő búbolta irgalmatlanul.

- Bitang, - kiáltott le a nábob, - ne bántsд azt a gyereket!

Már küldeni akarta a leányka segítségére Andrist, - mint a fergeteg, rohan elé a gyepű közül egy gyerek...

Úgy, a hegyoldalból, alig látszott arasznyinak.

De neki a kerülőnek, mint a vadmacska, karmolta, tépte, az a hórihorgas léhűtő csak kapkodta le magáról, a gyerek nem tágított. Valami parittyafélét is lóbált a kezében s azzal suhintott a kerülőhöz, aki, hogy első meglepetéséből magához tért, puskatussal támadt rá.

De már ekkor nyargalt le a völgybe Andris.

A gyerek, nyilván azt hívén, hogy ellenség: hátrált a gyepű felé, ott megvetette a hátát s amikor közelebb érkezett a nábob kocsisa, feje fölött megforgatta parittyáját és úgy suhintotta föbe Andrist, hogy annak a homlokát menten elöntötte a vér.

De Andris csak rohant neki, átölelte, a mellére szorította, úgy, hogy moccanni se tudott a gyerek és boldogan ordított a gazdájának föl a hegyoldalba:

- A miénk e', tekintetes uram! a miénk!

A leányka böggött keservesen, a libák rémulten menekültek. Andris meg futott a gyerekekkel föl a hegynek, s lihegve nyomta a nábob ölébe:

- Kutyának csak eb a kölyke, a miénk e', tekintetes uram!

- Az a'!

A Berti gyerek volt. A kis alázatos, az engedelmes, a kecsketejen cseperedett, a fakó katufrékos Berti gyerek, aki csöpp hijja, hogy diákul is meg nem tanult már a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk mellett, szegényke! Az a', a kis ragyás!... De bezzeg nem olyan

sápadt most a képe! Meg ugyan szemébe néz az apjának, aki nem győzi csókolni, ölelni s csak azt hajtja:

- A fiam, Andris, a fiam! A fene ott egye ki! A fiam!

A kis leány is, az a piros fejkeszkenős, ott rí a saraglya mellett, hogy ne bántsák a Bertit...

Pedig dehogy bántják.

- A szemedet, verte ki, Andris? - tudakolta, milyen boldogan a nábob. - Melyiket?

- A jobbot, tekintetes uram, - magyarázta Andris és ő is örült neki.

A nábob egyik kezével a fiát ölelte, a másikkal meg hű kocsisa homlokáról törülgette a vért.

És még Andris biztatta:

- Sebaj, legalább nem megy belé a pipafüst... Meg így kvittek vagyunk már most, tekintetes uram!

Berti gyerek megbújt az apja ölében („Hogy dobog a szíve neki, te Andris!”) s csak annyit mondott:

- A Böskét bántották...

Kis híjja, hogy Böskét is föl nem szedte a kocsira Csák Berti. De Böske nem akarta hagyni a libáit, - hát csak a fiát vitte a nábob, de azzal siettek is ám ki a hegyek közül.

Böskének meghagyták, soha senkinek se szóljon, hová lett a gyerek.

- Senkinek, - ígérte szepegve a kislány.

Vissza se néztek.

Ha visszanéznek, láthatták volna, hogy borúl le az úton a piros fejkeszkenős kis Böske és sír, sír, a libáira se gondol, csak sír és becsukódik rá az erdő.

Otthon, legelébb is, lovat kell nevelni a gyerek alá!

A nábob betereteltett a tanyára vagy huszonhat pár harmadfű csikót s éppen aznap érkezett meg Somodorról a tiszteletes epistolája is.

A Böske szavának állt, nem szólt, mert a tiszteletes zavartalan lelki nyugalommal referált, hogy a gyereket hasztalan kurrentálja a vidéken, a gyerek eltűnt a háztól. Talán majd megkerül:

„...én keresem őt lelkiismeretesen. Ámde a Végzet rendelkezései kifürkészhetetlenek. Mindazonáltal bizodalunk legyen a Mindenhatóban, hogy az ő szent segedelmével adatik erőnk elviselni eme súlyos megpróbáltatást. Az Ur adta, az Ur elvette; legyen az ő szent akarata. Minekutána maradtam öcsémuramnak, az én igen kedves vőm uramnak, ő Kmének, szívbéli igaz szeretettel, stb.”

A tanyán volt ugyan egy flaskó tinta, néhai jó Esztike, a boldogult tekintetes asszony idejéből, de az már rég beszáradt. Hozatott hát a nábob tintát, friss kalamust s papirost, szép nagy árkust, Debrecenből.

És a Berti gyerek írta nagyapjának, a tiszteletesnek, - nagytudományu Ásguti Fazekas András urunknak, tulajdon kezébe, Somodorra, - miként az édesapja, maga a nábob diktálta neki:

„...ides apám hazahozott és azt üzeni gyűjjék haza onnét nagyapó is ides apám ma ütet lóra mer andris aszondja kutyagyomornak pacal a főtja.”

Még valamit, amit nem a nábob diktált a gyerekeknek, hanem a maga fejiből írta a levélbe:

„...a böskét is hozza ám nagyapó.”

Andris mód nélkül büszke volt arra, hogy óróla is szó esett a levélben.

Mert a nábob meg nem állta, hogy ne mutassa Andrisnak a levelet.

- Kinyisd azt az egy szemed most, Andris! A gyerek írta! Mi!... A fene ott egye ki!

III.

Nem szükséges menten azt hinni, hogy a nábob már most nem vesződött fia, a Berti gyerek nevelésivel.

Ember lesz belőle, külömb az apjánál, a fene ott egye ki!

Miután kiválasztott neki négy hámos csikót, - egérszörű négy angyalt, de olyat, hogy gyémántgyűrű fért vón a bokájukra, - meg három hátast, jó zömök kis lipicait, amit a herkópáter is akkurát agár fara mögé teremtett, aszondta Andrisnak:

- Diák elférne tán mégis melléje, te Andris!

- Még korpa van, akad kutya, - vélekedett az Andris. - Mire való Debrecenbe az a sok tintás ujjú?!

- No, - határozott a nábob. - Hajnalban bemegy hát a kollégiumba három szekérrel. Tiszteltetem a szénior s megmondod néki, mustráljanak ki három szekér öreg diákot, nem aféle zinár embert, de a javából, mert kell a fiam mellé. Vagy féltucat legalább. Tudnak tán majd annyit, amennyiből csurran a gyerekek is. Megmondhatod, itt jó soruk lesz!

- Komotizálhatnak, mint mészáros kutyája a napon, - morgott az Andris és indult.

A nábob még utána szalajtott:

- Mond' meg nekik, Andris, a diákokért a kollégiumi alumnusoké lesz a kigyeki pusztá, a fene ott egye ki!

Hozott is az Andris diákot, teli három szekérrel.

Vastagnyaku, egészséges, jókedvű kálomista gyerekeket. Csak egy volt köztük, olyan keszeg, de aszondták, annál külömb fejű soha a kollégiomban, de még az enyedi nagy iskolában sem termett! Jó! Föleresztette hát a szekérre Andris, ötöt is. Egyet meg éppen a kántusból adott a szénior s ezt nagyon megkedvelte Csupak Andris, már az úton, mert igen szépen tudta azt dalolni: Pántlikás kalapom, fujdogálja a szél...

Ami a gyereket illeti, arra kitanította őket, mielőtt beértek vón' a tanyára:

- Aztán a kis gazdámra vigyázni köll! A bötüt csak módjával, mert' ha sok a zsír a mécsben, előtja.

Öröm volt nézni, milyen jóízűen ettek a diákok. A nábob gyúrta őket.

- Elébb hagy lakjanak jól, adta sok éhes kalendáriumcsinálója!

Azt már a diákok süttették ki a tanyán, hogy tán könyv is kéne.

- Az a'! - hagyta rájuk a nábob - a könyvet olvasni is lehet.

Igy történt, hogy Andris megjárta hát még egyszer Debrecen, hozott egy saroglya könyvet, eltanakodván az úton, - mennyi sok törött istállóablakot bel ehetne ragasztani avval a tömérdék papirossal!

A diákok aztán jóllaktak a nábob asztala mellett és nagy volt az ő gyönyörűsége, amikor a Berti gyereken se igen látszott már a tiszteletes, nagytudományu Asguti Fazekas András urunk kosztja, a kecsketej s az ebédutáni birkózás alkalmával már ő is földhöz tudta vágni legalább Csehi Dávidot.

Mert a Dávid, az volt a diákok közt a legnagyobb fejü, - le nem feküdt, hogy vacsora után még egy tucát görög ígét be ne vett volna szegény, - de úgy ököltre, ő volt, Dávid, a leg-hitványabb.

- No, - biztatta őket a nábob. - Tavaszra majd összeszedi magát a Berti!... Hanem te, te Dávid, mi a fene akarsz te lenni?

- Tudós, - válaszolt igen határozottan nagyfejü Csehi Dávid és szemérmatosan elpirult.

- No, csak egyél fiam, - csóválta a fejét a nábob, mert fölöttébb sajnálta azt a gyereket, ámbár hogy jó az ilyen is a háznál, legalább tapasztalhatja a Berti, ki micsodás.

Mégis, egyet megkivánt ettől a diákjától is a nábob.

- Legalább pipát végy a szádba, Dávid fiam, amikor a tudományt nyeled, hogy valami formája legyen a fejednek, a fene ott egye ki!

Igy hát egy üres pipa lógott állandóan a Dávid szájában, amikor a könyv mellé bujhatott.

Az a legjelesebb, hogy Berti gyerek éppen ezt a Csehi Dávidot, ezt kedvelte valamennyi közt a legjobban. El-eldöngette irgalmatlanul, - a Dávid szemérmatosan mosolygott, Berti meg nyaggatta az apját:

- Édesapám, adjunk a Dávidnak valamit!

A nábob rátámadt:

- No, Dávid, hát mi lesz? Ló? Agár?... Amit akarsz, a fene ott egye ki!

Csehi Dávid, mint a fehér rokolyás leányzó konfirmációkor, elpirult, mukkanni se mert.

- Kinyögöd!? - sürgette a nábob.

A Dávid nagy feje szinte lángot vetett. Mondta volna ő, szegény, tüstént, hogy mire vágyik, amire annyi esztendőök óta áhítozott, de nem merte olyan egyszerre.

- Lehuzatlak, Dávid fiam, - haragudott a nábob.

Csehi Dávid hát kivallotta, az ajka is reszketett belé:

- Egy Páriz-Pápaít szeretnék, tekintetes uram.

- Mi a csuda az, te Andris?

Andris vállat vont.

- Nem tom', tekintetes uram, de jó lehet. Mert csak rá kell nézni, a Dávid deákra: a szíve hasad meg, mint a Ricsi kutyának, aki nem érte el a túrót, pe'ig ott száradt a rácson.

Csehi Dávid apránként magyarázta, hogy valami nagyon vastag könyv az a Páriz-Pápai, aféle dikcionárius, amibe szintannyi a bötü, hogy mák se fér annyi a vékába.

De ha csak ez kell neki, teljék módja benne: hármát hozatott néki a nábob.

Épp akkoriban történt az is, hogy Berti nekihorgaszkodott a Dávid gyereknek s verte pogá-nyul.

A Dávid csak mosolygott.

Berti annál dühösebb lett, gyomrozta, rugta, - a Dávid rendületlenül mosolygott. Pedig a vér csurgott már az orrából s Jambó, Sutyom és Kehes, a nábob három kedves agara, úgy vonítottak kis gazdájukra, mintha fazékba szorult volna az orruk.

De a Dávid egyre mosolygott.

- Ríjj hát! - rimánkodott neki, lihegve, a Berti gyerek és ütötte. Majd meg sírva kérte, de azért ütötte: - Ríjj hát!

Nem, nem, - intett a Dávid s aki éppen annyira szerette, agyonveri a Berti, ha a többiek ki nem veszik a kezéből.

Mosolygott, szemérmatosan akkor is, a Dávid.

A Berti meg, ekkor már fogta a kezét s lesütött fővel, ő panaszkolt neki:

- Miért nem sírtál, Dávid?

- Miért sírtam volna? - kérdezte viszont, igen halkán, a Dávid s hűségesen szorította kis pajtása kezét.

- Pedig te mégis erősebb vagy mint én, - suttogott Berti, nehogy meghallja valaki. - Én tudom, te erősebb vagy.

- Éppen azért, - válaszolt Dávid, ő is nagyon halkán, nehogy meghallja valaki.

Hát szó sincs róla, a diákok is, de javarészt mégis csak a nábob nevelte a fiát. Hogy legyen ember a kölyökből, külömb az apjánál!

A ló után következett az agár.

- Uri szerszám, fiam! Fogadok, Árpád apánk paripája mögött is ott koslatott vagy három. Annyi szent, urnak és agárnak találták ki a kanapét is. Megbecsüld!

Agár után, a zsidó.

Amikor a zsidójárás megkezdődött a tanyán a gyapjuért, - egész vecsernyét rendeztek az aklok közt s Andris mán kutyákat uszított azokra, akik az ambitusig tolakodtak, - megmutatta őket egyetlen fiának is a nábob.

- Ehun e'! Lásd, ilyen a zsidó. Jóraivaló nép e', fiam, a fene ott egye ki!

- Az a', - hümmögött Andris, - csak a savó nem marad meg bennük.

- Azért sohasem kell a zsidóval összeveszni egészen, - oktatta fiát a nábob. - Mint a csizma-húzó, jó ez a házban. Ha nem is kell, de ott legyen az ágy alatt. Ha más nem, azt vágja az ember a fejihez valakinek.

Külömben, a Nememiszthez is kivitte a gyereket, a látóképi csárdába.

Oda inkább cigányt regulázni. Ki mit nem evett, honnan tudná mi ízü, - tanuljon bánni a primással is a gyerek, böcsülje majd meg az édesapja nótáit.

- Öleld meg a cigányt, fiam, de akkor töröld képen, amikor kezet akar csókolni.

- Könnyü annak, aki szűrrel született, - morgott az Andris.

A gazdaságban is ott lödörgött a nábob mellett a fia. Káromkodni tudott már fájnul s lelkire kötötte a nábob:

- A parasztnak akkor higgy, amikor szőrt látsz a fogán.

Andris dörmögött:

- Persze! Cseresznyét az úrnak, magját a parasztnak!

Azt se igen szerette Andris, hogy a nábob annyiszor emlegette kis gazdájának, mennyire övé lesz a határ!

Éppen amikor határnézni jártak, öt csikóval, a Basa-hegyen s a nábob, - mint ezt már emlegettük is egyszer, - megmutatta fiának azt a tenger földet, Andris akkor se állta szó nélkül, hátramordult a bakon:

- No! no! Nem egész világ Bihar, laknak Szatmártt is, tekintetes uram!

- Mi lelt, te Andris? - kérdezte tőle, nagyon csöndesen, a gazdája.

Ő meg, - ismerte már a nábob természetét, amikor az ilyen igen csöndesen firtatott valamit, - azt felelte:

- Semmi, tekintetes uram. Mán csak egy szemem van.

Igy nevelte egyetlen fiát néhai vén Csák Berti, a félszemű bihari nábob s kitervelte módosan, hogy így mutogat majd meg a kölyöknek sorra mindent, ő maga: lovat, agarat, pipacsbokrétás, aranykalászos júniusi buzatengert, ami szépet csak a földön találni s utóbb, egyszer majd, a legeslegszebbet, lesütött szemmel pirulva mosolygó fehérnépet, azt is ő mutat neki, a Berti gyerekeknek.

Igy.

És, de szívesen mesélném így én ezt végig, hanem az, hogy nincs ember sora mind csak fehér karácsony, meg zöld husvét, nagy selma a sors, úgy hazudik, akár a vén leány tükre.

Lám, a nábobnak is!

Tíz esztendő múlt a fiu, gyönyörűen ülte már a lovat. A nábob a gyaraki pusztára készült vele agarászni, Vizes-Gyáll alá, a határtalan csengődi síkra. Hat vezetékiparipával indultak az emberek hajnalban. A Berti gyerek nem aludt, dolgozott benne a jó Csák-vér. Sokat forgolódott akkor éjszaka a nábob is: előre gyönyörködött a fiában, hogy repül holnap az agár után!

Vacsora végén nyomott még egy barackot a Csehi Dávid nagy buksi fejére is:

- Hát te, szógám?! Tied lesz a nyúl farka!

A reggelbe pedig mindjárt beléütött a fészkes istennyila.

Alig táncolt ki az öt csikó az ambitus elől, Andris még ostort se bontott, a tanya kútja mellett egy vén szipirtyót, valami kártyavető oláh cigányasszonyt pillantott meg a nábob. Lehetett legalább száz esztendő.

A vénség, még ő kívánt szerencsés utat, fészülve a szót, mintha litániát kornyikált volna.

- Hogy a - -

Jaj, de legalább puska lett volna a nábob kezeügyében!

- Megállj! - kiáltott a boszorkányra.

Dehogyan állt. Farolt az akácos felé, mint az erkölcsös ló s vigyorgott. Egy foga volt, csunya, fekete, azt mutogatta.

- Fordulj, Andris! Itthon maradunk.

A Berti addig könyörgött, - gyerünk hát no, a fene ott egye ki!

De már aztán, görbén ment bíz' a.

A nábob mindegyre nem szeretett valamit. Szidta az eget, hogy éppen ma olyan szürke. Alig hibbant egy csipetet a szekér, már sajgott a dereka s fenyegette Andrist, hogy lerúgja a bakról. Közbe-közbe fohászkodott egyet, mint a kovácsfujtogató s megrugdosta legkedvesebb agarát, a Jám-bót is, mert hogy végignyalta egyszer gazdája csizmáját a jámbor.

Az Andris nem mukkant a bakon, de bezzeg az öt csikó, mintha füves hídon jártak volna. Ijjon a húr se feszül úgy, ahogy Andris kezében a gyeplő.

Az igaz, olyan kedvtelen, öregedő októberi reggel volt.

A tarlók, mint a borotvátlan vén ember borostás képe; egy kis dér is esett az éjszaka s a kukoricaföldeken vacogott a töretlen szár.

A nábob nyakontörülte egyik emberét, mert mintha egy likkal lejobb lett volna a kengyel...

Egy kukk se!

Pedig a Berti gyerek szíve alig fért a helyin, tüzelt az arca, kezében rezgett a kantár és szeretett volna nagyot kiáltani:

- Édesapám!

Mogorván botorkált a nábob alatt a ló, akár tehénen ült volna, csak úgy a könyökével intett olykor a fiának; hátra! ne told a szelet!

Szint' a patkó alól, egy kőrakás tövéből pattant föl az első nyúl.

Jambó pillantotta meg, - ahogy a nyíl, utána!

- Hajrá! - kiáltott a nábob.

Dühösen vágta lovába sarkantyúját s az állat nyihanva, egyenest, úgy helyből szökik ugrásra a kőrakásnak.

És abban a minutumban, de még annyi sem, halálra rémülten ordíthat már a Berti gyerek:

- Édesapám!! édesapám!!

Mert a nábobot hurcolja a ló a tarlón, kengyelben rekedt lábánál fogvást... A feje csapódik barázdáról barázdára. Véres nyoma a dérlepett földön.

De az agarász-ostor, az ott a nábob markában, azt nem bocsátja.

A lovat Andris fogja el.

Berti venné ölbe az apja véres, földes fejét, csókolná ríva, de a vén pogány toporzékol, hörögve is azt ordítja:

- Lóra! az agár után! behozzad, a fene ott egye ki!

És még van annyi ereje, suhint az ostorral, végigvág a fia lován, hogy: hajrá!...

A gyerek hát vágat.

- Emelj föl Andris! Hagy látom!

Látja, csakhogy még láthatja... A fiát, először s éppen legkedvesebb agara, a Jambó nyomában...

Mellette reszket a lova. Két ember fogja a zabláját, szinte sír az állat, fél is, menne is.

- A bolond, - sajnálja lovát a nábob és csöndesen pihegi, - ne bántsátok azt a dögöt, Andris, a fene ott...

A fia messzi van már az agarak után, ott forgatják a tapsifülest a zákányos buckák közt.

Andris nem mukkan. Mintha templomban volna.

Gazdája, nagy csönd után, fölveti rá még egyszer azt az egy szemét. Már alig lehet a szavát hallani:

- Andris, te... aztán a gyerekekkel... levágasd ám...

- A nyúl fülit, tekintetes uram, - mondja jó gazdája helyett az utolsó szót, Andris.

Berti gyerek behozta a nyulat.

Nézi az apját.

Megnyalja gazdáját a Jambó is, liheg a fülibe, akár ezt sugdosná neki: „Behoztuk, kis gazdám, behoztuk.”

Aztán Andrisra pillant a gyerek.

Andrisnak lóg a feje, gazdáját ki nem adná az öléből s csurog rá, abból az egy szeméből, ami Isten tudja mikor, pendelyes fattyukora óta se csurrant abból a könny és morog:

- Nem-e', kis gazdám, e' már nem nagyon rugja a hámfát.

IV.

...Amikor pedig az Úr imígy való rendelése folytán az immár néhai nábob, félszemű Csák Berti egyetlen fia, az árva Berti gyerek visszakerüle nagyapja, a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk gondviselése alá, - fogadá őt a nagytudományu férfin rendületlen lelkinyugodalommal és az e révén reáháramlott felelősségeknek, valamint kötelességeknek teljes tudásával.

Az árva Berti gyerek pedig, dagadó szívvel, de ökölbe szorított kézzel állott meg nagyapja előtt és várt valamit...

Óh! csak egyet pillantson, bár bólintott volna egyet, - a gyerek fut hozzá, odaborul a keblére, bújt vón' az ölibe és zokogva mondotta volna neki sokszor: „Nagyapó! édes jó nagyapó, most majd te szeretsz engem!”

Az árva Berti gyerek hát csak állt a nagyapja előtt és várt valamit.

Valamit, ő maga tudta legkevésbé, hogy mit.

Mivel pedig a tiszteletesben, Ásguti Fazekas András urunkban tömérdek vala a bölcsesség, azaz az emberi cselekedésnek a józan okosság szerént való meggondolása, - elnézé tehát hosszasan a fiút és eszébe jutta az ó-testámentombeli amaz álomlátó, Jákobnak fia, a szép formájú és tekintetű József, akit apja minden fíjainál inkább szeret, mivelhogy vénségének fíja volna és szép tarka ruhát csináltatott volna neki...

Az árva Berti gyerek csak állt a nagyapja előtt és várt valamit.

Az ökle ernyedt, de a szíve, az egyre nagyobb lett.

És eszébe jutta a tiszteletesnek, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunknak, ugyancsak a könyvek könyvéből, váltig az ó-testámentomból, amikor Jákob az ő halála óráján Isten lelke által jövendőt monda tizenkét fíjainak nemzetségeknek jövendő állapotokról. Különösen pedig, forgatná elméjében hosszasan eme passzust: József olyan, mint a termő ág, mint a forrásvíz mellett való termő ág, sőt mint két ágak, melyeknek mindenike a kőfalnak magasságát fölhaladja...

Majd pedig egy minútumra behunyván szemét, akár József álmát látná, úgy látta... kötünk vala egy mezőben kévét, és imé, az én kévém fölkele és föllálla, - imé pedig a ti kévétök körülállanak vala, és az én kévém előtt meghajolnak vala.

Az árva Berti gyerek meg csak állt a nagyapja előtt és várt valamit.

A keze úgy lógott már, mint a koldúsgyermeké, - nyújtaná alamizsnáért, de nincs kihez.

A tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk elnézé még tovább is a fiút, a néhai pogány nábobnak árván maradt egyetlen magzatát, a boldogult Esztikének fiát és meggondolá ekkor azt is, hogy e gyermek lenne az ő unokája.

Eszébe jutta tehát, annál is inkább eszébe jutott az Intés, Mózes intése: ...és mikor a te barmaid és juhaid megsokasodnak, ezüstöd és aranyad megsokasodik és minden jószágod meg bővül, - föl ne fuvalkodjék akkor a te szíved és el ne felejtkezzél a te Uradról, Istenedről, aki kihozott téged Egyiptom földéből, a szolgáknak házokból.

Ahelyett tehát, hogy ő is síránczóván, öleléssel kényeztette volna unokáját, - végezetül megismétlé emlékezetében a tanítást: ...meggondoljad azért a te szívedben, hogy miképpen az ember az ő gyermekét tanítja, szinte azonképpen tanít téged a te Urad Istened.

Az árva Berti gyerek pedig csak állt a nagyapja előtt és várt, még egyre várt valamit.

A tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk ekkor így szóla hozzá, csöndesen:

- Embert nevelünk belőled, fiam, én mondom.

Asztalhoz ültek, de a gyerek egy falatot, le nem nyelt.

Majd eszik, ha éhes lesz, - gondolta a tiszteletes.

És elékeresvén könyves polcáról a szükséges könyveket, a jeles autorokat, akik írtak a nevelésről, (Plutarkoszt, aki közönségesen írt a gyermekek neveléséről; Kvintiliánust, aki különösen ugyan az orátorok vagy a római prókátorok neveléséről írt, de a közönséges nevelést is sok részben illette; - az újabbak közül a göttingai volt professzor, Joh. Henr. Georg. Fédor könyvét, Helvétiusét, Basedowét, Niemeyerét; továbbá a schopfentháli híres nevelő, Salzmann könyvét, azt, amelyikben a tudós germán megírja Okosdi Sebestyén, Sebastian der Kluge tanulságos históriáját; továbbá a jeles Pestalozzi valósággal figyelmeztességet érdemlő értelmes munkáit a nevelésről; és Kis József doktor az egészséget tárgyazó ama becses katékizmusát is, ami Sopronban lett nyomtatva, az Úr ezerhétszázkilencvenhatodik esztendejében), előkeresvén e jeles autorok munkáit: pipára tömött a tiszteletes, beleült nagy székébe íróasztala mellett s lapozgatván, gondolkozván, elszunnyadt.

Az árva Berti gyerek ott ült a tisztos nagy bőrkanapé sarkán, - sokszor üldögélt ott Esztike is, varrással ölében, - csak ült és várta azt a valamit.

Amikor pedig így megpihenvén, meg is gondolkozván, fölébredt lelkinyugodalmas szendergéséből a tiszteletes, átszalajtott a szomszédba, Sárvári Pál urunkért, aki vala a filozófia doktora és a debreceni református kollégyiomban rendesen mathézist és fizikát, rendkívül pedig az erköltsökről való filozófiát is tanító professzor, tudós szerzője a Filozófusi Ethikának, azaz, erköltsi tiszteinkről, vagy kötelességeinkről és gyakorlások módjáról a józan okosság szerint való Tudomány könyvének.

- Kérem, tisztelettel, domine Sárvárit, fáradna át énhozzám, árvaságra jutott unokám sorsának megdiskuciálása végett.

Professzor urunk, Sárvári Pál, íróasztala mellett ült s írta amaz érdeemes fejtegetéseit kötelességeink Grádusiról és Egmással Eshető Összveütközéséről, még pedig éppen ekkor a százkilencedik tzikkelyt, amiben példákkal és bővebb világosításra való dolgokkal vagyon bizonyítva, miszerént kötelességeink rendit a Jónak és Gonosznak rendi megmutatja.

Kapván az izenetet, gondosan megtörlé pennáját s kezébe vévén elefántcsontnyelű vastag nádpálcáját, átballagott a tiszteleteshez, az árvaságra jutott nebuló sorsának megdiskuciálása végett.

Nagyobb szekurítás céljából hóna alá vévé egyik könyvét, a Morális Philoszóphiát, amelyet Nagy-Váradon nyomtattak ki egynéhány esztendőkkal ezelőtt, ezernyolcszáznégyben, Máramarossi Gottlib Antal betűivel.

Ne sajnáljuk még egyszer megemlíteni, hogy professzor urunk, Sárvári Pál igen pallérozott tudományu doktor vala, ha magyarul írott könyvet vett kezébe, azt is hol latinul, hol meg görögül olvasgatá. Szemét némileg meg is viselte a sok bötü és ezt úgy kúrálta, hogy hajnalban kisétált a Pallagra s ott elefántcsontnyelű vastag nádpálcájára támaszkodván, jó két, avagy három óra hoszvást nézte a zöld pástot, ami arra is hasznos vala, hogy azidő alatt számos helyes erköltsi tanítások szülemlettek elméjében.

- A nebuló kimehet addig az udvarra! - mondá a professzor, miután az asztalra tévén könyvét, pipát tömött és helyet foglalt a tisztos bördíványon.

A nebuló tehát, az árva Berti gyerek, kiment az udvarra s ott, megvetvén hátát az ákácfnak, várta, ő csak egyre várta azt a valamit.

Most is olyan kedvetlen, vénülő októberi délután volt.

A nagy templom fölé betelepедtek már a varjak. Egész fekete felhő, amikor a lomha sereg megmozdult s a torony körül keringve, szomoru károgással biztatta a telet, hogy jöjjön már.

Egy keszeg termetű, igen nagy fejű gyerek, a Csehi Dávid, somfordált el a kerítés mellett, pislogott is be a Bertire, de szólítani nem merte.

A Berti meg nem látta, ő a varjakat ügyelte és várt, miközben sok idő telt el s kezdett az ég olyan lenni, mintha varjú-pehely hullott volna a magasságból.

A tiszteletes és a professzor ezalatt az elvi álláspontokat tisztázták.

- Keresztyének lévén, - vetette, hosszat szippantván pipájából, a tiszteletes, - a legtisztább erkölcsi Regulákat és azoknak legkövetesebb példáit az Evangéliumban megtalálhatjuk, domine. Mi szükségünk vagyunk azokért a Filozófiához folyamodni?

- Vegye gondolóra, spektábilis, - válaszolt a professzor, eloltván s a köpőládába hajtván a fidibuszt, - hogy sem az Evangéliom erkölcsi tudományának tisztaságáról, sem az abban előadott példák követhető voltáról semmi bennünket olyan hathatósan meg nem győzhet, mintha azt okosságunk erkölcsi törvényével mindenben egyezőnek találjuk, és megtartását magunk is magunktól szükségesképpen megkívánjuk. Ezenkívül azt tartom, amit tartott Cicero: hogy használ az, ha mindenfelől helyes erkölcsi tanítások jönnek füleinkbe, és bár soha egyebet, ha úgy lehetne, nem hallanánk. Mert, - folytatá, ő is hosszat szippantván pipájából, a professzor, - amit talán némelyek gondolnak, hogy amiképpen az Ékesszólás a Görögöknél és Rómaiaknál akkor szállott alá, amikor annak Regulái egész összeállításba szedődven, bővebben kezdtek tanítódni; úgy az erköltsük romlásától közöttünk akkor tarthatni leginkább, mikor annak regulái, többfelől, és közönségesebben tanítódnak: - az mérő képtelenség. Eszerint, spektábilis, azt kellene hinnünk, hogy az Erköltsök reguláiról legjobb volna semmit sem hallanunk: mert a setéségben igazabban s bátrabban járhatunk, mint a világosságban, és minden útmutatás nélkül kevésbé tévelyedhetünk el?... Már pedig nem így vagyunk. A Görögök és Rómaiak között alább szállott Ékesenszólásnak nem az volt az oka, hogy azon időtájban kezdett annak theóriája kidolgozódni és közönségesebben tanítódni, hanem az: hogy előbbeni tágasabb és alkalmasabb gyakoroltatásának mezeje az idők mostohasága miatt akkor záródott be. Ergó: a helyes erkölcsi oktatások is soha magokban ártalmasok nem lehetnek, hanem csak sikertelenek, ha a gyakorlás azoktól elmarad. Ergo - -

És így folytatá, hosszat szippantván pipájából, professzor urunk, Sárvári Pál, a filozófia doktora, - a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk viszont többízben és helybenhagyólag bólinta rá.

Miután pedig e módon tisztázták az elvi álláspontokat, annak rendje szerint áttértek - ismét pipára tömvén, - a nebuló sorsának alapos és a követendő ösvényt irányító megdiskuciálására.

Az árva Berti gyerek pedig nézte a varjakat az udvaron az ákácfa alól és várta azt a valamit.

A tudós két férfit nem feledkezék meg semmiről.

Lelkiismeretes körültekintéssel vevék fontolóra, miképpen vetődik meg a jó nevelés fundamentuma? Kiterjeszkedtek a jó nevelés bővebb vitatására, a testi (educatio physica), az erkölcsi (educatio moralis), és a mesterségi, diktó a tudományos nevelésre (educatio in scientiis et artibus). Sorát ejtették a szeretet, a tisztelet, a háládatosság és engedelmesség virtusainak, hogy ezek summájából nyilvánvaló legyen: minémü dolgok megtanulására leszen szüksége a nebulónak? elméjét mi módon formálják? a fenyítékben mire vigyázzanak?

Megvitatták továbbá, mi lenne üdvösebb: privátus magiszter oktassa-e a nebulót, azaz magános tanításban (institutio domestica, vel privata) légyen része, vagy pedig közönséges tanításban (institutio publica), tehát oskolába, tehát a kitűnő debreceni református kollégyiomba adassék?...

Sötét este lett, mire az utolsó kérdésre is megadá a választ a két tudós férfiú, közösen megállapodván, miszerint: a közönséges nevelés minden lehető fogyatkozásai mellett is szükséges azért, mert a nevendéket a Társaságnak kell nevelni, és így őt a magához hasonló társaságába jókor be kell vinni, hogy azoknak különböző tehetségeit, indulatait és szokásait jókor elkezdje tanulni, és a társasági élet minden keservességeinek elszenvedéséhez, mind gyönyörűségeinek érzéséhez jókor hozzászokjék; kiváltképpen pedig, hogy a véle egyidejűek barátságát jókor megnyerhesse és az idővel együtt nevelhesse.

Végezetre, - nehogy elvi álláspont nélkül maradjon eme megállapodás, - kimondotta a két tudós férfiú: minthogy a magános nevelőket is csak a közönséges oskolák virágzásától reménylhetni, minden szülék és nevelők, sőt minden jó polgárok tartsák fő és kiváltképpen való kötelességeknél, mindent megtekekedni, valamivel a közönséges oskolákban a jó nevelést előbbmozdíthatják.

Ergő: a nebuló holnap bemegy a református kollégyiomba, még pedig az alumniusok közé, hogy szolgáson kezdve, ideje jöttével tudjon emberséges úr lenni.

Punktum.

Professzor urunk, Sárvári Pál, gondosan kivervén pipáját, a pipatóriumra helyezte azt s vevén könyvét hóna alá, elefántcsontnyelű vastag nádpálcáját pedig kezébe, elbúcsúzik a tiszteletestől, nagy tudományu Ásguti Fazekas András urunktól illendőképpen.

- Köszönöm, spektábilis, - mondá a professzor, - e nékem is tanulságos délutánt.

- Annál inkább én köszönöm, domine, mondá a tiszteletes, - mert nékem vala ez tanulságos.

A professzor hazaballagott, de nem feledé el megmondani az udvaron ácsorgó árva Berti gyerekeknek:

- A nebuló már most bémehet a szobába.

Otthon pedig, miután bekanalazott egy kis köcsög aludttejet, íróasztala mellé ült és írta tovább amaz érdemes fejtegetéseit, Kötelességeink Grádusairól és Egymással Eshető Öszveütközéséről, a száztizenkilencedik tikkelyt.

A tiszteletes és a gyerek is asztalhoz ültek. Fekete retek volt a vacsora, sóval és kenyérrel.

- Reggel méreg, délben étel, estve orvosság, tehát egyél retket, - mondá a tiszteletes, de a gyerek egy falatot le nem nyelt.

Majd eszik, ha éhes lesz, - gondolta a tiszteletes.

Azután lefeküdtek.

Az árva Berti gyerek a tisztes nagy bőrkárpén hált, - ahol annyiszor üldögélt Esztike is, varrással kezében, - de míg a tiszteletes, egy pipa dohányt kiszíván még, rendületlen lelki nyugalommal szunnyadt el: a gyerek nem aludt.

Fölült a diványon és várt valamit.

Valamit, ő maga tudta legkevésbé, hogy mit...

Telistele volt a szive s az, hogy nem tudott kicsordulni.

És amint így várta azt a valamit, - hogyan? hogyan se? - egyszer csak eszibe jut ám Somodor, a hegyek... és eszibe jut a kis libapásztor-leány, a piros fejkeszkenős Böske... meg az Andris... meg az édesapja, amint az ölibe veszi, a keblére szorítja... és ahogy jönnek, az öt csikóval... és Böske, a piros fejkeszkenős kis Böske leborúl az úton, a libáira se gondol, sír, sír, és becsukódik rá az erdő...

No!! Most! most jön hát az a valami!

Már-már kicsordul a szíve, sírt vón', de mikor nem mert, mivelhogy olyan egyformán lélegzett, olyan békeséggel aludt ágyában a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, az ő nagyapja.

V.

És reggel is, a néhai nábob egyetlen fia, az árva Berti gyerek csak várt, még mázsásabb szívvel, egyre várt valamit.

Elérkezik-e valaha?...

Hogy megkönnyebbült vón, ha legalább azt tudja, hogy mit vár.

Megtudja-e valaha?...

Nagyapja, a tiszteletes, nagy tudományu Ásguti Fazekas András urunk, - mert hogy éppen szombat vala, - pipára tömvén, egyéb foglalatosságainak előtte, a Szent Könyvben vasárnapi prédikációjához textust választva és meg is találta azt. Salamonnak, a Dávid fijának, az izraeliták királyoknak közönséges Bölcsmondásai közül, íme ezt: „Ha éhezik, aki téged gyűlöl, adj enni néki kenyeret; és ha szomjuhozik, adj néki inni vizet. Mert mintegy eleven-szenet raksz az ő fejére és az Ur megfizeti néked.”

És a textust forgatván elméjében, gondoskodék továbbad is a nebuló sorsáról.

Kapott a gyerek három pár ujdonatúj kapcát, két rend alsó gúnyát, két kéztörölt, keféit és szappant is egy olyan kis zöld kofferbe, ami ügyesen elfér a diák ágya alatt, - ha meg fáradt a diák, hát kihúzza az ágy alól és ráülhet. Maga a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk is olyan kofferen üldögélve bötüzte valaha az első latin mondatot, azon üldögélvén, tanulta legátusi szűz prédikációját s az a zöld koffer máig ott áll az ő ágya alatt, teli illatos verpeléti dohánnyal.

Kapott a gyerek diák-katufrékot: sötét magyar hózlit s fölibe bokáig érő fekete posztó-dolmányt szörgommbal diszitve, derekára széles övet; meg egy felleghajtót, esős időre.

(A felleghajtó kipróbált jó holmi volt, tizenhat esztendő óta már szolgált a tiszteletesnek is, - csak az aljából kellett fölszegni vagy három arasznyit.)

Milyen jóízűt kacag a nábob, a megboldogult, ha azt látja, úgy félszemmel, mint cipeli a kollégium felé a zöld koffert a Berti gyerek, hatvanhat tanya örököse!

Kacagott volna... a fene ott egye ki!

Pedig hát igen: cipelte és mellette lépegetett a tiszteletes, forgatván elméjében a választott textust.

Berti gyerek a második udvaron, a Mocsai-alumnusok casa-tigürolájában kapott nyoszolyát. A tiszteletes, egy piculáért, jó dagadóra tömte unokája derekát friss zsupszalmával.

Két kisdárdás épp akkor hozta a Nagy-Hatvan-utcai cibistától, Kis Tóti Antalné asszonytól, hatalmas kondérban a jószagu malacpörköltet. Egy-egy rózsaszín ducos cipőt is nyomott a dárdások markába az áldott özvegy. Az ételosztó dispensátor, egy jóéleltű, példás viseletű ifjú tógátus, elsőnek mártott a kondérba s megkóstolván, nyilatkozott:

- Ez a'! Megnyalhatja utána az ujját a római pápa is!

A prebitor pedig, egy nemkülönben jóéleltű és példás viseletű ifjú tógátus, a cipőkat osztogatta, hajigálván azokat, miként a labdát.

- Eszem a szád, tormával! - kiáltott a Berti gyerekekre. - Mit tátod!? - s hajított egy cipőt néki is.

Egy tagbaszakadt pörgenyelvű főzőnő, özvegy Bokonya Mihályné asszony, a Bethlen Gábor-alumnusok coquája, a konyhaajtó küszöbéről, csípőre tett kézzel, váltig biztatta a tiszteletest, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunkat, akkora szájjal, mint a bécsi kapu:

- Gyöngy sora lesz itt a lelkem kis árvádnak, aranyos tiszteletes urunk! Ne féltse! Mert hogy ismertem ám én a gyémántos virágszálat, Esztikét is, a szívemet. Én vittem néki palántába azt a dupla violát, ha tetszik még emlékezni rá? Ne féltse, lelkem jó tiszteletes urunk! Sorom volt nekem a kis árva édes szülejével is. Nagy selma volt, nyugodjék! Mert hogy, tetszik tudni, lelkem jó tiszteletes urunk, az én boldogult uram, Bokonya Mihály, nyugodjék, tizennégy álló esztendeig volt bognár a kigyeki pusztán és éppen hogy ott kötötték be az én fejemet is. Tizennégy esztendeje, tizennégy, lelkem jó tiszteletes urunk, - és ekkor szusszantott csak először egyet özvegy Bokonya Mihályné asszony, hogy nyomban dűtse a szót tovább. - A lakodalmon megforgatott a tekintetes urunk is, ennek a lelkem kis árvának az édes szüléje, nyugodjék. Ne féltse, lelkem, jó tiszteletes urunk. Csak a Bokonya néninek szól a szentem, ha megehül, lesz itt fájn pirítós kenyér. Foghagymát is ken rá Bokonya néni. Ne féltse aranyos tiszteletes urunk - -

Özvegy Bokonya Mihályné asszony mondá még tovább is, de a tiszteletes azt már nem hallgatá. Eszébe juta azonban az Írásból: „Jobb lakni a háznak szegletiben, hogynem mint a háborgó asszonynyal egy háznak társaságában.”

A Berti gyerek nem evett.

- Majd eszik, ha éhes lesz, - vélekedék a tiszteletes.

- Tehát te most itt maradsz, - mondá unokájának. - Jó híredet halljam.

A Berti gyerek kezét csókolt nagyapjának és ott maradt.

Üldögélt már most hát a zöld kofferen és várt.

Mert, hogy éppen kápsálás ideje volt s az őszi segélyt koledálta a városi civisek közt a diákság: magos volt a jókedv a kollégiumban. Begyűltek a publikusok is.

Mutogatták egymásnak a nábob fiát: az a', ni! úgy áll a szája, mint akinek kenderföld nem jutott...

Az öreg diák, emberül beanalizván özvegy Kis Tóti Antalné asszony malacpörköltjéből, végignyújtózott szalmazsákján s mustrálta ő is a nábob-csemetét.

Móresre kell szoktatni, mert hát szokva tanul szólni a szarka.

Odaszólt:

- Te vagy az híres?!... Mit gubbasztasz ott, mint cigány a bőjtben?... Sarokra! itt a pipám, verd ki!

És odalökte neki a pipáját.

A pipa homlokon találta az árvát, a hamu a szemibe hullott.

Berti gyerek kapta a pipát s anélkül, hogy fölkelte volna a zöld kofferről, anélkül, hogy bár kipirult volna, úgy csapta vissza: százfele málott a falon, alig két ujjnyira az öreg diák feje fölött.

Szörnyűség!... Felségsértés!...

Az öreg diák fölugrott.

De hogy a Berti gyerek nem moccant a zöld kofferről és hogy egy csöppet se ijedt meg, - az öreg diák mustrálta, mustrálta, elmosolyodott és ráförmedt:

- Parolát öcskös!

Szeretettel rázta meg az árva kezét és szeliden szólott hozzá:

- Ember lesz belőled. De most lehuzunk, édes fiam, mert dértől érik a vackor!

Intett a fiúknak:

- Csípjétek le! Mielőtt elfeslik!...

Le bizony, lekapták tíz körméről az árvát.

A Berti gyerek meg se mukkant.

Aztán oktatta őt az öreg diák szeliden, szeretettel:

- Az, hogy te nem tanultad még itt a rendet. A hány ház, annyi szokás, galambom. Aszongyák, hatvanhat tanyád lesz! Jó sor. De itt szógám, a' most nem numerál. Egy ingben, gatyában se fázik ám meg az ember, csak idő legyen hozzá. Eztán, lásd, kivered az öreg diák pipáját. Majd ha kiserked a bajuszod, a tiedet verik ki.

Ezután hagyták, főjjön a leviben.

A többiek vígan voltak, daloltak is, - az árva meg csak üldögélt a zöld kofferen és várt.

Az öreg diák rá-rápillantott, nem szeretett valamit. Meg-megcsóválta fejét s elégedetlenkedett:

- Mint keszeg a pöndöl hálóban... Mozdulj már! Gyere idebb!

A Berti gyerek nem hallotta s tán azt se vette észre, hogy Csehi Dávid, a nagyfejű, mind ott sonfordál a küszöb előtt.

Mielőtt elszéledtek, az öreg diák még egyszer összeszidta az árvát:

- Ferde a szád, akár a tót kalendárium. Nem jó lesz ez így!

És sajnálkozva, bizonyos lenézéssel tette hozzá:

- A hatvanhat tanyád angyalát, nem tudsz te nevetni!...

Mentek, dalolva; nem is hitták.

Egy csöppet üldögélt még, úgy magában s akkor fölkel, vissza se pillantott, indult.

Nem vár tovább: megy!

- Berti! - súgta valaki, egyik tornácoszlop mögül.

Csehi Dávid volt, a nagyfejű.

- Hová? - kérdezte lehelethalkan.

A Berti gyerek rándított a vállán s ment tovább.

- Megállj, - súgta a nagyfejű, - én is veled megyek.

Szaladt az ágyához, nyakába kerítette a légációs iszákot, belegyúrt két cipót s már indult, de eszébe jutott valami. Kihuzta az ágy alól zöld kofferjét, - abban őrizte a nábob ajándékát, kincsét: a Páriz-Pápaít. Azt nem lehet itt hagyni!... De az, hogy a tömérdek könyv nem fért az iszákba, a két cipótól... Hát az egyik cipó akkor fölöslegesebb.

Mentek.

Neki a Nagy-Hatvan-utcának, aminek alig van vége. A nagyfejü nem kérdezte, hová, egy igen fintás görög igét, a sokgyökü „látni” verbumot morzsolgatta telhetetlen elméjében s kocogott az árva mellett.

Öreg este lett, mire a Hatvan-utca utolsó gunyhója elmaradt mögöttük s aztán többé kutya se kaffant utánuk.

Az öreg diák vitte hírül a tiszteletesnek, hogy világgá ment a nebuló és velebolondult Csehi Dávid is, a nagyfejü.

Nyilván hazaszaladt, - gondolá a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, - miként a macska, amelyet elhozának a megszokott tüzhely mellől.

És majd visszajön, - gondolá továbbad a tiszteletes, - mivelhogy bizonyos, miszerént véle vagyon Csehi Dávid, aki tudvalevőleg jó életü, példás viseletü ifju, eminens a kollégiumban s nemkülönben isméri az utat is.

Tehát ne háborodjunk, - gondolá végezetül a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk és egy pipa dohányt kiszíván még, roppant lelkinyugalommal szunnyadt el, megforgatván elméjében még egyszer a választott textust.

Az árva, meg a nagyfejü, éjféltajt pihentek le egy kazal tövében.

A föld, amin jártak, az a kazal is már, ott köröskörül minden a Berti gyereké volt.

Csehi Dávid kettétörte a cipót és ettek.

És úgy összebújva, dideregve, a nagyfejünek panaszkodott az árva.

- Lásd, Dávid, én mind várom, hogy lesz valami.

- Lesz, - mondotta a teljes meggyőződés bizonyosságával a Dávid.

- De mi? - kérdezte szorongva az árva.

- Azt én nem tudom, - válaszolt erre is, csakolyan meggyőződésből merített bizonyossággal a Dávid.

- Te is várod azt, ugy-e?

- Én nem várok semmit.

- Hát akkor miért jöttél velem? - riadt meg a Berti gyerek, de csak annál közelebb bujt a Dávidhoz.

A nagyfejü gondolkozott s meggondolván, így felelt:

- Nem tudom, miért jöttem el veled.

- De azért mindig velem maradsz te, Dávid! - könyörgött az árva.

- Mindig, - válaszolt habozás nélkül a nagyfejü.

Azok a messzi, szinte búsabb őszi csillagok ácsorogtak az égen, amiket minduntalan gyászba borít a sok tolakodó felhő.

- Majd ha lesz valami, - kérdezte még az árva, - az nagyon jó lesz, ugy-e Dávid?

- Nagyon jó lesz, - mondotta néki apostoli meggyőződéssel a nagyfejü.

- Soha vissza nem megyünk, ugy-e?

- Soha.

És elaludtak.

VI.

Hajnalban nyirkot szitált rájuk az őszi köd, dideregve ébredtek.

És ekkor is még, a néhai nábob egyetlen fia, az árva Berti gyerek csak várt, egyre várt valamit...

Ráismert a vidékre.

Amott ni, a Basa-hegy, ahová öt csikóval vitte föl az édesapja s megmutatta néki a világot: „Kinyisd a szemed! Amit itt köröskörül látsz, de még odébb is, az mind a tied lesz...”

Most, hogy fölbaktattak a dombra, fázva, dideregve, olyan szomorúan, ahogy üres tarisznáját fordítja ki a koldus, ő mondta a nagyfejűnek:

- Amit itt köröskörül látsz, Dávid, de még odébb is, az mind az enyim lesz.

- Mit csinálsz vele? - kérdezte a Dávid.

Az árva bizony nem tudta, hogy mit csinál vele.

- Neked nincs földed, Dávid?

- Nincs.

Az árva, mintha most kitalálta volna, hogy mire jó az a tenger föld, biztatta a nagyfejűt.

- Ha neked nincs, Dávid, miért nem kérsz tőlem?

- Hát én mit csinálnék vele? - csudálkozott a Dávid.

Baktattak tovább.

Az út végén se vége, se hossza a nyirokban párolgó zsiros fekete földnek, a messzeségbe vesző barázdáknak, - de az mind, mind olyan elhagyatottnak látszott, mintha más gazdájuk se volna, csak a rögök közt vájkáló kálomista varjak. Odébb se igen rebbentek az árva elől, egyik-másik meg olyan ismerősen pislantott a nagyfejűre: „Te vagy az, Dávid!...”

Mentek, mentek, - nem lett semmi.

- Miért megyek én haza? - fakadt ki az árva.

- Nem tudom, - felelt Dávid, mivelhogy ő csakugyan nem tudta.

- Hisz nincs otthon semmi, - töpregett a Berti gyerek s megállt.

Bezzeg, iparkodtak azonnal távolabbra a varjak.

- Elfáradtam, ülünk le.

A nagyfejű már ekkor a csintalanabb görög aorisztoszokat regulázta elméjében s így tehát, szemlátomást meg volt ő elégedve a világ sorával.

- Dávid, te hol vagy otthon?

- Sehol, - felelt a Dávid olyan szerénusan, mintha az lenne a legtermészetesebb, ha az ember sehol sincs otthon.

- Neked sincs senkid?

- Nincs.

Csönd. De mekkora!

Még az is hallatszott, hogy pihen le a barázdákba az a pici szemű ködeső.

És az árva, olyan halkán, akárcsak sóhajtott volna, azt kérdezte:

- Nagyapád sincs?

A nagyfejű, mielőtt erre felelt volna, gondolkozott, bár semmi különösebb oka nem volt rá. De hát megszokta, hogy felelés előtt gondolkozzék. Aztán felelt:

- Nincs.

- Hát az édesanyád? - faggatta, még halkabban, az árva.

Dávid erre nem felelt szóval, csak hintázta azt a nagy fejét: nincs! E talán hiba, de nincs...

- Hát az édesapád?

Erre a kérdésre meg csak a vállát rángatta: az sincs! de az talán mindegy!... legalább is nem akkora hiba.

- Hát mit csináltál te eddig, Dávid? - tünődött az árva.

Most gondolkozott csak nagyot a Dávid!

De aztán meg is mondta, egész bizonyosan.

- Én eddig tanultam. Mindig. Ezután is tanulok. Amíg csak leszek.

- Miért, te Dávid?

- Nem tudom, - felelt Dávid, mivelhogy ő csakugyan nem tudta.

- És te így szeretsz élni, Dávid?

Mennyire csudálkozott a nagyfejű!... Hát hogy élhetne ő másként?!...

- Milyen jó neked! - suttogta az árva.

Dávid, valószínűleg, szeretett volna mondani valamit, mert föl is állt hozzá, tapogatta izákjában a nagy könyvet, bólintott, hol a Berti gyerekre pillantott, hol meg azt a sok, sok földet nézte, - de nem tudott szólni.

Olyik ember sóhajtani se tud, a szerencsétlen.

Mert így van az, akinek nem ad módot a sors, hogy panaszkodni megtanuljon. Persze!... Ha soha életiben nem volt kinek panaszkodjék?!

Az árva pedig, a néhai nábob egyetlen fia, érezte, hogy hiába várt ő eddig...

Csak egy szóval bízassa a nagyfejű, engedelmesen vissza is fordult volna, hisz' mindegy akár előre, akár hátra: már nem lesz semmi, már nincs semmi.

Pedig van!

Amint haladtak tovább, egyszer csak hosszú jegyyesor bukkant elő a szemhatáron, - mintha ott érne véget a sok föld, hála Istennek!

Az az ezer hold volt ott, amit jegenyével sáncoltatott körül a nábob, amin azóta nem arattak és ott élt és ott halt meg békességben ami virágot az Isten adott rá: Esztike sírja volt ott.

És valahol ott, egyik jegenye tövében, mint csőszgunyhó, Esztike uradalmának határán, ott a nábob sírja.

Lám! mégis csak, van még valami, amiért érdemes volt hazajönni!

Neki, az elvadult, irdatlan, ezer holdas bozótnak. Alig tudtak haladni benne. Virág már nem volt, csak száradt inda és vad tövis; bogáncs kapaszkodott az árva köntösébe, belepte őt vállig a koldustetű; lépéseik alól menekült a tömérdek mezei egér s riadtan kelt szárnyra egy-egy fogolycsapat.

Köröskörül ólmos szürke volt az ég fölöttük és szitálta rájuk a nyirkot az őszi köd. Mintha ravatalon feküdnék az egész mindenség s rajta szemfedőnek egy végtelen felhő.

Az árva azt gondolta: de jó volna mindig itt járni!

Nem érezte magát olyan egyedül, mint künt a sok földön, s nem is volt akkora csönd, csapta, huzta, fogta, utját állta, de legalább marasztotta a bozót.

Egyszer csak a határsánchoz értek.

Előttük, a jegenye tövében, háttal az ezer holdnak, egy frissen hányt dombocskán, a nábob sírján üldögélt Csupak Andris.

Pipázott.

Szép csöndesen pipázott s egyet-egyet pökött maga elé.

Bizton hallotta, hogy neszelnek a bozót közt, de meg se moccant.

Az árva szólt rá:

- Andris!

Hátratekintett...

A pipát kivette szájából, fölállt, - de nem sebesen, - csurgóra gyúrt kalapját levette tisztességtudással s inkább csak úgy magának szólott:

- A kis gazdám... meg a nagyfejű...

Nem kérdezett semmit.

A Berti gyerek kérdezte:

- Mit csinálsz itt, Andris?

- Én?... Tekintetes urunknak segíték deszkát árulni.

Hogy aztán mind a hárman hallgattak, az Andris mondta, hogy mondjon valamit:

- Esik...

Amint úgy körülpillantott a szürke égen, a nedvesség, ami azon az egy szemin csillogott, összecsurrant s lassan perdült le, végig napbarnított képén.

- Sírsz!?! - rebegte, óh de boldogan, az árva.

Az Andris rándított a vállán s lehorgasztott fővel, restelkedve vallotta:

- Dér után, kis gazdám, pesel az idő is.

És hatalmas öklével egyszeribe szertenymonta arcának időszántotta zordon barázdái közt azt a ragyogó gyöngyöt.

Már megint: a nagyfejű is, szemlátomást, szeretett volna mondani valamit; tapogatta izsákjában a nagy könyvet, bólintott, hol a Berti gyereke pillantott, hol meg Andrist nézte... Persze!... De hisz' már eksplikáltuk ezt mi az imént.

Különben, a Berti gyerek se értett hozzá valami túlságosan.

Hangosan ő se merte, csak úgy súgva, milyen esetlenül, gyámoltalanul rimánkodott Andrisnak:

- Ölelj meg engem, Andris...

Szerencse, hogy Andris meghallotta.

Talán nem is hallotta, de az, hogy kitalálta és szép csöndesen, két hatalmas karja közé fogván, mellre ölelte kis gazdáját.

Templomban, amióta megvan, nem sok levegőt rontott az Andris, de, teszem, ha az Úrasztala előtt rábízta vón' a tiszteletes: „Nesze, Andris, szemes kocsisember voltál egész életedben, osszad ma te az úrvacsorát!” - azzal se érhetne volna nagyobb böcsület, mint ez e', hogy most ő törli meg kis gazdája szemét...

És tudakolja, csöndesen, mert úgyis bizonyos, hogy ő, az Andris, agyoncsapja azt, aki ebbe hibás:

- Bántották?

A Berti gyerek makacsul int, hogy: nem! nem!

Vizsgálja Andris a nagyfejűt is?... Az csak tapogatja izákjában a nagy könyvet...

- De itt maradok, - rimánkodik az árva.

- Hm! - bólint az Andris, tanakodik s meg-megcsóválja fejét.

Aztán ballagtak befele, a tanyára.

A ház becsukva. A tornácon összebujva a három agár: Jámbo, Sutyom és a Kehes, - lassan nyújtózkodtak, meg is szagolták a Berti gyereket, egy kicsit somfordáltak körötte, törleszkedtek is hozzá, de mielőtt jóformán megcirógathatta volna őket az árva, már ott kushadt megint, mind a három, összebujva a tornácon. Jámbo orra szüntelenül a kapu felé állott.

- A tekintetes urunkat várják, - morgott az Andris.

Az emberek is. Szagolgatták a gyereket; nem hogy örültek volna neki, inkább sajnálták. A sok béres, meg cseléd, meg udvarbíró, - mindenik csak ténfergett. Látszott: a világ nem állt meg, dolgozgatnak, de csak úgy urbáriumosan, hogy inuk ne szakadjon.

- Járt itt mán valami inspektor, Debrecenből, - magyarázta kedvetlenül Andris. - Parancsolgatott... Nem igen halljuk még. De majd csak rászokik az ember... ökör is a béres szavára.

- Hát te, Andris?

- Há'szen, elvergődöm tán én is! Mint a hal a harasztban, - dörmögött. - Eltart az istráng mindétig, míg a kötél elkészül, - és egyszerre, aszondta az Andris: - Aztán majd befogjuk, ugy-e, kis gazdám?

- Minek?

- Hát hogy gyerünk.

- Én itt maradok, - mondta az árva, de már ő se olyan bizonyosan.

Csóváltgatta a fejét Andris.

- Nem lehet a', nem!

- Miért?

- Azér', kis gazdám, mer' akármit is tanulva tud csak az ember. Aki kocsis, értsen a lóhoz. Üres pipa a király szájában se ég!... Befogok, kis gazdám! Esztendő, veszendő, eltelik az idő a kollégyiomban is. Aztán majd ebrudon hányjuk ki innét az inspektort. Gyerünk, kis gazdám!

Repült az öt csikó. Andris kihúzta magát a bakon.

A nagyfejű mind az iszákját markolászta, nehogy valamiképpen lemaradjon a kocsiról az a nagy könyv.

Szépséges kanyarodással fordult be Andris a kollégyiomba. Szeme-szája tátva maradt a diákságnak arra a virtuos nyolcasra, amit a néhai nábob kocsis kanyarintott az öt csikóval az udvaron. Özvegy Bokonya Mihályné asszonynek is elakadt a szava. Csak annyit tudott mondani nagy csudájában:

- Ahun e'! A nagyfejű is a szekéren!...

- Aztán csak annyit mondok, - szólt Andris, igen csöndesen, de jól hallotta a legöregebb diák is, - kis gazdámnak tisztesség!... Mert különben rátok gyujtom az egész kollégyiomot.

Hazatérőben beszólt Andris a tiszteleteshez is, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunkhoz.

De csak úgy foghegyről, mert mintha nem igen akart vón' maradhatni az öt csikó az előtt a ház előtt:

- Kis gazdám visszagyütt!

Egy minutumot tanakodott az Andris, érdeemes-e, hogy még egyebet is mondjon?...

Mondott.

Azt úgy a bakról, a rudas vékonyába legyintve, mert hogy éppen az veszködött, repülni akart, - úgy mondta a tiszteletesnek, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunknak, az Andris:

- Azt a gyereket meg vaknak nézi tán, tiszteletes urunk?... A' peig süket.

A szentnek se maradt vón' tovább a rudas.

Mint a fergeteg...

A nagyfejű helyrerakta a könyvét, ágya fölé akasztotta az iszákot, - a Berti gyerek meg ült a zöld kofferen és már most nem várt semmit.

VII.

A Berti gyerek már ezután nem várt semmit.

Mint az aszalóba került körte, úgy töpörödött össze a lelke is, a szíve is.

Nagyapja, a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, fölöttébb meg vala elégedve véle, mert az árva tanult, sőt a harmadik esztendőben már ő volt klasszisában az eminens.

Professzor urunk, Sárvári Pál, olykor meghagyá a nebulónak, hogy követné őt hajnalban a Pallagra, s útközben, meg-megállván és elefántcsontnyelű vastag nád pálcájára támaszkodván, helyes erkölcsi tanításokban részesíté az ifjút, akit oly jóratörekedőnek tapasztalt.

Kezdé a tanítást alapos megeksplikálásával primo annak, hogy lelkünk tagadhatatlanul bir értelemmel és akarattal...

Minekutána ezt nyilván megértette a nebuló, professzor urunk, Sárvári Pál, aki annyira pallérozott tudományu doktor vala, bém bizonyítá néki, hogy akaratunk legelső munkái a kívánság és az iszonyodás, - és nem feledkezék el annak magyarázatától sem, hogy az óhajtság miben különböznék a kívánságtól.

Ezután áttért a professzor annak evideálására, miszerint kívánságaink és iszonyodásaink vagy múlólag valók, vagy tartósak s ezek szerint melyek lennének a felháborodások és melyek a vonzódások... melyek a felháborodások okai s főbb nemei... melyek alsóbb nemei... melyek a vonzódások főbb nemei...

És következék e tanítások summája, amiben a fölháborodások és vonzódások egybevetődnek.

A Berti gyerek mukkanás nélkül szedé magába mindeme bölcseségeket s ekközben zöldült a pást, fehér fátyolfelhők úsztak a kék égen és egy-egy virágzó hársfa lombjai közt oly andalítóan dongott a sok munkás méh.

Professzor urunk Sárvári Pál, oktatá az értelmes nebulót:

- primo) - a természeti ösztönök erejére;
- secundo) - a temperamentumok erejére;

hogy summának levonassék a tanulság, miszerént magában egyik sem akadállya a virtusnak.

Ő tanítá továbbá arra is, melyek légyenek természeti előre való készületeink a virtusra, de viszont megjegyzendő, hogy vissza is élhetünk azokkal.

Ennek okáért tudni kell, hogy lelkünk leggyökeresebb nyavalyái a restség és a félénkség, s ezeknek kezdete, avagy fundamentuma a magunk szerfelett való szeretete, a philautia effrenis. Ámde, nehogy megrettenjen sorsa előtt a nebuló, apránként megismérteté őt az emberben képzelhető romlottságra!

- primo) - az emberben képzelhető romlottság grádusival,
- secundo) - az emberben képzelhetetlen romlottság grádusával.

- Jegyezze meg magának a nebuló, - mondá professzor urunk, Sárvári Pál, a Berti gyereknek, akinek ekkor már egy-egy szál bajusza is serkedt, - miszerént felette megtsalnánk magunkat, ha elhitetnénk magunkkal, hogy az emberi romlottságnak előszámlált lehető grádusihoz az is hozzájárulhat, hogy valamely ember mindenféle vétékben, minden megszűnés nélkül, vagy legalább egész életében, szinte utolsó szempillantásáig megmaradni igyekezzen... Jegyezze meg magának a nebuló, miszerént a romlottságnak ilyen grádusát emberben gondolni lehetet-

len. Mert akiben azt csak egynéhány szempillantásig gondolnánk is: annak egyéb kötelességei között a maga élete eránt való kötelességeit is mind meg kellene rontani és így annak élni sem lehetne, hanem valamint mások, úgy maga ellen is a legnagyobb dühösségbe kellene jönni, amelynek legközelebről önmaga lenne áldozatja. A leggonoszabbik ember is tehát, jegyezze meg magának a nebuló, nem azért hibás, hogy minden vétkekben, minden megszűnés nélkül akarna megmaradni: hanem azért, hogy vagy egy, vagy több kedves bűnét, legalább halálos-ágyáig kebelében szeretné lappangatni és magától halála előtt csak kevéssel kívánná kivetni, amikor annak többé hasznát tulajdon képzelődése szerint sem vehetné. Legkivált pedig, jegyezze meg magának a nebuló, miszerént nintsen is egymás között az a szép megegyezése a vétkeknek, amely van a virtusoknak, hogy mindeniket egy társaságban, avagy egymás mellett lehetne gondolni. Uti figura docet, a fősvény nem lehet, vagy csak ritka esetben lehet vesztegető, sőt több bűnök is vagynak, amelyekből ötöt a pénznek rendkívül való szerelme mintegy szükségesséppen elvonja. Ennekfelette nem minden idejű és erejű ember egyformán alkalmazatos mindenik bűnre: nevezetesen a fajtalan ifjúság bűnét, ha akarná sem gyakorolhatja a megaggott vénség... Végezetre, - hogy ezt fölöttébb jegyezze meg magának a nebuló, - az olyan ember is, aki magán kívül senkit igazán nem szeret, legalább tettetésből kéntelen olykor olyan dolgokat mívelni, amelyeket a szeretet avagy a jóság jelének szoktunk nézni: különben még az emberek társaságából is ki kellene annak költözni és még akkor is, a maga jobb-voltáért, a vadállatok közül legalább egyet ki kellene választania, amelynek nyájasságát és társaságát, szeretetinek legalább tettetett jeleivel, unalmának elűzésére megnyerhesse...

És ekkor, a köteles, a nélkülözhetetlen, a megtagadhatatlan szeretetre épített eme bölcsesség illetén evideálása után, professzor urunk, Sárvári Pál, az igen pallérozott tudomány doktor, aki vala a debreceni református kollégyiomban rendesen mathézist és fizikát, rendkívül pedig az erköltsökről való filozófiát is tanító professzor, megemelé elefántcsontnyélű vastag nádpálcáját és erőset bökvén a világon, azaz hogy a földön, a tsalhatatlan logikájú tudományba vetett rendíthetetlen hit sziklaszilárd meggyőződésével bocsátá az élet útjára a nebulót, mondván néki:

- A romlottságnak azért ezen grádusát csak egyedül a gonoszság legfőbb, avagy legteljesebb képiben, avagy ideáljában, az *ördögben képzelhetjük*, abban is pedig csak azért, mert lételét minden tett és állati szükségek nélkül gondoljuk.

Punktum.

Ezzel tehát, leróván kötelességét a nebuló iránt, a sok bötü révén megviselt szemének kúrálására térhetett át: elefántcsontnyélű vastag nádpálcájára támaszkodván, még jó egy, avagy másfélóra hoszvást nézte a zöld pástot, ami arra is hasznos vala, hogy azidő alatt még több számos helyes erköltsi tanítások szülemlettek elméjében.

A végtelen kék égen pedig lágyan foszladoztak a fehér fátyolfelhők; üzték, elérték, ölelték egymást, majd meg szerteváltak, hogy azután ismét egymást keresve találjanak egymásra... És zöldült a pást; ahány fűszál, az valamennyi a párjához hajlott... A szerelmes illatban virágzó hársfák lombjai közt andalító muzsika lett még a munkás méhek dongásából is.

A Berti hát most majd indulhat az életnek, ilyen csordultig bölcseséggel.

Nagyapja, a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk, nyolc esztendőn át, esztendőnkint megkérdezte tőle:

- Mit kívánsz?

A Berti gyerek egyetlen egyszer sem kívánt semmit.

Ahogy mukkanás nélkül hallgatta a professzor bölcsességét, épp olyan megadással didergett lelke a tiszteletes permetező igéi alatt.

Óh, mert tanításban a tiszteletes is bőven részesíté őt.

Roppant tökéletes embert akartak nevelni a néhai nábob egyetlen fiából.

Imé, a nyolc textus, amelyet a nyolc esztendőök folyamán unokája épülésére igen körülményes meggondolással válogata és talála meg, minden esztendőre egyet, a nagytudományu, tiszteletes Ásguti Fazekas András urunk:

...Mert az Úr ad bölcsességet, az ő szájából tudomány és értelem származik, - tanulá az árva, az ő árvaságának első esztendejében.

...A szorgalmatosság becsül tégedet, az értelem megőriz tégedet, - tanulá a második esztendőben.

...Eredj el a hangyához, óh te rest, nézd meg az ő útait és tanulj.

...Mert jobb a bölcsesség a drágaköveknél: és semmi gyönyörűségek ehhez egyenlők nem lehetnek.

Hogy ekkor már emberesedett a gyerek s közeledék veszedelmesen tömérdek pénzéhez, a nagytudományu tiszteletes emez igéket találá legalkalmasabbaknak:

...Ne fogd meg a jótéteményt azoktól, akik szűkölködnek, mikor a te kezeden hatalmában vagyon annak megcselekedése. Aki bízik az ő gazdagságában, elvesz; de mint a zöldelő fa, az igazak kivirágoznak.

És kötözé unokájának lábára a két utolsó esztendőben az élet útjára való eme hegyhágó sarukat:

...Mint a disznó orrában az aranyperec: olyan a szép asszony, akinek nincsen okossága.

És:

...Jóllehet, olyan az asszonynak ajaka, mint a csepegő lépesmész, és lágyabb az olajnál az ő nyelve: mindazonáltal annak vége keserű mint az üröm, éles mint a kétélű tör: az ő lábai a halálra mennek, az ő járásai a koporsóra valók.

Ezek után a tiszteletes, pipájára tömvén, békén gondolá el, hogy ő eleget tett kötelességének: mert szövétnek a parancsolat és a tudomány világosság és az életnek úta a tanító feddés.

A kollégiumban pedig, hogy Csupak Andris őt csikóval vitte vissza kis gazdáját: úgy megbecsülték az árvát, mintha nem is közéjük tartozott volna.

- Mennyi pénze lesz! - sóhajtgatták egymásnak a diákok s ha valamelyik ököllel ment neki, az is kétszer meggondolta, mielőtt ütött volna. Hisz' talán megbocsátották volna neki, ha azért kerül első sorba, mert annyi lesz a pénze, - de igazán tanult s olyik professzora is idegenkedett tőle: mennyi pénze lesz és mégis tanul!...

Pedig hát nem volt ebben semmi boszorkányság.

Az első héten, amint ott gubbasztott könyve mellett a zöld kofferen, rászólt az öreg diák:

- Sose kínlódj, szentem! Eminens lesz belőled, én mondom. Lesz elég pénzed hozzá!

A gyerek elpirult... s eminens lett.

És mégis, lépten nyomon, hangosan és suttogva, abba botlott, azt hallotta, hogy ő milyen gazdag lesz... A labda szelídebben repült, ha ő utána hajították, mert olyan gazdag lesz!... A szolgadiák alázatosabban húzódott előle, hisz' olyan gazdag lesz!... Bokonya Mihályné asszony piritós kenyere se ízlett neki, mert bizony Bokonya néni is emlegette: „Aztán el ne feledkezzék, drága aranyos szentem, a Bokonya néniről, ha olyan gazdag lesz!...”

Hát igazán, olyan szerencsétlenség az, ha valaki annyira gazdag lesz, hogy azért most mindig egyedül hagyják?... Micsoda, veszedelem lehet az, ha most úgy félti már tőle a nagyapja? Professzor urunk, Sárvári Pál se oktat mást olyan szorgalmasan, csak ő a jegyes, akire kárhozat vár!... A Hatvan-utca sarkán, a grejzler, akinek egy-két garassal adósa minden diák, az is sajnálja: „Szegény kis tekintetes úrfi, pedig milyen gazdag lesz!...”

Csak az Andris, meg a nagyfejü!

Andris beállított rendszeren újesztendő napjára, hozott jó füstölt oldalast, meg kakastéjjel sült nagy cipót.

- Hogy vagytok, Andris?

- Hát csak vagyunk, kis gazdám, mint gatyakorcban a bolha.

A nagyfejü, az meg tanult, tömérdek sokat, s ráadásul, esztendőnkint egy-egy nyelvet, olyat, amit senki se beszél; magja se maradt már annak az utolsó elevennek, aki valaha olyan nyelven beszélt, amelyet a Dávid szeret. A nyolcadik esztendőben fogott a szanszkriothoz és igen megelégedett vala az ő sorsával.

Egyszer-egyszer, hosszú téli estéken, szeretett vón' szóra fakadni előtte a Berti, - de a Dávid örökké valami idegen ígével vesződött. Hogy egyszer azt találta neki mondani:

- Te, Dávid! milyen hosszú, milyen üres az élet! De szeretnék már öreg lenni!

A Dávid valami egyiptomi kabalát citált rá, amiben a vagyok íge jelentése azonos a voltam és a leszek íge-alakkal.

Hát ugy-e nem érdemes ezt így aprózni tovább is?...

Elég az hozzá: a Berti gyerekből ember lett.

És amikor ember lett belőle, amikor nagy alázatosan suttozták körülötte, hogy milyen gazdag lesz most már: nagyapja, a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk egy végső, igen körülményesen meggondolt prédikációra készült, amelyben meg akarta dicsérni a nebulót eddig tanúsított szorgalmáért és magaviseletéért, amelyben elbúcsúztatni kívánta őt, - a Berti komoran nézett nagyapjára s azt kérdezte tőle:

- Nagyapám! Mit csinált belőlem?

- Embert, - válaszolt a tiszteletes, rendületlen lelkinyugodalommal.

- Egyetlen egyszer meg nem ölelt.

- Tanítottalak mindig.

- Nyolc év óta nem volt egy olyan pillanatom, amit sajnálnék, hogy elmult. Nagyapám! nyolc év óta nem örültem semminek.

A tiszteletes csodálkozott. Hát nem öröm a híven teljesített kötelesség?... Eszébe jutott az Írásból:

- Gyönyörűséges embernek először az álnokság kenyere; de annakutána betelik az ő szája kövecskékkel.

A Berti bólintott rá és ment.

- Hová indulsz? - kérde őt a tiszteletes, némi aggodalommal.

- Megyek s megtanulok nevetni.

És elment.

El.

Az Andris vitte, öt csikóval, (bizony, azok a csikók se repültek már úgy s Andris is valamicskével szelídebben fogta a gyeplőt), de a Berti akkor se nevetett s nem búcsúzott senkitől. A nagyfejűt elvitte magával s a nagyfejű vitte a zöld koffert, és a zöld kofferben néhány igen nagy könyvet és az iszákjában is egy igen nagy könyvet.

Bokonya Mihályné asszony nézett utánuk, sóhajtván:

- Istenkém! de jó is annak, akinek annyi a pénze!...

A tiszteletes, gondolkozván, átszalajtott a szomszédba, professzor urunk, Sárvári Pálért.

- Kérem, tisztelettel, domine Sárvárit, fáradna át énhozzám, emberré lett unokám sorának megdiskuciálása végett.

Professzor urunk, Sárvári Pál, kapván az izenetet, gondosan megtörlé pennáját s kezébe vévén elefántcsontnyélű vastag nádpálcáját, átballagott a tiszteleteshez, az emberré lett nebuló sorának megdiskuciálása végett.

Nagyobb szekuritás céljából ez alkalommal is hóna alá vevé egyik könyvét, a már említett Moralis Philosophiát.

A tiszteletesnél az asztalra tévén könyvét, pipát tömött, helyet foglalt a tisztos bördíványon és hallgatá a történeteket.

- Tehát, - mondá végezetül a tiszteletes, hosszat szippantván pipájából, - mi valamiről nyilván megfeledkezénk a fiu nevelése folyamán, domine!

- Nyilván, - válaszolt a professzor, eloltván s a köpőládába hajtván a fidibuszt, - valamiről megfeledkezénk, spektábilis.

- Vajjon miről? - tanakodék a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk.

- Vajjon miről? - bólintott professzor urunk, Sárvári Pál.

VIII.

Csák Berti, a fiatal bihari nábob elment, hogy megtanul nevetni.

Az ember azt hinné, nincs ennél könnyebb, csak pénz legyen hozzá. Pedig dehogy!

Mert éppen az a nyomorúság: a pénz...

A fiatal nábob hasztalan erőlködött, olyanformán járt ő is, mint az apja: nem tudta elkölteni a jövedelmét. Az igaz, a néhai nábobnak jóval könnyebb sora volt, mint a fiának: annak csak kétezer pengő jutott naponta, ennek meg, a szerencsétlennek, már szinte három! Nincs szaporább féreg a pénznél, mint a nyű, ha valami jó nekivaló helyre bévehetette magát!

Apjának, a néhai nábobnak, legalább egy passziója volt: korhelykedett olykor-olykor a Látó-képi-csárdában és száz szál gyertya, száz itce bor mellett beverte valamelyik jó emberének a fejét!

De a fia!...

Bezzeg ezt elfuserálták: a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk s véle egyetemben professzor urunk Sárvári Pál.

Egy kicsit körültekintett odahaza, a bihari dominiumban.

A debreceni inspektor, valami akkurátus ember, akinek füstös üvegből volt a pápaszeme, de még azalatt is egyre hunyorgatott, megmutogatta a fiatal nábobnak azt a tenger írást, amiben csupa pénz, meg pénz, de semmi egyéb mulatságos.

- Sok írás, kevés igazság, - morgott az Andris, mert nem szenvedhette az inspektort.

- Mi bajod vele, Andris? - kérdezte a fiatal nábob. - Becsületes ember ez.

- Van írása mindenről, - bólintott az Andris. - De én még sose láttam a szemit. Aligha a szűr-ujjában nem hordozza a lelkiismeretét.

Valamit gondolt a fiatal nábob. Hátha ezen majd nevethetnénk?!...

- Te, Andris! Tudsz-e te a gazdálkodáshoz?

- Könnyen ragad a nyavalya arra, aki a beteg körül forgolódik.

- Ha rád bíznom, elügyelnéd?

Andris vállat vont. Azt kérdezte:

- De én rám meg ki ügyel aztán, kis gazdám?

- Tán a Dávid? Mi?

Andris mosolygott, úgy dörmögte:

- Sok ágra áll annak az esze, attól tartok. De ami írás akad, ahó' jó lenne!... Aztán melyik tanya lenne az én gondom?

- Valamennyi.

Andris sértődve, biz' egy kis szemrehányással pillantott kis gazdájára. Vén cseléd vagyok, nem kéne én velem így járatni a bolondját!...

Pedig igen: Csupak Andris lett a fiatal nábob jószágkormányzója, s Csehi Dávid írta, ami írni való akadt. De nem sok akadt. Andris, azzal a félszemivel nagyon jól meglátott mindent, s

ahol a szép szó nem használt, ott ütött. Hatalmas ökle volt az Andrisnak. A sok béres, cseléd, meg udvarbíró, meg botospán, hogy fogott volna ki ő rajta, aki olyan híres lóköttő volt legénykorában!

Egy vén számadó juhászt hordott magával, amikor a tanyákat járta, az értett a rováshoz; hogy aratás után s gyapjunyírás idején meg miként kell bánni a zsidóval, abba még jó gazdája, a néhai nábob oldala mellett belétanult az Andris. Ezelőtt se igen fújta ki a szél az ő markából a dohányt, amikor pipára tömött, de most, a mióta minden így a böcsületire maradt, a tiszta vizet is megszűrte, hogy zsírt találjon benne: kis gazdájának.

A tiszteletes, a nagytudományu s professzor urunk, a pallérozott elméjü, valamint a pápaszem alatt hunyorgató inspektor, persze nem így cselekedtek volna.

A nagyfejü nyugodalmasan tanulgathatott tovább szanszkritul s még az Andrisnak is maradt érkezése hébehóba, hogy maga csutakoljon végig az istállóban egy-egy fortélyosabb csikót.

Így cselekedett a fiatal nábob, vesztire, mert még több pénze lett.

Tellett az idő s nevetni még mindig nem tanult meg.

Ahol megfordult, váltig olyanformán bántak vele, mint a kollégyiomban.

A fiatal nábob berendezkedett Pesten. Eleinte bosszantotta, utóbb pedig már némi szórakozást szerzett neki, hogy mennyire zsebelnék a szállítói.

És micsoda nyomorúság az, ha az ember mindent megvásárolhat, amire vágyik, s azt tapasztalja, hogy nincs semmi, aminek ára ne lenne!

Járt társaságba, mindenüvé, ahol állítólag mulatnak; számtalan ismerőse akadt s mindenkinek volt valami árulni valója, nyíltan vagy titokban és ő eleinte vett is mindent, kocsit, lovat, barátságot, szerelmet. Szórta a pénzt, s ezért olyan undorítóan hízelegtek neki, hogy megcsömörlött belé.

Megtanították kártyázni s ez tetszett neki eleinte, de olyan örületes szerencséje volt, nyert, egyre nyert, - megunta ezt is.

- Mennyi ennek a pénze! - sóhajtgatták utána, lépten-nyomon, s örökké azt érezte, hogy ő milyen gazdag és az élet egyre hosszabb, egyre üresebb lett.

Mintha ő maga nem lenne senki s nem érne semmit: csak a pénze...

A pénzének szólt minden mosoly, szívesség, köszönés, kézszerítés, a zsebében szüntelen kotorászott egy kéz, a szívét nem kereste senki.

És az a sajátságos, hogy apránként féltetni is kezdte már a pénzét. Tapasztalván, mennyire minden a pénzének szól, olykor-olykor szorongva gondolta el: mi lenne belőlem a pénzem nélkül?...

Alig volt még fiatal, már utolérte a gazdag vén emberek bizalmatlansága. Napról-napra zárkózottabb, mogorvább lett.

Kezdett érdesen bánni az ismerőseivel, azok úgy találták, hogy a nábob nagyon eredeti!

Egyre önzőbb lett s kis hijján goromba, - milyen érdekes különc a nábob!

Eltelt négy-öt esztendő, s így, lassan-lassan, azon az úton volt már, hogy egyszer mégis mosolyoghat egyet az egész világon.

Ekkor került össze Bedecs Jankóval.

- Te vagy az a híres Csák Berti! - örvendett neki Jankó, a kaszinóban. - A nábob!... A leányok mind utánad sipítoznak, alig vártam már, hogy találkozzam veled. Ugy-e, jó pajtások leszünk?

Gyönyörű legény volt akkor a Jankó. A szemiben, az arcán, a hangjában, hódítóan ragyogott az üde fiatalság. Csupa mosolygás, egész tavasz a fiu.

- Milyen boldog kölyök! - gondolta a nábob, s nem szánta volna megcirógatni, mint valami fiatal csikót.

És járt a szája a Jankónak:

- Ugy-e, nagyszerű az, ha az embernek annyi pénze van!?!... Neked, aszondják, annyi a pénzed, mint a polyva! De lesz, öregem, nekem is lesz sok pénzem! Addig nem nyugszom, amíg egy millió együtt nem lesz!

A nábobnak tetszett a fiu. Megkérdezte, hogy szerzi össze a milliót?

- Hát addig kártyázom, amíg egy milliót nyerek, - mondta a Jankó, mintha ez a legtermészetesebb lenne.

Az ember addig kártyázik, amíg egy milliót nyer!...

És roppant bizalommal sorsában, olyan mosolyogva, rózsafehéren, ahogy a cseresznyevirág bimbózik a májusi fán, vihart nem ismerő boldog könnyelműséggel várta és hitte a jövődőt a Jankó gyerek.

- Az anyai örökségem negyvenezer, apám után maradt nyolcvan. Az este már nyertem húszet, van már száznegyven. Fogadjunk, hogy a télen együtt lesz a millióm!... Nem is képzeled, mekkora szerencsém van. Én mindig nyerek... Csak nevessetek!

Mert bizony mulattak rajta s ő egy csöpp titkot se csinált a szándékából.

- Elnyerem a pénzeteket, s mihelyt együtt lesz a millióm, többé nem játszom veletek. Aszondják, - fordult a nábobhoz, - neked is nagy szerencséd van. Próbáljuk meg!

A nábob mondta neki, hogy ő már nem játszik.

- Milyen kár! - sóhajtott Jankó. - Pedig tőled nyerhettem volna legtöbbet. De te majd gibicelsz nekem. Jó?!...

- Hátha a te pénzedet nyerik el?

- Oh! - kiáltott a fiu, - arról szó sincs. Én bizonyosan tudom, hogy nyerni fogok.

Lehetetlen volt őt meg nem szeretni.

- Aztán mit akarsz a millióval? - kérdezte a nábob.

- Mindent, - válaszolt mohón a Jankó.

Mindent! Mindent! ami gyönyörűség, aminek örülni lehet, amit szeret az ember, ha még olyan fiatal, mint a Jankó!... Mindent!

- No! - gondolta a nábob, - ezt a fiút nem hagyom!

A Jankó egy hét alatt annyit kacagott, úgy teli volt ragaszkodással, hittel, készséges szeretettel, annyira örült az életnek, hogy a nábobot is nekimelegítette. Mintha a saját gyermekora látogatott volna vissza hozzá: amikor ő is még várt, úgy várt valamit...

Különös! azon kezdett tanakodni, hogy hisz ő még fiatal s neki van sok milliója!

És ez a fiu, a Jankó az első ember, aki nem kér semmit, aki megmondta, hogy szeretne tőle sok pénzt nyerni...

A nábob gondolt valamit: szükségem volna ilyen boldog kedvű jó barátra. Lássuk, hogy veszti el a pénzét, mert bizonyosan elveszti, s akkor majd itt leszek én, segítünk rajta.

A Jankó egy hétig csakugyan nyert, aztán veszített.

Meg kell hagyni: veszteni is gyönyörűen tudott. Olyan jókedvű maradt, s hitte szentül, hogy ismét nyerni fog.

Nem nyert.

- Már csak tízezer forintom van! - mondta a nábobnak. - Ma bizonyosan nyerek.

- És ha vesztesz?

- Szó sincs róla.

Vesztett.

Éppen ma volt tizedik napja, hogy a nábob annyira megszerette.

- Ma az enyim lesz! - gondolta.

Félóra se tellett belé, a Jankónak elúszott az utolsó ezrese is.

- Több pénzem nincs! - mondta halkan s egy pillanatig úgy nézett maga elé, mint a gyerek, mielőtt sírva fakad.

De csak egy pillanatig.

Még annyit mondott, csak úgy magának:

- Pedig azt hittem, nyerek egy milliót...

És szép csöndesen kevergette a kártyát.

A többiek mosolyogtak rajta s a Jankó arca is kiderült, rándított a vállán, vidáman tekintett körül, mintha azt kereste volna: már most min lehetne kacagni hamarjában?

A nábob fogta karon.

- Már most mit csinálsz, Jankó?

A Jankó csodálkozott, hogy lehet ilyesmit kérdezni? Hisz az világos!

- Hát főbelövöm magam, - s olyan derült volt az arca.

Szemében, hangjában ragyogott a fiatalság.

- Bolondulsz Jankó?! Majd segítünk a dolgon.

- Hogyan?

- Az én pénzem mire való, - biztatta a nábob.

Mennyi szeretettel simult a nábobhoz a fiu...

- Köszönöm, öregem, de az így nem lehet ám.

- Hátha kártyán nyerted volna?

- Az más. Azt nem kell megköszönni. Csak nem képzeled, hogy beállok hozzád lengyelnek?! Én egy millió nélkül nem tudok élni. Hidd el, öregem, anélkül nem lehet élni! Én tudom, - s mind mosolygott a Jankó.

- Bolond vagy, fiu!... Hátha én adnék egy milliót?

De már ezt kacagva mesélte Jankó a többieknek is.

- Fiúk, a nábob egy millióval kínálgat!...

Kackiásan csapta félre a cilinderét, füttyörészve indult haza. Egy gyönyörű piros, teli szekfü virított a mellén s pompásan feszült rajta a fehér mellény.

- Azt mondja, főbelövi magát, - szólt a nábob.

- Nem lehetetlen, - kacagott valaki, aki elnyert néhány ezer pengőt a Jankótól. - Amilyen bolond a gyerek!

A nábob sietett utána.

Bedecs Jankó ott lakott közel a kaszinóhoz, a csendes kis Szép-utcában.

Legényét szembe találta a nábob. Sietve jött. Hová szalad ilyen éjszaka?...

- Gazdád?

- Otthon van, könyörgöm.

- Te hová mégy?

A fiu mutatta, hogy levelet visz. Még kacsintott is mellé.

Valami szép asszonynak, nyilván... Hisz akkor se baj! Meggondolkozott a Jankó.

- Már csak beszólok hozzá mégis, - gondolta a nábob.

Jankó földszinti lakásának három ablaka az utcára nyilott. Az ablakok nyitva voltak, hallatszott a csendes éjszakába a füttyülése, - még azt a nótát füttyürészte, amivel a kaszinóból távozott.

Ott állt az ablak mögött. Cilindere kackiásan fölcsapva, a fején s a fehér mellény fölött virított mellén a piros teli szekfü.

- Jankó! beszélni akarok veled!

- Hozod a milliót, öregem? No csak gyere!

A kapu alatt volt a nábob, amikor a vidám füttyező közepette egyszer csak a durranás...

A Jankó elnyulva a szoba közepén, hanyatt.

Cilindere a sarokba gurult s a fehér mellényen, még egy piros szegfü...

- Oh, te bolond, te!

Mintha még akkor is mosolygott volna a fiu és mintha a kacagás taszigálta volna, úgy bugyogott száján a vér.

És nevetett a nábob is. Meghűlt a vér abban, aki hallotta.

De az, hogy nevetett hát már ő is!

Előbb, vagy utóbb, hozzátanul az életben ahhoz az ember.

IX.

Bedecs Jankó ott feküdt a szoba közepén; cilindere a sarokba gurult s a fehér mellényen még egy piros szegfű...

Épp a szíve közepét lőtte keresztül a fiu.

Az újságok, persze, csaptak egy kis lármát, hogy a kaszinó ismét a halálba kergetett egy nagy-tehetségű, nemeslelkű, dúsgazdag fiatalembert. A kaszinó pedig rá se hederített az újságokra: a kapu fölé kitűzték a fekete zászlót, az első komornyik rendelt a ravatalra egy drága koszorút, Jankó lakásán leadták kártyájukat azok az urak, akik elnyerték azt a néhány ezerke forintját s vagy hárman, elhatározták, hogy esetleg a temetésen is résztvesznek, ha okos időben temetik a fiút.

Igen ám, de ki temetteti?!

Mert most sült csak ki, hogy nem volt annak a boldog kedvű fiúnak senkije.

Annyi bizonyos, hogy Barsból, a törzsökös csetei Bedecsek utolsó férfisarja volt. Nagybátyja neveltette, de már az is meghalt évek előtt; a fiu három hónapja múlt huszonnégy éves, nagykorúsították s az árvaszék kiadta az örökségét.

Most pedig senki, egy lélek se akadt, aki rokonának vallotta volna magát, aki kereste volna, aki eljött volna, hogy sóhajtson utána egyet.

Csak az inasa, meg a nábob.

A törvény emberei kutattak a lakásán, de semmi nevezetést nem találtak. Egy arcképet, de még egy levelet sem! Csak a szivartárcái, a toalett-eszközei, a ruhái, sétapálcái s egy finom angol utazótáska, teljesen fölszerelve. Mintha az imént érkezett volna a Jankó, hogy itt hamarosan elvégezvén dolgát, - összenyerve a milliót! - utazhassék ismét tovább.

- Valakije csak van? - vallatta az inast a nábob.

Az agyonrémült legény szabadkozott, hogy ő nem tud semmit, ő nem csinált semmit, őt ne bántsák.

- Egy hónapja sincs még, hogy a nagyságos urat szolgálom.

- Az éjjel egy levelet küldött. Hová vitted azt a levelet?

Magyar fiu volt. Azt felelte:

- Nem mondom meg. Azt nem mondhatom meg, könyörgöm. Nem vóna böcsület.

- Annál jobb, - gondolta Csák Berti, - így hát az enyim!

És olyan temetést rendezett a Jankónak, mintha az ország palatinusának adatná a végtisztes-séget.

- Milyen bolond ez a Berti! - mosolyogtak rajta a kaszinóban.

Ketten virrasztották a halottat: az inas, meg a nábob.

Egy fehérszakállu barát imádkozott a ravatal mellett.

A nábob a falnak támaszkodva, nézte, hogy csödült a látványosságra egész délután az utca népe, s hogy fogytak a kíváncsiak, amint esteledni kezdett. Kilenc óra után senki sem jött, már csak hárman maradtak: Ő, az inas, meg a barát. A barát se mozdul. Bizonyosan szundikál...

Az inas kiment a kapu elé s ott ácsorgott.

Vagy kétszáz gyertya égett a ravatal körül s magasan fönt, az örökkévalóság első stációján, a még nyitott koporsóban feküdt a fiu.

Hogy a szemeiben, az arcán, a hangjában mily hódítóan ragyogott még tegnap az üde fiatalság!... Hogy milyen csupa mosolygás, mennyire egész tavasz volt még tegnap!...

És most, a viaszsárga arc fölött kószál két légy.

- Óh, te bolond, te! - szólítja őt a nábob. - Aztán mit akartál te a millióval?

És még hallja, milyen mohón felel a fiu:

- Mindent!

Mindent! Mindent! ami gyönyörűség, aminek örülni lehet, amit szeret az ember, ha még olyan fiatal, mint a Jankó!... Mindent!

De hát mi az a „minden”?

Szép nyári éjszaka volt, csönd, egy-egy kocsi robogott el a szomszédos Hatvani-utcában.

A barát, úgy térdepelve, összekulcsolt kezére boruló fejjel, aludt.

A nábob tanakodhatott, hogy mi az a „minden”?

Néki, lám, van sok milliója, de nincs hozzá se tegnap, se holnap. Ez a fiu, ez talán megtanithatta volna, hogy mit csináljon a millióival!... Most már hát ismét egyedül lesz.

Kocsirobogás. A kocsi a ház előtt állt meg.

Jankó inasa szaladt be a ravatalos szobába s lelkendezve, mint aki nagyon jó hírral érkezik, jelentette a nábobnak:

- Itt van! Eljött! - s a ravatal felé fordulva, gazdájának is szinte boldogan ujságolta: - Itt van!

- Ki?

- Hát ő! Akinek a levelet, vittem... Tudtam én, hogy mégis eljön.

Már akkor jött. Egy erősen lefátyolozott asszony. Vagy talán leány...

Bizonytalan lépésekkel, olyan félve, mintha sötétben tapogatózott volna. A ravatal előtt megállt s úgy kapta arca elé a kezét, mintha attól tartott volna, hogy ütés éri. Egy csomó tubarózsa volt a kezében, azt odaszórta a ravatal lépcsőjére s ő állt egy darabig mozdulatlanul.

Aztán letérdelt, nesztelenül.

Egy sóhajtás se hallatszott.

A fehérszakállu barát aludt nyugodalmasan, a legyek is elpihentek a Jankó viaszsárga homlokán.

A nábob pedig, akár tüneményt csudált volna, nézte azt a magas, tündér-termetű asszonyt s a ravatalos szoba teli lett azzal a szomorú, mégis bódító tubarózsa-illattal.

Talán sokáig tartott, talán csak egy pillanatig, - az asszony pihegni kezdett, halkan jajdult s összeroskadott.

És végigborulva a fekete posztóval terített lépcsőkön, sírt, mind hangosabban és hangosabban sírt, majd zokogott s úgy vergődött, valami óriási, kegyetlen sarok taposott rajta.

Óh! Milyen szép volt!

És mily szomorúan gyönyörködött benne a nábob!

Hát mégis!... Szerette valaki a fiút!... Ha engem így siratna valaki!... Érdemes ezért meghalni...

A fehérszakállu barát, összekulcsolt kezére borulva, aludt tovább, nyugodalmasan.

Egyszer csak elcsöndesedett az asszony, többé nem moccan s mintha ő is elpihent volna örökre.

A nábob, az inas segítségével, átvitte a szomszéd szobába. Reszkető kézzel bontotta le arcáról a fátyolt.

Soha teremtés szebb a földön nem járt... És mennyi szenvedés, mennyi bánat azon a sápadt arcon!

Életre mosdatták.

Nagy fekete szeme könnyben úszott és olyan irgalomért könyörögve, esdeklőleg nézett Csák Bertire.

- Én öltem meg, - rebegte, és sirt megint, fojtogatta a zokogás.

- Én öltem meg, - ismételte, s a keble vonaglásán látszott, hogy tépi, marcangolja szívét a fájdalom.

Mindegy, akárkinek, - beszélnie kellett, megfulladt volna, ha nem könnyít a szívéen.

Megragadta a nábob kezét, úgy vádolta magát, hogy ő milyen nyomorult, hogy ő nem érdemel irgalmat...

A kétségbeesés facsart ki belőle egy-egy mondatot.

- Pedig hogy könyörgött!... Legyek az övé... Menjünk, visz innen... De én nem tudok szegény lenni... Mondta mindjárt, hogy meghal értem... Hányan mondták!... Én biztattam, szerezzem sok pénzt... Pedig szerettem... Az Isten úgysis megver engem... Meghalt... Hát ő meghalt... Most én mit csináljak?...

Csöndesedett.

Csak a könyve pergett. A nábob állott előtte, lehorgasztott fővel. Hallgattak.

A barát aludt a másik szobában a ravatal mellett, békésen.

- Én is meghalok, - biztatta magát halkan, pihegve, a gyönyörű asszony. - Én is, én is...

- Milyen szép! - csudálta a nábob, de nem tudott egyetlen vigasztaló szót se találni.

Az asszony összerendezte.

Mintha akkor ébredt volna, rémülten tekintett körül.

- Bocsásson! - mondta ijedten. - Nekem mennem kell!

Megtörülte szemét s akár csak otthon volna itt, a tükör elé lépett, igazított a haján.

- Istenem, milyen az arcom, - suttogta.

Kis aranyzelencét vett elő a zsebéből, abban rizspor volt. És miközben csipkekendője csücskét a rizsporban megmártva, szemét törülgette, még egyre pihegett.

Csák Berti a karját nyújtotta, hogy kocsijához vezesse.

- Nem arra, - könyörgött az asszony, s ő vezette a nábobot a lakás hátsó kijárata felé.

Hogy reszketett, amikor még egyszer visszatekintett a ravatalra!

Alig állt a lábán, még egyre ígérte magának:

- Én is meghalok!

Elment.

A nábob hallgatta a kocsi robogását, amíg csak hallatszott s azután is azt hallotta.

Másnap csakugyan kikísérték a koporsót néhányan az urak közül is. Szép komolyan viselték magukat s nem is cigarettáztak az úton. Tömeg kocsit rendelt a nábob s az utca népe bámulta a pompás temetést. Ki lehet az a nagyúr, akit ennyi üres kocsi követ a temetőbe?...

A koporsón nem volt, csak a tubarózsa.

A Kerepesi-út végén, amint befordult Jankóval a nyolcvos hintó, egy könnyű fétont állított meg útjában.

Két remek telivér toporzékolt a féton előtt s egy még remekebb asszony ült a kocsiban.

Halványlila napernyő a fej fölött, ragyogó nagy fekete szem őzikés szelídséggel s mégis oly közönyösen tekintett a koporsó után. Arcáról most, - egy pillanatra, amíg elhaladt előtte a gyászfogat, - lemaradt a mosolygás, de aztán nyomban mosolyogni fog.

Az urak köszöntötték s ő előkelően bólintott.

Egy pohos vén ember terpeszkedett mellette, álmosan várta, hogy tovább robogjanak.

A nábob megismerte. Az volt: a Jankó asszonya!

Alig tudott uralkodni magán.

Az első pillanatban föl akart ugrani, hogy megállítsa a gyászmenetet...

Izgatottan kérdezte egyik úrtól:

- Ki ez?

- Hát nem ismered?... A nagy Margit!

- Az az ura?

- Jelenleg, - bólintott az illető. - A vén pók!... De gazdag ám, a gazember! A nagy Margit majd ráncba szedi... Remek jószág, mi?!... Ha van egy fölösleges milliód, okvetetlenül ismerkedj meg a Margittal. Gyönyörűen eszi a pénzt.

- Lehetetlen! - tűnődött a nábob.

Hogy ez vergődött volna az éjjel a Jankó ravatala előtt?... Hogy ez zokogott volna olyan kétségbeesetten?... Biztatva magát, hogy ő is meghal!?...

Pedig igen.

És most is szép. Még szebb!

Látja a nábobot is. Nyugodtan néz szembe véle, mintha most látnák egymást először.

Hát nem kacagás az élet!?...

A Jankót eltették arra a jó helyre. A nábob is elbúcsúzott tőle. Mintha altatta volna, még akkor is mondogatta neki:

- Óh, te bolond, te!

És haragudni akart arra az asszonyra, mert mindegyre csak azt látta. Már nem a Jankót, a másik piros szegfűvel a fehér mellényén, hanem az asszonyt. Amint zokog, vonaglik, és meg akar halni, - amint néz, a halványlila napernyő alól, őzikés szelídséggel a Jankó koporsója után s mellette szuszog az álmos vén ember.

Haragudni akart rá!

Ha most hát ő venné meg!? Arcába csapná a pénzt... abba a gyönyörű arcba... és bosszút állana a halálba kergetett fiúért!... Igen, igen, a Jankó gyerek halálát bosszulná meg!

Így áltatta magát.

És haragudni akart és közbe-közbe össze is borzongott, mert mintha érezte volna, hogy reszket karján az a gyönyörű teremtés, amint vezeti s az visszatekint még egyszer a ravatalra, suttogván: „Én is meghalok...”

Már nem volt nyugta.

Tovább nem bírta ámítani magát, már-már bevallotta önmagának: mit komédiázol?! nem azért a fiúért akarsz te bosszút állni, - hanem az a gyönyörű asszony, az kéne néked!...

És miért ne?!

Egy nap levelet hoztak neki.

Karcsu, finom női írás... Soha azt az írást nem látta s mégis ráismert. Bizonyosan tudta: az asszony írta.

Érezte, hogy a sorsa van abban a levélben.

- Köszönöm. Rendben van, - üzent a levél hozójának.

A levelet pedig nem bontotta föl. Nézte hosszasan s mintha a Jankó gyereket látta volna: cilindere kackiásan félrecsapva a fején s a fehér mellény fölött virít mellén a piros szegfű... füttyüreszik a fiu, azt a nótát, amivel a kaszinóból távozott.

Csák Berti belökte asztalfiókjába a levelet, csomagoltatott s aznap délután már úton volt.

Futott az asszony elől és mialatt vitte a vonat messzebb, mind messzebb, eleinte úgy megnyugodott, annyira meg volt elégedve magával.

Pedig nem is az elől az asszony elől futott.

Hanem utána.

X.

Csák Berti futott az asszony elől s mialatt járta a világot, messzebb, mind messzebb, csak egyre az lett bizonyosabb, hogy nem tud menekülni előle és soha utól se éri.

Mert azt kereste, éppen azt az asszonyt.

És mintha mindegyre rá találna...

A szerelmesek tanyáján, a montreuxi öbölben pihent meg, ahol soha sincs vége a tavasznak. Ahol megannyi glicinia-lugas az erkély, a háztetőn is virágbokor nő és a virágbokrok közt látszik a fényes vizü kék tó és a fényes vizü kék tóban a város, mint egy lusta szép asszony, aki elszunnyadt hintaszékében a tükre előtt... Mintha minden ezüstjét ott hordaná garmadába a havas ormokra a hold, hogy aztán éjfélénként zuhatagos permetegben hintse a tóra.

Nem is jó az ilyet egyedül látni!

Négy jegenye mögött, a clarensi parton, van egy kis kastély s abban a kastélyban volt két leány... Alkonyatfele rendesen kísértáltak a tóra lejtő kertbe s ott az egyik ráült a hintára, a másik melléje ült és szeliden himbálta és így suttogott késő estig, a két fehérruhás leány...

A mi emberünk elnézte őket a Regamey erkélyéről, késő estig.

Az egyiknek, annak, aki állt: olyan termete volt éppen, mint annak az asszonynak.

Chillon felé, ahol a halászbárkák horgonyoznak az erdős part sziklái közt, egyik bárka szélén egy halászleány ült. Dél volt, a leány mezítelen lába a vízbe lógott, s fekete haja ragyogott a napban... Mozdulatlanul bámult ki a tóra.

A mi emberünk három óra hosszat nézte a várkastély hídjáról: olyan ragyogó fekete a haja annak az asszonynak is.

És három óra multán, a halászleány még mind csak ott ült a bárka szélén, mezítelen lába a vízbe lógott s fekete haja ragyogott a napban. Mozdulatlanul bámult ki a tóra.

Így lelt rá, bolyongva messzebb, mind messzebb, hol a termetére, hol a hajára, egy-egy mozdulatára, a járására.

Valamelyik kis németalföldi pályaházban, egy percre állt meg a vonat, - megesküdött volna: ott megy, az az! most szállt le a vonatról!... De vár rá valaki, karonfogóznak s mennek.

Talán olyan volt, de már ez is a másé.

Egyszer, a belga határon, a rohanó vonat ablakából pillantott meg egy házat, domboldalban, kis nyárfaerdő alatt, sásszegett tavacska közelében. Fehér út a házig; virág a tornácon, hinta a kertben, repkény az ablakok közt, föl a háztetőig, s a ház előtt az asszony...

Ez az! bizonyosan ez az!

- Az én asszonyom! - és szinte ölelve tárta feléje karját.

De a vonat rohant tovább, egy forduló, egy alagut, - a ház eltűnt.

Vissza, hogy megkeresse!

Talált is valami olyanforma házat, olyanforma nyárerdőt, valami sással benőtt pocsolyát, a hinta is ott volt, egy asszony is... de ez már nem az volt. Annyira nem, hogy jobb lett volna meg se találni.

- Eh! - zúdult végre maga ellen a mi emberünk, - meddig járom még így a bolondját?

Pedig járta tovább, jó hat esztendeig haza se nézett.

Hol a termetét, hol a járását, meg a vállát, meg a lábát, amit megtalált abból az asszonyból, azt megvette s hat esztendő után sem volt belőle egy porcikája se.

Csodálatos berendezkedése a világnak, hogy az olyan asszony, akiért érdemes volna talán nem törődni a többivel, az mind a másé már, vagy pedig mindenkié, - s a mi emberünk sehogyse tudott a magáéra találni, bár kínálkoztak néki lépten-nyomon. Fásult, szinte kegyetlen kedvű ember lett belőle s nem bízott már senkiben: ezer és ezer kapzsi kéz az egész világ s az valamennyi csak az ő zsebéért keresi.

Micsoda szentimentális számárság volt az, hogy olvasatlanul lökte fiókjába annak az asszonynak a levelét?!

Mert ugyan, mit irhatott?... Mit akart tőlem?... Amit mindenki, - pénzt. Egy kis érzékenykedés, pityergés, sóhajtozás, komédia, s majd együtt emlegettük volna a Jankót...

Óh! hányszor látta!

Amint piheg és törli a szemét a tükör előtt a csipkekendővel... nagy fekete szeme könyben uszik és olyan, irgalomért könyörögve esdeklőleg néz... És a kocsiban: halványlila napernyő a feje fölött, ragyogó szeme őzikés szelidséggel s mégis oly közönyösen tekint a koporsó után...

Azt! azt! azt a szemet, azt nem találta a mi emberünk sehol a világon.

Hányszor készült már: megyek vissza, megkeresem s lesz, a hogy lesz!...

Az elhatározás pillanatában csak elékerült mindannyiszor a Jankó gyerek: cilindere kackiásan félrecsapva a fején s a fehér mellény fölött virít mellén a piros szegfü... füttyüreszik a fiu, azt a nótát, a mivel a kaszinóból távozott.

Szamárság! - dühösködött a mi emberünk s nem ment.

És így esett, hogy amikor azt hitte: jóllaktam mindennel, nincs íze semminek s nem nyujthat az élet semmit, amire várakozni érdemes volna, - abban a levélben, amelyet olvasatlanul hagyott odahaza, abban volt elrejtve az a valami, amit mindegyre várt és keresett még.

Egy vén szoknyahajhászszal barátkozott össze Párisban.

Perfekt gavallér volt az öreg s elég gazdag, hogy a mi emberünk kissé kigombolkozzék előtte.

Az arca csupa ránc, de azok a ráncok is kénytelenek voltak a szemén lévő monoklihoz alkalmazkodni.

Egyetlen specialitása, főfoglalkozása, életcélja volt az öreg úrnak: az asszony.

- Torkig vagyok velük! - mondta néki a mi emberünk.

- Tévedés, fiatal barátom! Biztosítom, tévedés! Az ember torkig lehet egygyel, de hát éppen arravaló a másik. A természet bölcs intézkedése, hogy az asszonynak ellenszere éppen az asszony. Ugyan, miért volna szőke az egyik s miért barna a másik?... A gondviselés ujjmutatása ez a mi számunkra, fiatal barátom.

Eztán, egy darabig, az öreg úr nevelte, a mi emberünket.

Életbölcse ségre az Opera szomszédságában, az American Barban oktatta.

Egek! ha itt látták volna a nebulót, akit ők a kötelességeknek oly hív számbavevésével, a józan okosság szerint való Tudomány régulái nyomán nevelének: a tiszteletes, nagytudományu Ásguti Fazekas András urunk és professzor urunk Sárváry Pál doktor!...

Bájos kis Louis XV. terem az a Bar, csupa márvány, kristály és brokát; a színek ott halovány zöldek és halovány lilák; fakult eperszínű szőnyeg van a padlón, azuros ég a mennyezet és leheletkönnyű fátyolfelhők foszladoznak rajta; hófehér kis asztalok vannak a teremben és igen szép hölgyek fordulnak ott meg. Van a hölgyek közt, akiről bízást elhihetné az ember, hogy legalább is muszka hercegnő, és a többiek is nagyon előkelőek, nagyon kedvesek és nagyon szépek. A kandallóban egyet-egyet lobban az izzó tuskó s a kandalló fölötti tükörben látszik, hogy indul Watteau jókedvű népe Cytherébe. A kandalló elé két kis bronz Ámor térdelt le nyilaival tűz-zsámolynak. Az asztalokon sárga- és mályvaszínű selyemernyőkkel borított viaszgyertyák világítanak, - puderezett parókájú, fehérkeztyüs lakájok hordják a pezsgőt s mi egyebet.

Az öreg úr a kandalló mellett szeretett üldögegni s ott oktatta a mi emberünket, mert nagyon alkalmas erre az a hely ott!

Megesik ugyanis, hogy egyik-másik az érkező szép hölgyek közül, miután leemelték válláról a hermelines belépőt a lakájok, borzongva suhan a kandalló elé s a tűz fele nyújtja parányi lábát...

Olykor, - csak a szemével, de diadalmasan, mint a leshelye elé rebbent fajdra a vadász, intett a mi emberünknek az öreg úr, hogy: odanézzon, fiatal barátom!...

Egy parányi láb melegszik Ámor nyilai fölött... kék kövekkel kirakott ezüst csatt a lakk-topánkán... egy kevéske látszik a fekete selyemharisnyából is, a csipkeredők közül...

- Ki ez? - kérdezte a mi emberünk.

- Mit törődik azzal, fiatal barátom, hogy kicsoda!? - korholta az öreg úr s ő rá se nézett az asszonyra, csak a kis topánkában, abban a parányi lábban s a csipkeredőkben gyönyörködött.

És halkán magyarázta.

- Attól tartok, hogy ismerem, s mihelyt ráismerek, rögtön az ördögé lenne ez a néhány percnyi illúzió... Milyen könnyelmű is a fiatalság!... Annak örvendjen, fiatal barátom, éppen annak, hogy még nem ismeri. A csipkék, az ezüst csatt, a fekete selyemharisnya, - ez a lényeges!... Az asszony maga?... Az mellékes. Az mindegy!...

Kicsit elgondolkozott az öreg úr s utóbb mosolyogva mondta a mi emberünknek:

- Próbálja meg, fiatal barátom! Vásároljon sok csipkét, sok ezüst meg aranycsattot, sok fekete selyemharisnyát, minden szépet, amit valaha látott egy asszonyon, aki tetszett magának; meglássa, talál a holmihoz asszonyt is...

A mi emberünk vállat vont.

Jól lakott Párisban is, az Operával, a futtatásokkal, az American Barral is, - kódorgott tovább s már-már készült hazafelé Velencéből.

Unatkozott ő ott is. A képek nem érdekelték; a paloták erkélyén, meg a gondolában, a piacon, ahány Columbina, annak mind meg volt a maga Pierója s csömör, hogy mennyi szerelmes pár dalolt esténként a lagúnákon.

Egy reggel, a piacon lődörögve, Jesurum ablakában látott egy mesés szép kelengyét...

Eszibe jutott az öreg úr babonája s hosszasan ácsorgott a kirakat előtt.

Hogy mosolygott volna rajta az öreg úr! Mert igen bizony, a mi emberünk kezdte már öltöztetni ismerőseit azokba a csipkébe s a vége az lett, hogy megvásárolta az egész kelengyét.

Igaza volt az öreg úrnak: talált a holmihoz asszonyt is...

Azaz hogy egy leányt. Éppen egy feketeszemű leányt.

A Loggetta lépcsőjén találta.

Éjfél felé, amikor még ott foszladozik a lagunák fölött a sok szerelmes sóhajvás, a korzó után lelte a leányt. Aludt a márványpadon, olyan boldog lustaságban elnyúlva, mintha selyem párnák közt szendergett volna; egy szál fehér szegfű volt a füle mellé szúrva fekete hajába s ölében, a kötényében is volt fehér szegfű, meg gardénia.

A mi emberünk kereste már napok óta, nem haladt el fehérnép előtt, hogy rá ne próbálta volna valamennyire a csipkéket.

Ez az! - gondolta, amikor meglátta az alvó leányt.

Hisz' az öreg úr is így tanította: az asszony maga, az mellékes, az mindegy...

Ez, például, ez nem tudott semmit. Jóformán a villával se tudott bánni, de tudott gyönyörűen mosolyogni és nézni. Óh! nézni, hogy tudott nézni, azzal a ragyogó nagy fekete szemmel!... Az első, aki éppen olyan őzikés szelidséggel és mégis oly közönyösen nézett, mint a halványlila napernyő alól az az asszony a koporsó után.

De csak a csipkéket kellett ráadni: tudott rögtön mindent.

Olyan dáma lett belőle menten, hogy tátott szájjal bámult utána Velence, amikor a mi emberünk karonfogvást parádézott vele a piacon.

És az a mulatságos, (ez tetszett a mi emberünknek nagyon), hogy úgy bánt csakhamar a nábobjával, mintha nem is a nábob szedte volna föl a Loggetta lépcsőjéről, - hanem mintha ő lett volna az az irgalmas hercegnő, aki a Palazzo Ducale erkélyéről megpillantván a mi emberünket, kegyesen leszállott s hódoló csókra nyújtotta néki a kezét.

Aludt szegényke, - gondolta Csák Berti, nyilván a hamupipőke meséjét álmodta és én éppen akkor költöttem föl, amikor a királykisasszony köntöse volt rajta s most egyre azt hiszi, hogy ő királykisasszony...

És az is mulatságos volt, hogy apránként a mi emberünk maga se igen szeretett már arra emlékezni, hogy ez a királykisasszony nem a Palazzo Ducale erkélyéről szállott le hozzá.

A Dandolo-palotát rendezte be számára s ott minden olyan pazar és drága volt, mint a csipkekelengye. A leány nem csudálkozott semmin: csak gyönyörűen mosolygott és nézett őzikés szelidséggel, közönyösen, azzal a ragyogó fekete szemével.

Jó, jó! - gondolta a mi emberünk, - csak mosolyogjon, nekem ennyi éppen elég, mert az bizonyos, hogy előbb vagy utóbb úgyis megcsal..

Bizonyosan tudta, el volt készülve rá, hogy megcsalja a leány.

És a leány nem csalta meg.

Hátha taníttatnám? - gondolta a mi emberünk s fogadott melléje professzorokat, ének-mesternőt, zongoramestert, táncmestert, legyen hát dáma belőle és így legalább még többet költhetett rá.

A mesterek nem győzték magasztalni.

A leány azonban, mintha valamivel bágyadtábban mosolygott volna s még közönyösebben nézte azt a pazar fényűzést, amibe csöppent.

A mi emberünknek kedve tellett a költekezésben. Éppen így szórta volna a pénzt arra az asszonyra is.

Utóvégre, - gondolta fásultan, - mindegy! Az is megcsalt volna, ez is megcsal, előbb vagy utóbb!

Bizonyos gyönyörűséggel várta, melyik nap lesz igaza, s hogy a leány nem akart elkövetni semmi turpisságot, ez a hűség valósággal izgatta.

- Szeretsz? - kérdezte a leányt.

Az nagyon csudálkozott ezen a kérdésen.

Hát hogyne! Persze hogy szereti!

- Te olyan gazdag vagy és nem bántasz engem. A néném megvert, ha nem tudtam elég sok gardéniát eladni.

A mi emberünk mosolygott és azt gondolta, hogy még egy kicsit vár s ha ilyen makacsul hűséges marad ez a leány, - egy nap szépen itt hagyja s itt hagy néki palotát, csipkét, ezüst-meg aranycsattot... Hisz' ennek nincs lelke! Ennek is csak az a ragyogó nagy fekete szeme és a millió kell csak neki.

Várt, várt, a mi emberünk, de hasztalan, a leány, bármily bizonyosan várta, - nem csalta őt meg, de alig félesztendeje s már alig mosolygott és egyre közönyösebb a nézése.

Látta őt a mi emberünk a Dandolo-palota tükörablaka mögött: homlokát az üveghez szorítva, bágyadtan nézte órák hosszat, hogy csurog a szennyes téli lagunára a szürke, fátyolos eső.

A mi emberünk bólintott.

Most, - gondolta magában, - most szövögeti a női csalfaságnak azt a hálóját, amiben majd én vergődném!...

Egy reggel, - tavasz lett és szórt friss veretű arany tallérjait a piazzetára a nap, - nem találta a Dandolo-paotában a mi emberünk a leányt.

- Elment, - jelentették ijedten a cselédek.

El, még az éjjel.

A mi emberünk mosolygott a cselédség rémületén, hisz' oly bizonyosan tudta ő, elejétől fogva, el volt rá készülve, hogy előbb vagy utóbb, megcsalja a leány.

Megtörtént. Rendben van hát ez is. Ebben tehát nem csalódott.

Csak az a különös, - s ez némileg zavarta a mi emberünk megalégedését, - hogy nem vitt a leány magával semmit a palotából, egy falatka csipkét sem, egyetlen ezüst- vagy aranycsattot se.

Nem lehetetlen tehát, - gondolta a mi emberünk, - hogy még visszajön...

Lássuk, vissza jön-e?

Nem jött vissza egy nap múlva, nem két nap múlva sem.

Harmadnap már hiányzott a mi emberünknek.

Aznap este, illetőleg éjfél felé, korzó után, rátalált a leányra. Aludt a Logetta előtt a márványpadon, olyan boldog lustaságban elnyúlva, mintha selyempárnák közt szendergett volna; egy szál fehér szegfű volt a füle mellé szúrva fekete hajába s ölében, a kötényében is volt fehér szegfű meg gardénia.

Fölkeltsem? - tanakodott, a mi emberünk, de már akkor fogta a leány kezét.

A leány fölébredt.

Nagy fekete szeme ragyogott és olyan gyönyörűen mosolygott, mintha soha övé se lett volna a Dandolo-palota, a sok csipke és egyéb.

- Hát te?

A leány csak mosolygott, egy szál gardéniát tűzött a mi emberünk mellére s pénzt nem kért érte...

Roppant boldognak látszott.

- Hogy kerülsz ide?

- Hát eljöttem.

- Jőjj vissza!

- Óh, dehogy!

Intett a fejével is, hogy: nem! nem! soha!

És már ment, tánc volt a járása is, ment s kínálta a piazettán ragyogó szemmel, mosolyogva, az enyhe tavaszi éjszakában karonfogvást bódorgó szerelmeseknek a fehér szegfűt, meg a gardéniát.

A mi emberünk nézett utána és nem tudott úgy nevetni, mint ahogy szeretett volna...

Maradt hát a palota, a palotában a sok csipke, meg ezüstcsatt, meg aranycsatt - és a palota egyik tükörablakán a leány homlokának a nyoma.

XI.

Velencében maradt hát a palota, a palotában a sok csipke, meg ezüstcsatt, meg aranycsatt - és a palota egyik tükörablakán a leány homlokának a nyoma.

Mehet innen is tovább!

Hová?... Talán haza?... Már most minden mindegy, tehát haza.

Hát gyerünk!

Ha ugyan érez, ilyenformán érezheti magát az a buborék, amely elpattan az Óceán tükreán. Milyen semmi, ami mögötte marad az életben s érdemes-e tovább is bódorogni abban a roppant ürességben, ami még előtte van?

No, csak gyerünk!

Szamárság! - tűnődött a vasuton, - megyek s fölbontom annak az asszonynak a levelét!... És nyomban tudta, hogy megint csak álmítja magát: hány esztendeje hentereg asztalfiókjában az a levél?... Késő, barátom, már késő, megvénült az asszony is, megvénültél te is...

De hátha?!

És elmosolyodott, hogy néki, a dúsgazdag nábobnak, tessék, nincs egyebe, csak ez a kis „hátha”.

Amint így görnyedten, unottan üldögélve nézi a rohanó kocs ablakából, hogy úszik vissza szeme elől a világ, - a nagy zöld mezőségben valami kicsi pirosat pillantott meg s attól mintha egyszeribe egész hajnal pirkadt volna a lelkében.

Egy asszony kapálgatott egy keskeny kukorica-tábla végében. Föl se tekintett a robogó vonatra, csak a piros fejkendője virított egy pillanatig s azt is elkapta azonnal a messzeség.

- A Böske! - kiáltott a nábob.

És látta, amit olyan réges régen látott: őt viszi az apja s mögöttük, a somodori úton, leborul a piros fejkeszkenős kis Böske a földre és sír, sír, a libáira se gondol, csak sír és becsukódik rá az erdő...

No, Böske! már most néked gyöngysorod lesz, ha megtalál a nábob! Mert megkeres. Akár a palota, meg a sok csipke is a tied lehet, tied az ezüstcsatt, az aranycsatt, minden a tied Böske!

Megtalálta.

Mert meg se igen állt Pesten, sietett, egyenest Somodorra.

Az ördögcérnával gyepüzött fácányos aljában, vagy két puskalövésnyire az országúttól, a hol egy sekélyes ér bujkál és szép pázsitos a völgy: libákat őriz egy piros fejkeszkenős kis leány.

Éppen mint a Böske...

Valaha régen. Vagy nem is régen, talán csak tegnap?... Hisz itt semmi nem változott: azok a hegyek s mintha egy falevél se száradt volna le azóta az ágról... azok a libák s a gyepű végén, ahol a basarci sánchányás kezdődik, ott a gunyhó, a Böskéék gunyhója...

A nábob megállította a kocsiját.

- Hogy hívnak, kis leány?

A kis leány, mezitlábos, kékszemű, kenderszőke csöppség, bátran felelt:

- Böske! - s futott a fűben, hogy összeterelje szerteriadt libáit.

A kocsizörgésre, libagágogásra egy fergeteges női hang sivított a gunyhó felől:

- Böske, te! Böske!... megkontyollak, csak zavard azt a jószágot!...

Vénülő, kissé loncsos parasztasszony volt, egy maszatos, pufók kis fattyut szoptatott s mint kotló körül a csirke, csak úgy hemzsegett mellette, meg a gunyhó körül az apróság. Fiu, leány, s kenderszőke valamennyi.

Akárha vércse csapott volna le közéjük, olyan rémülten menekedtek az asszony köntöse mellé.

- Kigyelmed kicsoda? - kérdezte a nábob.

- Hogy én, könyörgöm? - szólt szívesen a fehérnép s a sok gyerek is nagy szemmel leste az idegent. - Ki vagyok?... Hát ki volnék?... Galambosné vagyok, könyörgöm. A kerülő felesége. A fejszés Galambos Antié, ha tetszik ismerni... E meg az unokám, a legkisebbik, de hogy az anyja oda van málnát szedni, hát én etetem, mer' az enyim ugyis alszik már. (A kis pufók szopott keményen, szájaszélén is csurgott a tej.) Az unokám amaz is, ni, aki a libákat vigyázza, a legnagyobbik, a Böske. Négy esztendő. Az Örzse leányomé, könyörgöm, akit az a bitang vett feleségül, a Kaszás Peti... ott érje az istennyila, ahun ennyi ideig elcsavarog már megint!... Mer' olyan, könyörgöm, a szent se győzi hazavárni. Hajnalban küldtük öröltetni s tessék, már múlik a nap, aki nem gyün, az a Peti!

Beszélt volna még jó szívvel, ha a nábob egyébre nem kíváncsi.

- Kigyelmed is őrzött itt libákat?

Az asszonyt meglepte a kérdés.

- Libákat, könyörgöm?... Őriztem-e?!... Hát ki őrizte volna?

- Böskének hitták magát is?

Nagyon csudálkozott az asszony.

- Böskének?!... Hát minek hittak volna engem, könyörgöm, amikor kicsi voltam?!... Ides-
anyám is Böske volt, amikor kicsi volt... A lányom is, - annak a bitagnak a felesége, az
Örzse, amikor kicsi volt, Böske az unokám is... Mi lenne, ha nem Böske, könyörgöm...

Már most gyanakodott a jó asszony s olyan forma mozdulatot tett, mintha ösztönszerűleg rejtteni akarná az idegen elől csecsszopó unokáját, meg azt is, amit olyan jóízűen, olyan szorgalmasan szopott a kis fattyu.

- Mér' tetszik kérdezni? - tudakolta bizalmatlanul.

- Mondja, jó asszony, emlékszik a Berti gyereke?

- A Berti gyereke?... Micsodás volt a', könyörgöm?

A nábob bólintott. Tán ne is kérdezősködjék már tovább!

De az asszony nem tárgított. Hogy miféle gyereket keresnek már meg ő rajta?!

- Ami volt, a' mind megvan, hiba nélkül, hála Istennek! Nekem kilenc, az Örsének négy, meg egy kicsi, aki alszik, az is az enyim, hogy ne hazudjak, avval tizenegy, éppen. Berti egy se volt nekünk, soha.

A nábob unta már, de csak megmagyarázta neki, hogy miféle Berti.

- Aki a nagyapjával, a tiszteletessel nevedezett itt...

- Az?!... A' más, könyörgöm!... Régen volt, nem igen tudom már, de rémlik bizony, mintha láttam volna akkoriban én is. Idesanyám beszélte, hogy elvitték innen... Itt halt meg az idesanyja is. Azt is elvitték. Azóta se igen nyitottak ablakot a kastélyban... Aszondják, azé itt most minden. Mink is az ő zsellérjei vagyunk, könyörgöm. Tetszik talán ismerni is őtet?

Hogy a nábob nem felelt, beszélt hát a jó asszony tovább.

- Aszondják, Uram bocsáss, egy kicsit kótya, pedig majd fölveti a pénz! Gróf, vagy mi, itt mink nem igen tudjuk, csak azt, hogy rúdszám áll nála a bankó!... De mondják, könyörgöm, hogy kótya szegény. A parádés kocsisa vigyáz arra a tenger pénzre, lovait meg a tisztartó vakarja. Nem tom', mi igaz belőle, annyi szent, hogy erre mifelénk még sohase járt. A tekintetes urunk se látta még soha, a színét se.

- Ki az a tekintetes úr?

- Ki?!... Hát Prohán úr, aki a főerdőmester itt minálunk. Áldott egy ember! Nem is tudom, hová lennének ennyi gyerekek, - a jó Isten panasznak ne vegye! - hová lennének, ha a tekintetes úr nem lódtana egyet-egyet az ember során. Mer', kihez fordulna az ember, könyörgöm?...

Ez hát a Böske?!

A piros fejkeszkenős kis Böske, aki leborult a somodori úton a földre és sírt, sírt, a libáira se gondolt, csak sírt és becsukódott rá az erdő...

Becsukódott rá, örökre.

Milyen öregnek, de milyen vénnek érezte magát a közt a sok gyerek közt s a mellett a vénülő, kissé loncsos parasztasszony mellett a nábob! Adott volna néki pénzt, sokat, szívesen, de attól félt, hogy majd megköszöni, hálálkodik és hálálkodik az a sok gyerek is.

Másnap ámult el a néhai Böske, amikor hire ment, hogy elékerült a kótya gróf.

Prohán, a főerdőmester hajtott négy tehenet a Böskéék gunyhójába.

A jó asszony majd ónussá nem lett, hogy azt a négy tehenet nekik küldi az úr!... A négy tehenet, meg száz öl fát minden esztendőre, meg azt a pázsitos mezőt a völgyben, ahol valaha a libákat őrizte, - azt mind neki!...

- Az Isten megáldja, - hebegett a jó asszony, örülni se igen mert, sírni se, csak ijedezett. Könyörgött Prohánnak:

- Nekem, tekintetes urunk? Mivel érdemeltem én ezt? Nem lehet ez igaz!

És suttogva, reszkette ismételte:

- Az, hogy kótya, az Isten megáldja őtet! Tisztára bolond, szegény... Négy tehén, száz öl fa, nekünk?! Meg a mező is?!

És az, hogy még megköszönni se szabad!

A nábob szigorúan meghagyta, hogy Galambosné a szeme elé ne kerüljön.

A kerülő, fejszés Galambos Anti tapogatta a tehenek ódalát; az asszony támadt rá:

- Hát kend, apjuk?! Tán kuka lett kend? Szóljon már valamit kend is!

Galambos Anti vállat vont.

Hogy ő mit szóljon?! Ha egyszer aszondja a tekintetes úr, a főerdőmester, hogy a mienk, akkor a mienk, annyi szent.

- Hát nem bolond az a gróf, az Isten megáldja őtet, ahová néz is?! Mi?!...

- Persze, hogy bolond, - bólintott fejszés Galambos Anti, az ember. - De hát van itt gyerek untig, a négy tehenhez... Aztán meg nem eleget prédikálta a gombai tiszteletes, ahová a gyerekeket hordjuk keresztvíz alá, hogy „Ne féljen kend, Galambos, ahány gyereket ád az Isten, ád ahhoz annyival több karaj kenyeret is!” Így mondta. Eddig úgyis csak gyereket adott, a kenyér nem lett több. Most hát egyszerre lekvittelt vélünk az Isten, kamatostul. Annál jobb.

A gyerekekhez fordult, mert mind ott volt: fiu, leány, mezitláb valamennyi, pufók, maszatos, kékszemű és kenderszőke valamennyi. És hogy ragyogott az a sok kék szem! Cirógatták a teheneket.

Az apjuk meg bízta őket:

- A beletek árgyélusát, eztán majd tömhetitek! Vajaskenyeret eszünk eztán, ugy-e anyjuk?... Mint a grófok!...

- Hát a száz öl fa? - figyelmeztette emberét az asszony, hogy örüljön már annak is.

- Tavalý kilenc pöngön kelt öle, - mondta az ember. - De majd Esztergomba visszük, ott a tizenkettőt is megadják talán.

- Hát a mező?! Mi?

Erre aztán már csakugyan nem tudott mit szólni az ember.

Kapargatta a tarkóját, hunyorított egyet-egyet s ő is belátta, hogy bolond, lehetetlenség, hogy bolond ne legyen tisztára az az ő grófjuk, - áldja meg a jó Isten őtet!

Bolond bizony, mert különben nézte volna s gyönyörködött volna, hogy ragyog annak a sereg gyerekek a kék szeme, hogy micsoda boldogság mindjárt az élet, mihelyt négy tehenet, száz öl fát, meg egy kis mezőt is ád hozzá az Isten.

Most lett vón' módja, - s milyen olcsón! - amit hasztalan hajszol drága százezrekért: egy kis lélekbizsergető édes mosolygáshoz s tessék! ez elül meg menekszik, búj az erdőségbe.

Álmélkodva suttozta egymásnak a somodori nép, hogy megjött a kótya gróf, de embert se akar látni. A kastélyba be se nézett, most is csukva valamennyi ablak, amiket nem nyitottak ki, van vagy jó harminc esztendeje. Meg se hált ide lenn, galyibát veretett magának a legmagasabb hegyen, a Nyerges sűrűségében s azóta ott tanyázik. Két kerülő van mellette, meg a fiatal erdész, - de aszondják, azoknak mukkanni se szabad, csak ha kérdez valamit. Járja az erdőket egész nap, olykor hallani egy-egy puska lövést... Beszélnek a kerülők, hogy naphosszat elüldögél egy-egy szikla tövében, öliben a puska, de nem bántja a vadat, csak néha. Egy furcsa kis házat építenek neki a Tarajon: egy szoba, azt is úgy vájják a hegybe, mintha kriptá volna. A főerdőmester cepeltetett föl ágyneműt, de az nem kell neki: szénaalmon hál s megparancsolta a főerdőmesternek, hogy ne törődjön vele, végezze tovább a dolgát mindenki, mintha ő itt se volna. Egy koszon van a kerülőivel. A fiatal erdészt, aki kíséri, azt küldi le néha egy-egy komisszióval s az is esküszik, hogy bolond... Aszondja el nem mosolyodnék és sohse beszél; éjszakánként elkönyököl a tűz mellett s nézi a paraszt moccanás nélkül. Van úgy, hogy maga indul az erdőségnek s két nap, két éjszaka hiába várják vissza, pedig egy falat kenyér sincs vele.

- Biz Isten, - beszélte a fiatal erdész, - az ember sajnálja, meg fél is tőle. Mintha elemészteni készülné valakit, vagy magát... Nem természetes ez!

Jó kedvű, egészséges, csinos fiatalember volt az erdész. Sohase került elé az erdőből, hogy néhány szárán pirosuló epret vagy egy kis bokrétát ne hozott volna Annuskának, a főerdőmester leányának.

És Annuska is pirulva köszönte az epret, meg a bokrétát.

Hogyne!

Mert az már bizonyos, hogy egyszer majd, talán nemsokára, Annuska lesz ennek a fiatal erdésznek a párja; aztán pedig a fiatal erdészből lesz erdőmester és majd egyszer főerdőmester is... És majd nekik is lesz egy Annuska leányuk, akinek szintén hoz az erdőből szárán pirosuló epret, meg bokrétát egy fiatal erdész... Mert olyan szép csöndes az élet, olyan békésen egyforma és boldogítóan megismétlődő az élet a hegyek közt, a rengeteg erdők alatt. Ilyen fiatal erdész volt valaha az öreg Prohán is, éppen így pirult Annuska anyja is valaha, amikor hozta néki az epret vagy a bokrétát az erdőből a fiatal erdész.

XII.

Jókedvű, egészséges, csinos fiatalember volt az erdész, aki sohase került elő az erdőből, hogy néhány szárán pirosuló epret vagy egy kis bokrétát ne hozott volna Annuskának, a főerdőmester leányának.

És Annuska is pirulva köszöntö az epret, meg a bokrétát.

Prohán, a főerdőmester, csöndesen pödörgette szürkülő bajuszát, mondván:

- No, gyerekek, csak módjával! Lesz ez még rosszabbul is.

Mert igen kevés szavu ember volt a főerdőmester. Mintha örökké a cserkészúton, szarvas után lopózott volna, nesztelen, bársonyos lépésekkel, ügyelve minden kis ágrecscsenésre, s a szelet szimatolva. Szürkülő bajusza alól soha el nem mulott az a mindig reménykedő, mindig bizó szelid mosolygás, amihez éppen a nagy erdők cserkész ösvényein, abban az eleven magányosságban tanul a tiszta szívű ember.

Hisz' igen, mert olyan ám csak a világ, amilyenek látjuk! Az öreg Prohán pedig szépnek, igaznak, egyszerűnek és hálásnak látta a világot, éppen olyannak, amilyen ő maga volt. Olyannak, amilyen az erdő: ahová öröm kimenni, ahol gyönyörűség barangolni s ahonnan boldogság hazaérkezni, haza, az asszonyhoz, meg Annuskához!

- De azért csak módjával! Mert lesz ez még rosszabbul is.

Van gond is?... Van szomorúság is. Olyankor hát elbújik szem elől és sírdogál egy kicsit Prohán néni. Agyonsírta volna már magát valami kis haszontalanság miatt, ha Annuska előtt is szabad volna sírni, meg ha az ura nem értene olyan bölcsen a megvigasztaláshoz. De ért hozzá! Prohán bácsi meglöki egy kicsit Prohán nénit a könyökével s azzal a szürkülő bajusz alatt termő mosolygással szidja:

- No, anyjuk, csak módjával! Lesz ez még rosszabbul is, ne félj!

Ezt a boldog békességet riasztotta most föl a nábob.

Annuska, aki elől Prohán néni is bújt a könyeivel, szánakozó kíváncsisággal mind szomorúbban hallgatta, amit a fiatal erdész mesélt róla. Prohán bácsi intett a fiatalembernek:

- No öcsém, csak módjával! Még megrikatja azt a gyereket!

Pedig nem is a gyereket, - Prohán néni bújt félre és sírdogált egy kicsit a nábob sorsán.

- Mi baja lehet? - tudakolta Annus. - Miért nem jön ide mihozzánk, ugy-e apa?

- Mi az ördögöt csinálnánk vele, - szólt Prohán bácsi s egy pillanatra, mintha nem mosolygott volna. - Nagy úr az ide mihozzánk, gyermekem.

- De ha olyan szomoru, - magyarázta Annuska. - Mi itt megvigasztalnók...

- Mit mondana néki Annuska? - kérdezte a fiatal erdész és ő olyan bizonyosan tudta, hogy Annuska meg tudná vigasztalni a halálraitét is.

- Én!? - tanakodott a leány s kigyúlt az arca. - Nem tudom... Azt mondanám neki, hogy mi sajnáljuk. Azt mondanám...

És egyszerre, piruló arccal, de bátran, egész határozottan szólt a leány:

- Azt mondanám neki, hogy ne legyen egyedül az erdőben, ha szomoru. Jöjjön ide mihozzánk, panasolja el nekünk, hogy mi baja. Hiszen csak az lehet szomoru, aki egyedül van. Ugye apa?

Prohán bácsi csöndesen pödörgette szürkülő bajuszát s alatta volt már a mosolygás. Halkan dörmögte:

- No, no, csak módjával.

A leány hevesen bizonyította az igazát:

- Lásd apa, én meghalnék, ha egyedül volnék!

- Annuska! - rettent meg a fiatal erdész. - Hogy tud ilyet mondani?!

- Befogod a szád, te csacsi! - szidta az apja is.

Prohán néni sírva fakadt volna, ha Annuska hirtelen meg nem öleli. De megölelte és csókolta és kacagva dicsekedett:

- Én nem vagyok egyedül. Sohase leszek egyedül.

- Soha! soha! aranyom! - fogadta az anyja, mintha esküdött volna.

A fiatal erdésznek ragyogott a szeme és ő is mondta, de halkan, önkéntelenül:

- Soha... soha...

Másnap, vagy harmadnap történt, a nábob, hogyan hogyan se, az erdőzlak tájékára vetődött. Eltévedt a sűrűségben s egy tisztább tagvonalon haladva, egyszer csak előtte a ház.

Mint a vadonból hirtelen ember elé toppant szarvas, még ő rettent meg.

Vállra vetett puskával, pillanatig tanakodott, hogy talán visszafordul, - amikor a ház mögül, kezében szakajtóval szalad s éppen mint ő, döbbenve áll meg egy szép leány...

Nézik egymást.

Annuska pirul, pirul s dadogja:

- Kukorica... meg árpa... a csirkéknek...

És babrált a szakajtóban, mialatt arca pirosabb és pirosabb lett. A hajnalfényben ilyen a tavaszi hóvirág.

- Bocsánat... én... bocsánat, eltévedtem... Merre menjek?

- Erre! - mutatta az utat, a ház felé Annuska.

És bátran, mint az ölben nevelt őzike, ő közeledett a nábobhoz. Nézte kíváncsi nagy szemmel s azzal az ösztönszerű bizalommal szinte kínálta cirógatásra ártatlan arcát.

- Erre tessék! Az erdőből mihozzánk vezet minden út. Apa örül majd nagyon. Anyuka is.

Vezette a nábobot, s az követte a leányt. Igézet húzta.

És köréjük gyűlt a majorság is: a csirkék, kacsák, néhány gyöngytyúk. Annuska magot szórt nekik a szakajtóból s eközben már elfogulatlanul csevegett, már vigasztalni kezdte azt a szegény embert, aki annyira szomoru és olyan egyedül van az erdőben.

- Miért nem tetszett eddig soha errefelé jönni? Mi szívesen látjuk. Anyuka málnaszörpöt szűrt a múlt héten, áfonyát is főztünk már be... Ugye-e, megkínálhatjuk?

- De... Ön tudja, hogy én ki vagyok?

- Hogyne tudnám, - kacagott Annuska. - A mi urunk! Mindjárt megismertem, mert mást mindenkit ismerek az erdőben. Én vagyok Annuska, Prohán Annuska, az erdőmester leánya.

A csirkék, a kacsák, meg a gyöngytyúk is bizonyították csipegve, hápogva, hogy igen, ők is ismerik: ez Annuska!... gyerünk mindnyájan, a házba!

- Miről ismert rám? - kérdezte a nábob.

A leány egy pillanatig habozott s felhő rebbent át derült homlokán, halkabban mondta:

- Arról hogy egyedül van... És arról is, hogy - -

- Hogy? - tudakolta a nábob.

- Hogy olyan szomorú.

Igy esett köztük az első találkozás.

A nábob megkóstolta a málnaszörpöt, Prohán néni majd hová nem lett az ijedelemtől, amikor Annuska bevezette hozzájuk a „mi urunk”-at; három széket is letörült a kötényével s törülte az asztalt, törülte a poharat, törülgette a kezét, mert nagyon meg volt ijedve Prohán néni; a puskáját Annuska állította a sarokba és mindegyre Annuska beszélt, mert az öreg Prohán is inkább csak a bajuszát pödörgette, mondogatván magamagának: no, csak módjával...

Annuska azonban, mint az ágon csicsergő madár, mindegyre tudott újat, meg újat mondani.

Hogy ők milyen kíváncsiak voltak a nábobra, aki soha Somodorra nem jött. Mennyi mindent hallottak róla!... Hogy ő, amióta él, már hányféleképp elképzelte: milyen lehet az a mi urunk?... Ez a sok hegy s rajta valamennyi fa az övé és soha ide se jön! Övé az a gyönyörű park a kastély mögött, övé az üvegház, övé a vadaskert, övé a kastély... és soha meg se nézi!... Milyen ember lehet?...

- Kisleány koromban féltem öntől, azt hittem, nem is olyan, mint más ember.

- Annuska! - szólt leányára Prohán néni.

De Annuska nem ijedt meg s a nábob, mint az üde forráshoz tikkadtan érkező vándor, örökké itta volna azt a kristálytisza vizet.

Mondhatatlan gyönyörűséggel szomjuhozta a leány szavát.

- Hát hogyne, anyuka! A mióta én élek, ti mindig emlegetitek a mi urunkat. Ti tanítottatok, hogy mi az ő kenyerét eszszük. És amióta élek, mindig csukva vannak a kastély ablakai és mindig vártam, hogy majd egyszer kinyitják azokat az ablakokat és ő akkor itt lesz... Jaj, de kíváncsi voltam! Azt is elhatároztam kisleány koromban, hogy majd ha itt lesz, én megkérem, mutassa meg nekem, mi van abban a sok becsukott szobában?

- Most már nem kíváncsi? - kérdezte a nábob.

- Oh igen, most is kíváncsi vagyok még, - vallotta azonnal Annuska. - Csak az zavart össze, hogy ön megjött és bement az erdőbe, de a kastély ablakait nem nyitották ki. Ez nekem olyan furcsán esett s azóta nem is vagyok már annyira kíváncsi. Én nem tudom, de egy kicsit úgy vagyok én most ezzel, mint a karácsonyfával.

- De Annuska! - figyelmeztette leányát Prohán néni, mert talán nem is illik, hogy annyit jár a szája annak a gyerekeknek.

Prohán bácsi azonban csak pödörgette csöndesen a bajuszát s dörmögött, de mosolyogva, mert ő is szerette hallgatni Annuskát:

- No, csak módjával! Lesz ez még rosszabbul is.

- Igen anyukám, - magyarázta a leány, - éppen mint a karácsonyfával!... Lásd, amíg kisleány voltam és azt hittem, hogy angyal hozza a karácsonyfát, félttem is tőle, de azért mégis sokkal jobban örültem neki, boldogabb is voltam talán karácsonykor, mint most, amióta tudom, hogy nem az angyal - -

Egyszerre lángba borult a leány arca. Anyjára tekintett, s annyi bocsánatkérés volt a nézésében. Hisz talán fáj édesanyjának, amit mond, hogy ő most már nem örül a karácsonyfának, a mit nem az angyal, hanem az édesanyja hoz?...

És Prohán néni bizony sírva is fakad, ha Annuska hirtelen meg nem öleli.

De megölelte s csókolta és biztatta:

- De azért örülök, anyuka... most is, nagyon örülök, mert tudom, hogy te hozod... Én csak azt akartam mondani, hogy most már nem vagyok olyan kíváncsi rá, hogy mi van a kastélyban... Egészen másként képzeltem...

Mintha a mesét ismételné, amit az álom tündére mutogatott meg neki:

- Ugy képzeltem, hogy egyszer majd megérkezik ide a mi urunk sok hintóval, nagy kísérettel. Vele lesz egy nagyon szép dáma is, a mi asszonyunk... És bevonulnak a kastélyba és kinyitnak minden ablakot... Aztán vidám élet lesz mindig a kastélyban és Somodoron is úgy lesz, mintha mindig husvét vasárnap lenne... Az erdőben vadászat lesz. Majd szól a kürt és sok urak és sok dámák jönnek ide mihozzánk is. Apa fölveszi az aranyzsinóros rokkját, anyuka a pántlikás csipkefőkötyőjét... És aztán... nem tudom... de aztán nem csukják be többé a kastély ablakait. Így képzeltem.

Prohán néni elfordult. Akárhogy tartóztatta magát, kicsordult mégis a könye. Prohán bácsi nem győzte szürkülő bajuszába pödörgetni a mosolygást, bólintott, bólintott s alig tudta palástolni gyönyörűségét, hogy... lesz ez még rosszabbul is!

És mosolygott a nábob is.

Apránkint, maga se vette észre hogyan, mint permetező harmat érintésére a fonnyadt virág, mosoly nyilott az ajkán.

Életében talán az első, szívéből öntudatlanul fakadt mosolygás.

- Milyen kár, hogy nem így lett, - folytatta Annus. - Megjött a mi urunk... nem is láttuk... eltűnt az erdőben s azóta másnak az erdőbe se igen szabad menni... Azt hittük, öröm lesz, pedig - -

- Pedig?! - kérdezte s biztatta a nábob olyan esdeklő hangon, hogy a leány nem is titkolta.

- Pedig csak azt tudjuk, hogy a mi urunk mindig szomorú. Azt tudjuk, hogy jó! A fejszés Galambosék -

A nábob tiltakozó mozdulatot tett. Annuska hát nem is szólt erről, - de egy kissé közelebb lépve a nábobhoz, egész bátran szólott.

Mintha a szívét nyújtotta volna:

- Azt tudom, hogy mi az ön kenyerét esszük, s azt is tudom, hogy ön szomorú, hát kérem: ne legyen egyedül az erdőben! Jöjjön sokszor ide mihozzánk! mi olyan szívesen megvigasztaljuk. Ugy-e, apa?!

Prohán néni sírt, az öreg Prohán bólintott, a nábob meg - - csak nézte a leányt és ragyogott a szeme és a ragyogás összefutott a pilláján és csöndesen perdült le, végig az arcán.

Mélységes csönd volt az egyszerű, tiszta kis szobában és azt a csöndességet ölelte köröskörül a nagy erdőség.

Mintha ebben a pillanatban meghalt volna valaki... Vagy várnák a csodát, hogy föltámad, aki meghalt...

- Eljövök, sokszor eljövök, - mondta a nábob. - Adjon kezet Annuska!

A leány készségesen nyújtott kezet s mind a szemébe nézett a nábobnak.

Az arca piros volt, keble pihegésén látszott, hogy mily hevesen dobog a szíve, de a szeméből áradt a jószág, az angyali tisztaság.

- Köszönöm, - suttozta a nábob.

A fiatal erdész lépett a szobába. Egy kis bokrétát hozott Annuskának az erdőből.

Annus megköszönte a virágot, menten pohárba is tette.

A nábob vállára vette puskáját s búcsúzott. A fiatal erdész kísérte őt föl, vissza a Nyerges sűrűségébe.

De mintha kicserélték volna a szomorú embert. Mennyivel vidámabb, ruganyosabb lett a járása! Egy-egy hegyi forduló tisztásán megállott, nézett le a völgybe s kereste, merre maradt az erdészlak?... Nézte az eget is, - milyen szép kék... Egy hatalmas bükk előtt kérdezte az erdészt, hány esztendő lehet az a fa?

- Meg van ez, kérem, százötven, száznyolcvan éves is.

- Mennyivel idősebb, mint mi, - szólt a nábob. - És hol leszünk mi már, amikor ez még él és zöldel...

Hirtelen az erdész felé fordulva, azt kérdezte:

- Mondja kérem, hány éves lehet ez a kedves kis teremtés?

- Tizenkilenc, - válaszolt a fiatal erdész, mert tudta, óh, hogyne tudta volna, hogy Annuskára gondol a nábob. - Most december kilencedikén lesz tizenkilenc éves.

És nem kellett őt kérdezni, oly szívesen, oly boldogan beszélt Annuskáról a nábobnak, sokáig, amíg csak fölérték a Nyergesre. Hogy milyen szép, milyen jó, milyen kedves!

A fiatal erdész maga is kipirult, s a nábob is elhallgatta volna még tovább.

Aznap éjszaka is ott könyökölt a tűz mellett s nézte a parazsat moccanás nélkül és látta Annuska álmát:

...érkezik sok hintóval, nagy kísérettel... vele egy nagyon szép dáma is, a mi asszonyunk... és bevonulnak a kastélyba és kinyitnak minden ablakot.

XIII.

Csakugyan, a nábob is azt tapasztalta, hogy az erdőből minden út Annuskához vezet.

Pedig már őszi felé hajlott az idő, a hegyháton s az oldalakon kanyargó keskeny cserkész-ösvényeket takargatta már télire a vetkező tölgyek és gyertyánfák lesárguló lombja. A száradt levél meg-megzörrent a legóvatosabb lépés nyomán is. A basarci fensíkről le lehetett látni az erdészházig, látszott alkonyatkor a kéményből pászmálló kék füst és a nábob szerette azt látni.

Olykor-olykor valami fehér is el-ellibbent a ház előtt, - talán épp az Annuska köténye...

Esténként, - mialatt csillagnyáját békésen terelgette a világos őszi éjszaka egén a hold s a Taraj és a Nyerges rengetegében messzire hangzó epedéssel bőgött a szarvas, - ott, a basarci fensíkon rakott tüzet a fiatal erdészszel, Muzslaival, a nábob.

A fiatal erdész is nézte a paraszat moccanás nélkül, de már nem beszélt a nábobnak Annuskáról olyan szívesen, oly boldogan, mint eleinte. Magatartásában és nézésében volt egyidő óta valami abból a megalázkodóan szelíd, mégis ijedt csudálkozásból, amivel az állat tekint a csendes legelő mellett elrobogó vonat után. Ez mi?...

Másnap mondta Annuska:

- Az este láttam a tüzet. Sokáig maradtak ott?

- Egész éjjel.

- Mit csinált ott egész éjjel?

- Magára gondoltam, Annus.

A leány elfogulatlanul fordult Prohán bácsi felé.

- Mi is ő róla beszélgettünk az este, ugy-e apa?

- Mit? - kérdezte a nábob.

- Óh, kérem, - mentegetőzött Prohán néni, - mi csak úgy beszélgettünk magunk közt. Amíg Prohán kiszíjja a pipa dohányát, mindig beszélgetni szoktunk vacsora után. Ez a gyerek találgatta, a lelkem, ne tessék zokon venni, azt találgatta: minek is tudna örülni a mi urunk?

A nábob hálásan tekintett Annuskára.

- De nem tudtam kitalálni, - szólt Annuska. - Azt gondoltam, legjobb lesz, ha megkérdezem. Mi az, ami önnek nagy örömet szerezhetne?

A nábob elmosolyodott s olyan meglegedetten vallotta be, hogy ő azt nem tudja.

- Nem tudom, Annuska! Igazán nem tudom.

- No, majd kitaláljuk, - biztatta a leány.

- Bezzeg, lássa, mennyivel szerencsésebbek vagyunk mi! Mi mindennek tudunk örülni. Apa is, anyuka is, Muzslai is.

A fiatal erdész áhítattal hallgatta a leányt s egyet-egyet bólintott: ő is, mindennek tud örülni, ha Annuska mondja.

- De kivált én! - dicsekedett a leány. - Amikor kicsi voltam, már akkor is úgy szerettem örülni és szerettem, hogy mások is örüljenek velem együtt annak, aminek én! Most is... Ha valami történik, ami jó, annak nagyon örülök és akkor azt gondolom: majd mához egy hétre, vagy

egy hónap múlva, vagy egy év múlva, vagy soká, akkor is, ha majd nagyon öreg leszek, milyen jó lesz arra visszagondolni, aminek örülök!... Például most is.

- És mi az, aminek most annyira örövend? - kérdezte a nábob s olyan jó meleget érzett a szíve körül.

Annus gondolkozott.

Kérdőleg tekintett apjára, anyjára, a fiatal erdészre s azután a nábob szemébe nézve, az őszinteség sugárzó hangján vallotta, eleinte kissé tétovázva:

- Nem tudom. De azt bizonyosan tudom, hogy most is örülök valaminek. Nagyon, nagyon! Olyan sietve kelek föl most minden reggel s azt hiszem: lesz valami nagyon jó és azt egész nap várom. És este is olyan boldog vagyok, amikor lefekszünk. Én még soha így nem éreztem magam. Soha! Már mondtam anyukának: meglásd, anyuka, valami lesz és annak mindnyájan örülünk majd nagyon! Mi!?... Óh, nem tudom. De az mindegy. Anyuska is örül. Ő se tudja, minek. Az este kérdeztük apát, hogy mi lel bennünket? De ő csak azt mondja: no! no! módjával, lesz ez még rosszabbul is!

Annus kacagott.

A nábob mosolygott.

Prohán néni is.

Az öreg Prohán is.

A fiatal erdész is mosolygott.

És mosolygott az erdészház körül: a fű, a bokrok, a fák, - a búcsúzó őszi nap enyhe fényessége cirógatta az egész világot.

És a nábob is, megint úgy, mint gyermekkorában, amikor árván maradt, hitte és várta; hogy igen, most, majd most lesz valami... valami nagyon jó...

És örült már ennek.

Este ismét fönt, ahonnan le lehet látni az erdészházig, a basarci fensíkon rakott tüzet a fiatal erdészszel. Jött a hold is, a csillagnyáj, - a Tarajon és a Nyergesen epekedett a szarvas.

A fiatal erdész nézte a hamvadó zsarátnokot szó nélkül. A nábob meg csak arra gondolt: vajjon látja-e a tüzet ma este is Annuska?

Látta.

Reggel nagy munkába fogott a nábob. Lement a Csurgóhoz s ott egy elég vaskos nyírfatörzsből vagy másfél araszos vályút faragott vadászkésével. Eldolgozott rajta délig.

Muzslai megkérdezte, hogy mi lesz abból? Talán ő is segíthetne?

A nábob nem engedte, hogy segítsen.

- Magam akarom megcsinálni az egészet.

- Akkor hát Annuskának készül, - szólt a fiatal erdész, olyan riadtan, hogy a nábob is megdöbbenve tekintett rá.

- Igen, Annuskának.

Muzslai szomorúan nézte a nábob munkáját. Az ezüstös hánctu fából elkészült a kis vályu. Akkor a nábob selymes mohát válogatott a Csurgó környékén a sziklarepedésekből s azzal megtömte a kis vályu mélyedését színültig, aztán elgyalogolt vele a Tarajos mögé, a legelőre,

s ott szép halvány őszi kankalint szedett tövestül és azt sűrűn berakosgatta a moha közé. Soha életében ennél kedvesebb munkát még nem végzett.

- Majd én viszem, - ajánlkozott a fiatal erdész.

A nábob megköszönte készségét, de a kis vályút nem adta a kezéből.

- Magam viszem le neki.

És vitte, sietett vele, alig várta, hogy Annuskához érjen.

- Ugy-e szép? - kérdezte útközben Muzslaitól.

- Nagyon szép, - mondotta Muzslai és még szomorúbb lett.

Hogy néki soha ilyen eszébe nem jutott!? Ő csak úgy marokban vitte a virágot, amíg ő vitte. Most már annak is vége.

Prohán néni szilvalekvárt főzött az udvaron, gondosan kavargatta nagy fakanállal az üstben s az olvadó gyümölcs jó cukros szagára darazsak gyűltek a ház köré. A tűzre Annuska rakott s arra is Annuska ügyelt, hogy az üst alá hulló hamuból szikra ne szabaduljon az erdőbe.

Azt még látta a fiatal erdész, hogy Annuska nagyon örült a virágos vályúnak, - de aztán nem akart többet látni, befordult kis szobájába a tornác végén, ahol az erdőmesteri iroda is volt.

Annuska utána tekintett s ragyogó szeme elborult egy pillanatra.

Prohán bácsi, mint rendesen, zsebredugta rövidszáru tiroli vadászpipáját, levett kalappal állott gazdája előtt, míg a nábob meg nem kérte, hogy csak pipázzék tovább és tegye föl a kalapját is.

Az öregembernek ez a következetes tisztességtudása máskor is feszélyezte a nábobot, de ma különösen.

- Kérem, ne ceremóniázzanak velem annyit.

- Hát csak módjával, - mentegetőzött az erdőmester.

Prohán néni bocsánatot kért, hogy ő székért se szaladhat be, de olyan fortélyos holmi az a lekvár; egy minutum és menten oda kozmásodik.

Minek is a szék, amikor olyan jó ott álldogálni az üst mellett. Meg az a kis meleg is jól esik már az embernek!... Bizony, napról-napra hűvösebb az idő, itt a hegyek közt hamar tél lesz.

- Anyuka! - szólt Annus, - Muzslai ma olyan levertnek látszik.

Prohán néni nyilván nem hallotta leánya kérdését, úgy sistergett a lekvár s mintha menekülni szeretne a forró üstből, Prohán néni alig győzte visszakergetni a fakanállal. Annus a nábobhoz fordult.

- Mi lelte Muzslait? Ma virágot se hozott nekem.

A nábob vállat vont.

- Nem tudom, - s kedvetlenül tette hozzá: - Ne törődjék vele.

- Hogyne törödném!? - szólt a leány és nézte a nábobot, csodálkozva is, meg bizonyos szemrehányással.

Nem is tudta, mit feleljen. Egy pillanatig hallgattak mind a ketten.

- Igaza van, Annuska, - szólt a nábob halkan, - én önző vagyok... De lássa, engem erre tanított az élet. Soha önzetlen szeretetben nem volt részem sehol. Undorodva menekültem a világból.

A leány komolyan hallgatta, arca így még szebb s nézésében annyi volt a biztatás: beszélj! én megértelek! én segíteni akarok rajtad!

- Soha senki se törődött velem, csak a pénzzel. A pénz!?!... A pénzért nem kap az ember semmit.

- Pedig, - szólt a leány is halkán, - mi éppen azt beszéltük tegnap apával, hogy milyen jó önnek: hány szerencsétlen emberen segíthet, akinek olyan sok a pénze!

- Ahhoz se értek, Annuska. Nem szeretem az embereket.

- Minket se? - kérdezte a leány, olyan hirtelen, olyan ijedten, akár darázs szúrta volna meg.

- De igen, - válaszolt hévvel a nábob. - Itt kezdem észrevenni, maguk közt, hogy... hogy...

Nem tudta, mit mondjon, nézett, nézett a leány szemébe s mintha a makulátlan azúros égbe nézett volna s úgy mondta:

- Olyan jó itt.

- Hisz akkor semmi baj. Akkor - -

- Akkor?!... Kérem, mondja!

Annus mondta, halkán, pirulva, nagyon halkán:

- Maradjon itt.

A nábob összerázkódott. Mintha egy hatalmas mozdulattal összes terhét, az egész multat lökné le magáról, - szabadon, boldogan mondta:

- Itt maradok.

Ekkorra elékerült a fiatal erdész is. Prohán bácsi magyarázott neki valamit a tornácon, de ő le nem vette a szemét Annuskáékról.

A nábob karon fogta Prohán bácsit.

- Kérem! Beszélni akarok önnel.

Az öreg ember megint le akarta venni kalapját s készségesen nyitott ajtót a gazdája előtt.

Muzslai lehorgasztott fővel állott a tornácon. Mintha azt nézné, hogy lapátolják a hantot arra a koporsóra, amit idáig kísért.

Prohán néni lelkiismeretesen keverte a lekvárt, minduntalan meg-megrémülve, hogy most ég oda!... most!...

Muzslai egyet sóhajtott s föltekintett: most hát hová? merre?

- Hát maga? - szólt rá Annus. - Csak nézi, hogy vesződünk s nem segítene? Jőjjön, igazítsa meg azt a kéményt, mind a tornácra megy a füst!

Jó Isten! hisz nem olyan fekete még a világ! Ragyog, cseng az Annuska hangja!

Sietett, s megigazította a kéményt.

Ekkor szólt ki Prohán bácsi, a feleségét hívta:

- Mari te! Gyere csak be!

Olyan komoly, ünnepies volt a hangja, Prohán néni ijedten fordult feléje:

- Jesszus Mária! mi történt?! Hogy hagyjam itt, mind odaég... Mi az?

Annuskának lelkére kötötte, kezébe adva a fakanalat:

- A tűzre egy falatot se többet! Mind csak szép egyformán, lassan, jobbról balra keverjétek. Tüstént itt leszek. Szent Isten, mit akarnak velem?! Éppen ilyenkor!

Szép egyformán, lassan, jobbról balra kevergette Annuska a lekvárt, - az arca piros volt... a forró üst mellett.

- Annuska, - szólt a fiatal erdész. És még egyszer: - Annuska...

Azt akarta mondani, hogy ő tudja, miért hívták be Prohán nénit, - de nem mondta.

- Maga miért nem hozott ma nekem virágot? - kérdezte a leány.

- Soha többé, Annuska. Én már nem hozhatok magának virágot.

- Muzslai!... Mi lelte?!...

Prohán néni szólt ki:

- Annuskám! lelkem! gyere hamar!

Annuska szaladt, mert Prohán néni sírt.

A fiatal erdész egyedül kevergette a lekvárt, jobbról balra, lassan, szép egyformán.

Ő tudta, mi történik odabent. Hogyne tudta volna!

Az történt, hogy Prohán néni sírt, Prohán bácsi izgatottan pödörgette szürkülő bajuszát, - a nábob pedig Annuska elé lépett:

- Annuska, legyen a feleségem.

A leány nézte anyját, apját, aztán lesütötte fejét, keble hevesen pihegett s elkezdett reszketni, mintha fázott volna, pedig a homloka lángolt.

- Azt mondta: maradjak itt, - beszélt a nábob, olyan elfogult hangon, ami csupa szívdobbanás.

- Hát most itt maradok, ha akarja.

- Nem így gondoltam én, - suttogott a leány.

És Prohán néni zokogott, úgy, hogy az öreg ember már böködte a könyökével: no! no! csak módjával, Mari, lesz ez még rosszabbul is...

Annuska is megölelte s odabújva, anyja vállára, úgy rebegte:

- Ha apa akarja - -

- Nem, nem ő akarja: én kérem, legyen a feleségem, kérem, tanítson meg engem is örülni és örömet szerezni másnak. Békítsen ki a világgal és saját magammal. Az történik majd, Annuska, amit megálmodott: kinyitunk a kastélyban minden ablakot és aztán vidám élet lesz mindig a kastélyban és Somodoron is úgy lesz, mintha örökké husvétvasárnap lenne. Annuska!... Ugy-e igen?

- Igen.

A nap a Taraj mögé pihent, sötétedtek az erdők, a fák alá már befeküdt a fekete éjszaka.

A fiatal erdész kevergette a lekvárt az udvaron. Prohán néni sírva ujságolta neki, - amit pedig ő ugyis jól tudott, - hogy mi történt.

- Boldogságot, sok szerencsét Annuska...

- De most hozzon ám virágot! - kérte őt a leány.

- Hozok, - ígérte a fiatal erdész.

Még ezt az éjszakát a basarci tetőn akarta tölteni a nábob, a tűz mellett, ahonnan lelátni az erdészházhoz - és majd Annuska nézi a tüzet.

Sötét, csillagtalan éjszaka volt, nem látszott az erdészház, a fiatal erdész rakta a tüzet s táplálta késő éjjél. Szerencsét kívánt gazdájának, a nábobnak is, - hisz ő tudja, milyen angyali jó lélek Annuska.

- Majd ön is lejön Somodorra és segít nekünk berendezkedni.

- Igen.

- Prohán bácsit letelepítjük magunk mellé, pipázgasson az öreg békében s ön majd elfoglalja az erdészházat és ön lesz az erdőmester.

- Igen, - mondta a fiatal erdész s rakta a tüzet, hogy el ne aludjék.

- Aztán majd - -

- Igen, - mondta a fiatal erdész, pedig a nábob nem szólt többet.

Azt akarta mondani a nábob: Aztán majd önnek is keresünk feleséget...

Mintha már el is szunnyadtak volna a tűz mellett. A nábob beburkolózott a báránybőr subába, a fiatal erdész nézte még jó sokáig a hamvadó zsarátnokot.

Éjfél mulhatott, amikor nesztelenül fölállt s halkán indult, ott hagyta a nábobot magára.

A nábob arra ébredt, hogy szitál az eső, a hamuban csak egy-két szem parázs pislog s ő egyedül van.

Talpra ugrott, vállára a puskát s futva, le az erdészház felé.

Vaksötét volt a fák közt, a lesárgult lombok alá temetett cserkészösvény irányát elvesztette, csak úgy taláломra ereszkedett le a hegyoldal sűrűségében. Egyszer zajt hall, lépések... Valaki jön fölfelé...

- Ki az?

- Én, - válaszolt Muzslai.

Szemközt álltak egymással.

- Vezessen ki az ösvényre! - parancsolta a nábob s lekapta válláról puskáját.

- Az ösvényen vagyunk, - válaszolt nyugodtan a fiatalember.

- Lent volt a házban?!

- Igen.

- Mi dolga volt ott?! - s a nábob ujja már a puskaravaszon volt.

Muzslai késett a válaszzal.

- Tudni akarom!

- Egy kis bokrétát tettem Annuska ablakába, - mondta a fiatalember szomorú engedelmes-séggel.

Egy pillanatig hallgattak mind a ketten.

- A tűznél várakozzék reám, - szólt azután a nábob s ő indult tovább, le a hegyoldalon.

Alig tett néhány lépést, megállt s minden gondolkozás nélkül a fiatalember után kiáltott:

- Muzslai!

- Parancsol?

- Magánál is van fegyver, nálam is. Végezzünk egymással.

- Óh, kérem, az nem lehet!

- Miért? Férfiak vagyunk!

Igen halkan felelt Muzslai:

- Annuska szerencsétlen lenne.

Valami félelmes volt ez: két halálraszánt ember a nagy erdő sötét éjszakájában... nem látják egymás arcát...

- Beszélt ön Annuskának valaha szerelemről? - kérdezte a nábob s az ő hangja is szomorubb, alázatosabb volt már.

- Óh, - felelt méltatlankodva Muzslai, - soha! A szegény emberben is van ám becsület.

- De szereti őt?!

Muzslai erre is nagyon halkan felelt:

- Az a fő, hogy Annuska boldog legyen.

- Adjon kezet, - kérte a nábob.

Kezet szorítottak a sötétben.

Muzslai ment föl, a tűzhöz, a nábob meg lefele a hegyoldalon.

És mikor kiért az erdő szélére s látta a szunnyadó erdészházat, akkor kérdezte magától: miért jöttem ide? most mit csináljak?

Éppen mint régen, valaha, amikor a nagyfejűvel szökött a kollégiumból: csöndesen csöpörgélt az őszi eső. Itt az övé volt köröskörül minden: az erdők s az a ház is, de most a nagyfejű se volt mellette, hogy megkérdezze:

- Lásd, én mind várom, hogy lesz valami... de mi?

Leült egy szénakazal tövében s ott várta, hogy hajnalodjék.

Lesz valami, lesz, de mi?... Merjen-e örülni neki?

Reggel ő adta át Muzslai bokrétáját Annuskának:

- Ezt Muzslai szedte önnek.

Annus örült a virágnak, mindjárt pohárba is tette.

XIV.

A fiatal erdész, Muzslai, szavának állott, hordta a virágot ezután is Annuskának: azt a néhány sápadt, fázós virágot, ami még ősz végén elvéve nyílik a hegyek közt. Maholnap ilyen se lesz már, - tél lesz és hó borítja majd az erdőt.

Akkor már Annuska a nábob felesége lesz és a kastélyban lakik.

Készültek a lakodalomra.

Prohán néni, ha csak szerét ejthette, félrebújt valamerre, ahol senki se látta és sírdogált jóízűen, mert nagyon boldog volt. Készítgette Annuska kelengyéjét; kétszer is járt Esztergomban és sok drága szép fehérneműt vásárolt, három tucat törülközőt, jó szepesi szőtest, a mi örökké tart s az unokák se rifolják el, meg asztalneműt, meg sok törlőruhát, meg mindent, no, ami megilleti egy erdőmester leányát, az egyetlent, ha férjhezmegy.

- Mert a jó Isten olyan nagy szerencsét adott a lelkemnek, (ámbár hogy ki érdemelné, ha ő nem) azért ne mondja senki, hogy csak úgy eresztettük el hazulról...

A nábob nem avatkozott a dologba: úgy lesz az jól, ahogy Prohán néni csinálja. Pedig hát csak vinni kéne a leányt, Velencében is ott a palota, a palotában a sok csipke, meg ezüstcsatt, meg aranycsatt... De talán jobb lesz az Esztergomban vásárolt szepesi szőtest, ami örökké tart.

A kamaráról is gondoskodni akart Prohán néni; málnaszörpöt, befőzött áfonyát, de még szilvalekvárt is hordat majd a kastélyba:

- Hogy legyen nekik mindenük télire, a míg hozzászokik, hogy a maga asszonya a lelkem.

Kinyitották már a kastély ablakait.

Annuska kíváncsian, félve járta be a nábobbal a szobákat, ahol jó negyven esztendő óta senki sem járt. Prohán bácsi és a fiatal erdész nyitogatták az ajtókat és amint világos lett egy szobában, mintha beljebb, a sötétbe menekült volna előlük valami, éppen az, amitől Annuska félt s amire mégis olyan kíváncsi volt.

A nábob is elfogulva haladt.

Mintha a múltba ment volna vissza, ott pedig soha sehol semmi, aminek ő örülhetne, sőt éppen attól szeretett volna menekülni, ami volt, de az nem eresztette s mert gyermekkor óta örökké érezte, várta most is, hogy lesz valami, lesz, - de mi?...

Legjobb reményeinek is csak addig mert örülni egy kissé, amíg azok a megvalósulás küszöbéhez értek, azóta szüntelen hallja a fiatal erdész halk panaszát:

- Annuska szerencsétlen lenne!...

Az az ember nem tagadta, hogy szereti a leányt s van ereje ezt titkolni: itt segít fészket rakni az új párnak, akár a saját boldogságához készülődne.

Tenger pókháló és finom por volt az egész kastélyban. Negyven esztendő szunnyadt a folyosókon, a szobákban; lépéseiknek nyoma maradt a padlón, akár hamuban jártak volna.

- Ne menjünk tovább, Annuska, - ajánlotta a nábob. - Hagy takarítsanak itt ki előbb.

- De igen, menjünk! - kívánta a leány.

Hisz igen, a mióta él, örökké arra volt kíváncsi, mi lehet abban a sok becsukott szobában?

Most hát ott volt. Éppen a kastély középső termének ajtaja előtt.

Ő maga nyitott be.

Sikoltva hanyatlott vissza a küszöbről s leroskad, ha Muzslai derékon nem fogja.

Az ajtón áradó világosság vergődött, fulladozott annak a teremnek a nagy feketeségében.

Középen lépcsős ravatal emelkedett; a ravatal körül a negyven év előtt eloltott gyertyák s behúзва fekete szövettel az egész helyiség... Azon érintetlenül, a nábob anyja, Esztike gyász-pompája. Néhai vén Csák Berti, a félszemű bihari nábob csukta le ezt a termet s maradt azóta az is, mint a többi, úgy, ahogy Esztike hagyta. A ravatalról nem hiányzott, csak a koporsó, amit Csopak Andris kísért haza az Alföldre néhai jó gazdájával, valaha régen, már nagyon régen.

Az alélt leánynyal a fiatal erdész rohant le a lépcsőkön. Menekült vele a kastélyból, mintha égett volna fölöttük a tető.

A nábob görnyedten tekintett utánuk.

E pillanatban látta a sorsát: viszik hát a boldogságát ismét.

És érezte, hogy ennek így kell lennie, ez az igazság: az a fiatal leány azé a fiatalemberé s néki nincs joga őt elrabolni tőle. A hegyek, az erdők, a kastély, a kész ravatal, - az az övé: annak az embernek pedig semmije és senkije, csak az a leány.

Nem is sietett utánuk.

Maga húzta be a ravatalos terem ajtaját s lassan ballagott le menyasszonya után.

Annuska mellett Muzslai térdelt, mosdatta holtsápadt homlokát s nyöszörögve, mint a gazdája tetemét őrző eb, könyörgött neki:

- Annuska!... Annuska!...

A leány révedezve pillantott rá s néki panaszkodott:

- Hát ezért volt a kastélyban becsukva minden ablak?... Miért nem mondták ezt meg nekem?

- Én se tudtam, - szólt halkán a nábob. - Anyám itt halt meg.

És elgondolta: ilyen lehetett, ilyen fiatal, mint maga Annuska s apám ilyen idős, mint én... és ilyen szerencsétlen.

Prohán bácsi lehorgasztott fővel álldogált mellettük. Már többször elmondta, hogy csak módjával, mert lesz ez még rosszabbul is. Végül pedig azt kérte:

- Csak a feleségem meg ne tudja, szegény.

Prohán néni pedig mégis megtudta.

Hogyne!... Csak rápillantott a leánya sápadt arcára:

- Szent Isten! mi történt?

Annuska mosolyogni akart, de csak kicsurrant a könnye mégis, az öreg ember se tudott hazudni, Muzslai se. A nábob se bírt a keserűségével.

- Az történt, Prohán néni, hogy kár volt kinyitnunk a kastély ablakait. Szomorúság volt ott becsukva, azt most kibocsátottuk.

És teli lett vele az erdész-ház is, teli az erdők, szomorúsággal.

Annuskát aznap éjszaka kiverte a forró láz.

Prohán néni ezután nem mert sírni titokban se. A jó szepesi szőttest, ami olyan örökké tart, elrakta a sifonba, levendulát teregetett közéjük. Nem mondták egymásnak, de már nem készülődtek úgy a lakodalomra. Majd később, majd karácsonyra, majd tavaszkor - hagy szedje össze Annuska magát.

Mert olyan lett a leány, mint azok a sápadt, fázós virágok, amik ősz végén félnek a hótól a targalyas erdei avarban. Olyanokat is alig talált már számára a hegyek közt a fiatal erdész.

Egy délután, - korán alkonyodott, alacsonyan állott az ég, Prohán bácsi havat jószolt éjszakára, - hosszú hallgatás után, szép csendesen így szólt a nábob a leányhoz, aki az ablak előtt üldögélt s várta, mikor kezd pelyhedzeni az erdők fölött:

- Annuska!... én úgy érzem, sohase lesz maga az én feleségem.

A leány nem mozdult. Nézett ki, az erdőkre és ő is, igen csendesen mondta:

- Én is úgy érzem.

Aztán melléje lépett a nábob, megfogta a kezét s úgy kérdezte:

- Szeret?

- Igen, - válaszolta a leány nyugodtan.

Ekkor szállingóztak le az ablak előtt az első hópelyhek és éppen mint azt az „igen”-t, olyan csendesen mondotta a leány:

- Nézze! Apának, igaza volt, havazik.

- De inkább csak sajnál? Előbb csak sajnált?

Annuska gondolkozott.

- Most is sajnálom. Azt hittem, ha a felesége leszek, akkor meg tudom vigasztalni. Hisz én olyan jókedvű voltam ezelőtt... amíg a kastélyban nem voltunk... Most már én is csak szomorúságot okozok. De igen, - folytatta élénkebben. - Látom én jól. Anyus eddig sírt bátran én előttem, most erővel mosolyogni akar, amikor látom. Apa sokkal beszédesebb, holott eddig alig szólt hozzám, azt szerette, hogy én beszéljek. Én pedig... Lássá, én azóta jobb szeretek hallgatni. És mi leli Muzslait?... Éppen olyan lett, mint ön, pedig ő mennyivel fiatalabb?! Mintha megöregedett volna. És nézze, az a furcsa, én úgy találom, hogy most minden kisebb, annyira öregebb itt minden. És én is, úgy érzem, már egészen öreg vagyok. Mintha nagyon régen lett volna már az is, ami csak a nyáron volt. Anyukának mondani se merem, de azt hiszem, sohase lesz vége ennek a télnek, ami most kezdődik. Mi lehet ez? Én nem értem.

Egészen sötétben voltak. Annuska nem látta a nábob arcát. Nem látta, hogy reszket a válla, hogy zokog. Hangtalanul, könny nélkül.

Mert ő értette azt, amit a leány nem értett.

Ekkor este érkezett Somodorra, életében harmadszor, Csopak Andris.

Kis gazdája lakodalmára jött.

Nem úgy mint hajdan, öt csikóval: vaskocsin, öregesen, Esztergomban fogadott szekérrel, abba a görbe országba, a csunya hegyek közé.

Alig pillantott körül, azzal az egy szemmel: csak köhintett egyet, - itt se rugják ki a ház oldalát a lakodalmon!

Több husz esztendejinél, hogy nem látta kis gazdáját. Telik az idő, - az a dolga. Jó ebédet ad a világ, de halálos a vacsorája mindnyájunknak.

- Megjöttél Andris?

- Hátha csákány fergeteg hullott volna, - mondotta az öreg.

A másik is eljött volna, Dávid, a nagyfejű, - de nem lehet a házat ott se úgy bitangjába hagyni.

Érdemes külsejű, tempós gazda vállott Andrisból a husz esztendő alatt. Nem igen beszélt.

- Leszoktál a szóról, öregem, amióta nem láttalak.

- Há'szen, időt adott rá, kis gazdám. Husz esztendeje!... Így szoktuk mi otthon, a nagyfejűvel. Ki ebbel lakik, ugatni tanul. Ő pedig nem igen koptatja a szót, nehogy megfázzék a nyelve.

- A jó Dávid!... hogy van?

- A Dávid?!... Hát csak van, ő is. Gyertyát nem gyujt, fél, hogy elfogy. De azér a kolbász szagára ő is fölébred.

- Őriztétek az enyémet, ugy-e? - kérdezte a nábob s meghatottan nézte az öreget, aki öröme jött. - Hát azt nem is kérde, mikor lesz a lakodalom?

Csopak Andris köhintett. Aszondta, hogy néki nem sietős, ő ráér, - meg az a helyes: aki lovat vészen, a féket is vele veszi.

- Hát te, Andris? Nem szántad rá magad azóta? - kérdezte a nábob, mert érezte, hogy sok jó szóval adósa az öregnek.

Andris simított az üstökén, szén fehér volt már az, egy szálig:

- Fiatalnak a feleség támasz, a pálca csak parádé; öregnek a pálca támasz, csak parádé a feleség... Meg aztán, nem esett volna az meg kis gazdám nélkül.

Annuskának kezét csókolt az öreg s valami nagyon szomorú juthatott eszébe, mert többször köhintett.

A nábobnak bevallotta:

- Ilyen fehér arcu, imádságos könyvbe való szép volt boldogult jó gazdám Esztikéje is... akit innen vittünk haza...

- Koporsóban, - tette hozzá a nábob.

Az öreg Andris rábólintott s várta, hogy mondjanak hát neki többet, majd szól aztán ő is. Nem is eresztette maga mellől a nábob. Kérdezgette, egyről, másról, míg végre kitérte előtte szívét.

- Jókor jöttél, öreg Andrisom...

És beszélt, beszélt. Milyen egyedül volt örökké, hogy kapkodott, hogy küzködött, hányszor suhant el előtte a boldogság és sohase tudta megfogni. Most se. Már oda az is.

- Nincs, csak a pénzem! Az pedig minek?!... Nem jutott belém apám erejéből, az anyám érzékeny szelid szíve vérzik bennem, amióta élek. Maholnap megvénülök s nem volt erőm annyi fájdalmat okozni másnak, hogy boldog lehessenek. Szeretet után áhitozom, amióta vagyok s lépten-nyomon szemembe kacagja a sors: érjed te be a gazdagsággal... Most mit csináljak?

Az öreg cseléd szólott.

- Hát én nem tudok az ilyenhez annyira, kis gazdám, én csak azt tudom, hogy aki a viztől fél, nem eszik a' halat. Nincs aki szeresse?! - és csöndesen csóváltatta fejét az öreg cseléd. - Hát az a tenger föld, aki árván maradt, a sok állat, meg ember, aki gazda nélkül?!... Lesz otthon, aki szeresse. Nem volt itt jó minékünk soha. Gyerünk innét mi haza.

- Késő már, Andris.

- Dehogy késő, kis gazdám. Messze haragnak is későre jön hangja.

De végtelen hosszú is volt az az éjszaka!

Reggelre fehér szemfedő alá került a környék. Valami békességes nagy nyugalom, a végső megpihenés, az elmulás derűje szunnyadt fölötte.

A nábob Annuskához készült.

A leány boldogságáról akart gondoskodni: itt hagyja néki a hegyeket, az erdőséget, a kastélyt is, - megfogja kezét s ilyenformán szól majd hozzá: „Örömet akar nekem szerezni, Annuska? Meg akar engem vigasztalni?... Ahhoz az kell, hogy tudjon örülni, mint ezelőtt. Ahhoz az kell, hogy ne az én feleségem, hanem nékem is a leányom legyen!” És ezután kezét szorít a fiatal erdészszel is: „A maga kötelessége, hogy mire tavasz lesz, tudjon Annuska ismét kacagni. Nyissák ki együtt a kastély ablakait és gondoskodjanak, hogy úgy legyen Somodoron, mintha örökké husvétvasárnap lenne...”

És így, egészen ilyenformán cselekedett.

Amikor indulni akart, érkezett az öreg Prohán és vele Prohán néni. Mintha templomba érkeztek volna, ketten, a tél első szép fehér reggelén.

Prohán bácsi fölvette aranyzsinóros rokkját, Prohán néni fején a pántlikás csipkefőkötő volt.

Mivel nem igen tudott a szóhoz Prohán bácsi se, hát anyuka kezdte, de ő sírva fakadt s az urát biztatta:

- Te beszélj, inkább, Prohán. - - Ne tessék azért miránk megneheztelni most. - - Hát csak beszélj, Prohán, ahogy kigondoltuk odahaza az éjszaka, amíg a hó esett - -

Az erdőmester készülődött, készülődött, nem tudta olyan szépen elmondani, ahogy kigondolták azt odahaza az éjszaka, amíg a hó esett.

De azért beszélt, úgy, hogy szebben, becsületesebben nem is lehetett volna.

- Köszönjük a nagy tisztességet a mi urunknak. Azért jöttünk ketten, hogy ezt megköszönjük. De mi azt gondoljuk a feleségemmel, ne tessék neheztelni érte, azt gondoljuk, hogy nem a mi Annuskánknak való itt a kastélyban. Azt akarjuk kérni, hogy maradna ő csak mivelünk, az erdészházban. Mert, kérem, mi bizonyosan tudjuk - -

Habozott Prohán bácsi: mondja? ne mondja?... Anyukára pillantott. Az sírt. De mindegy, mert ezt is meg kell most mondani.

Megmondta, halkabban, még szomorúbban:

- A mi Annuskánk úgy is meghalna ott a kastélyban.

Anyuka könyeit a nábob törülte le.

Karonfogta a két öreget s erősen, bátran, ő kísérte vissza őket Annuskához.

És cselekedett úgy, ahogy határozta ő is az éjszaka. Amíg a hó esett.

Dél felé már mentek Somodorról, az öreg Andrissal.

A nábob ígérte, - mosolyogva, - hogy majd visszajön, ha tavasz lesz, Muzslainak meghagyta, hogy okvetetlenül ő akar lenni a násznagy a lakodalmon.

Annuska még szomorúbb volt, azt suttogta:

- Nem jön vissza soha, én tudom...

Mentek - és eltűnt szem elől a kastély, az erdészház és mindenre, ami itt volt, becsukódott fehérségével az erdő.

- Ennek is vége, Andris.

- Jót cselekedtünk, kis gazdám. Itt most olyan jó szomorúság marad utánunk, amiből az öröm terem.

XV.

Visszakerült a nábob, haza, oda, a honnan elindult, valaha régen, hogy megtanuljon nevetni.

Visszakerült s hozta már, őszülő fejjel, fáradtan, ajka végén azt a két meddő barázdát, amit az ember akkor szánt az arcára, amikor önmagát kacagja.

Mert ezután hát ismét, úgy, mint mindig, amióta él, várhatja megint majd, hogy lesz valami... de mi?

A tenger föld, a tanyák, majorok, puszták, a karámok, amit köröskörül látott, de még odébb is, az mind az övé volt és fehér szemfedőt borított azokra is a hó. Valami csábítóan békességes nagy nyugalom, a végső megpihenés, az elmúlás derűje szunnyadt fölötte.

Csudálatos!

Ami van, az olyan, mint volt s az se hiányzik, ami már nincsen.

Jámbo sincs már, se Sutyom, se Kehes, régen dög a deres is, amelyik halálra hurcolta a fél-szemű bihari nábobot... Elméne a tiszteletes is már, Ásguti Fazekas András urunk, a nagytudományu, s el, véle, professzor urunk, az igen pallérozott tudásu doktor, Sárváry Pál, a józan okosság szerint való Tudomány könyvének szerzője.

De például Csehi Dávid, a nagyfejű, ő megvan.

A ház végében, - ahol a három agár szundikált s várták volt utolsó szufláig a néhai nábobot, - egy kicsike szoba, akkurát, hogy elfér benne a szalmazsákos ág, az ág alatt a zöld koffer s fejtől ott lóg a légációs iszák. A falatka fenyőfaasztalon a kalamáris és a kalamáris környékén sok ténta-pöcsét. Van egy polc is a falon és azon a könyvek, de a Dávid az ablak előtt üldögélt, valami könyv mellett... Nyilván afféle dikcionárius, amibe annyi a bötü, hogy más se fér annyi a vékába.

Az öreg diák, mint a fehér rokolyás leányzó konfirmációkor, elpirult, nagy feje szinte lángot vetett és mosolygott szemérmatosan.

Olyan volt ma is, s olyan fiatal maradt, mint valaha a kollégiomban.

- Még mindig tanulsz, Dávid?

- Mit csináljon az ember, - csudálkozott a Dávid.

Egyszer se kérdezte a nábobot, hol járt, mit csinált, hisz megmondta Andris: ha az Isten nyulat teremtett, bokrot is teremtett neki. Várta türelemmel, hogy majd csak véget ér egyszer a herce-hurca élet: hazakerül a nábob... Hazakerült. Most hát egy csöpp hijja se maradt már Dávidban az étellel és a világgal való megelégedettségnek. Ezután tanulhatott, még szorgalmasabban.

- Mi haszna annak a sok tudománynak, Dávid?

A nagyfejű elgondolkozott és szemérmatosan bevallotta:

- Sohase gondoltam arra, hogy hasznát vegyem.

Csopak Andris mentegette:

- Azt hiszi ő, könyörgöm, olyan a világ erre mifelénk, hogy jászol jár a tehén után.

A nábob pedig tanakodott, ő is kéne, hogy csináljon már valamit. Andris bizgatta ide is, oda is, de a nábob csak rábólintott mindenre:

- Úgy van az jól, Andris, ahogy csináltátok.

Az öreg cselédből végre is kibugygyant az elkeseredés:

- Van a fenébe, kis gazdám. Holdvilágnál meg nem érik a szőlő.

Lassan mullott a tél s abban a békességes nagy nyugalomban apránként mégis kieszelte a nábob, hogy mit kéne csináljon?

Segített néki, szüntelen példaadásaival, öreg cselédje, az Andris.

Egy hosszú decemberi délután, csúnyán csapkodta künn a havat az északi szél, - azt a históriát mesélte az öreg, amit a polyákok közt tanult multkoriban, hogy lovakkal járt a krakói vásáron: a pan Tvardoczky históriáját.

Hallgatta a nagyfejú is.

- Szakasztott ilyen zegernye idő szorított bennünket a csárdába. Sok mennykő holló kóválygott a csárda fölött. Aszondja az egyik polyák kupec: „Ha most gyünne az ördög, mint pan Tvardoczkyhoz!”... - Hát a’ ki? - kértem tüle. - „Hát azt se tudja?” - mondja ő. - Honnan a fenébe tudnám?... - De aztán rendöltem nekik cukros pályinkát, meggyujtottuk, aztán elmondta. Aszondják, valami hires diák volt az, többet tudott, mint az egész kollégium. Meggyönyörű szál legény volt, bomlott utána, ahány krakói fehérnép. Élte is a világot istenigazába. De egyszerre megbomlott, ember nem köllött neki, alig evett, szint’ a gerincéhez száradt a husa: fejibe vette, hogy nem nyugszik addig, amíg mindent nem tud. Elbújt a hegyek közé és ott, egy barlangban kotyvasztott éjjel-nappal. Egész boszorkány-konyhája volt neki. Aszondják, aranyat akart csinálni... Meg aztán valami ártatlan fehérnépre is szemet vetett, de nem köllött a leánynak. Mit csináljon? mit csináljon?... Az ördöghöz folyamodott. Annyit tanult, hogy az ördög már úgyszólván ott sifitelt az ámbitusán. „No, ördög, hát gyere! Elszegődöm!”... A szegődség az volt, hogy a leány az övé legyen és mindent tudjon. Ő meg hűséges, engedelmes cimborája lesz az ördögnek. Ennyibe maradtak.

A leányt hozta az ördög. De csak kóstolónak volt a’ jó. A garabonciás hamarosan rászokott az ízire s aztán alig győzte néki hordani a többi is az ördög. Meg hogy olyan hatalmas lett, hogy a kezibe került az élet meg a halál hatalmassága, amire az ördög tanította ki, - egyet gondolt: szegődség ide, szegődség oda, nem bolond az ember, kifiruncvancigolom én az ördögöt is!...

Már aztán kutyába se vette a szegődést, csinálta, ami néki tetszett, élt kénye-kedve szerént. Ő volt a legokosabb ember egész polyák országban, a leggazdagabb, meg a legerősebb. A király is addig ácsoroghatott a kapuja előtt, amíg be nem eresztette.

Kuncsorgott utána az ördög eleget. Panaszkodott, könyörgött neki, hogy nem ez a szegődség, hogy ez nem böcsület: a diák csak váltig kifogott rajta, úgy el tudta csürni-csavarni, hogy az ördög ríva kódult a jussa után.

De egyszer, - így hordta a havat a szél, mint most, - egy éjszaka, kocsmába szorult a diák az országúton. Alig cihelődött le a kemence mellé a jó melegbe, - ott károgott a ház fölött az ezer meg ezer holló és varju... Rimánkodott neki a kocsmáros, hogy menne Isten hírével, de a diák csak nevette. „Hát nem tudná, ki vagyok?! Mit nekem a holló, meg a varju, ha százszor annyi! A pokol ármádiája se bír én vélem!” Erre, valami operenciás nyelven csak kiszólt s eltakarodtak a varjak, egy szálíg. Egy maradt az ereszen, gubbasztott szomorúan.

Alig telepedett vissza a kemence mellé, - hát egy atyafi kuporog a kuckóban... A diák ráismert: az ördög.

No most hát, birokra!

Az ördög elállta a küszöböt s hította vissza a hollókat, - a diák az ablakot ütötte az ökklével s úgy űzte a pokol madarait.

Ott röpdöstek, ott kóvályogtak a ház fölött, de el nem mehettek, se le nem szállhattak...

A diák érezte, hogy zsibbad már az ina, legyűri az ördög. Kiverte a halálos hideg verejték... Hátrapillant: látja, ott a söntés mellett a bölcsőt és a bölcsőben, mint a téj, édesen aludt a kocsmáros csecsszopó kis fia. Aludt a gyerek. Pedig rengett a ház a károástól, de a gonosznak semmi hatalma az ártatlan kis teremtésen. A bölcső meg se moccan.

A diák köröszöt vetett, odaugrott a bölcsőhöz, kapta a gyereket, a szívére szorította és menekült vele ki a fekete éjszakába, a hóviharba.

Az ördög, egy ugrással a nyomukba!

A szélvész fölkapta őket, viszi ma is.

Aszondják, azóta szüntelen viaskodnak a felhők közt, az ember nem bír az ördöggel, de az ördög se férhet az emberhez. Mert hogy ott szunnyad szívében a gyerek.

Nékem így mondta a polyák kupec. A Dávid eleget tanul, néki jobban kell tudni, mi igaz benne, mi nem.

Csehi Dávid, a nagyfejű tudta.

- Ha nem csalódom, ez volna a szláv Fauszt egyik népies meséje. A szláv lélek nyilatkozik meg benne jellegzetesen. A német Fauszt, ahogy azt Góthe teremtette páratlan mesterművében, mennybe jut, odasegíti az égi jószág s az örök nőiesség. Az angol Fauszt, Marlow szép drámájában, összeroskad és az ördög prédája lesz. A spanyol Fauszt, ha ugyan Don Juant elfogadhatjuk a spanyolok Fausztjának, pokolra jut, odataszítja galádsága, bűnös sok szerelme. A szláv Fauszt?... Nem kárhozott még el, de nem is menekült meg. Küzködik.

Így magyarázta a Dávid, miközben erősen elpirult.

A nábob nagyot gondolkozott.

És apránként derült a kedve. Talán most rábukkan az ösvényre, amit az élet néki szánt s azon megleli, amit oly régen keres...

Meg, de egy kicsit még várni kell.

Olvad a hó, olyan egyszerre tűnt el, mint a hamar szeretet, mozdult a sok föld, a tanyák, majorkok, puszták és karámok, - mire kinyílt az orgona lila bűgája, megjött a fiatal erdész levele is a hegyek közül, hogy Annuska ujján a karikagyűrű, de csak akkor lennének igazán boldogok, ha kegyes jó gazdájuk kísérné őket oltár elé.

A nábob elégedetten olvasta a hírt s megbiztatta a fiatal erdészt, hogy most nem ér rá, mert sok a dolga, most nem mehet, de esztendőre ilyenkor ott akar lenni: a keresztelőn.

Csak még ez az egy esztendő teljék el szerencsésen, még csak ezt kell kivárni, aztán ő is rendben lesz...

Az öreg Andris nem győzött örülni kis gazdája megkerült kedvének.

Ravaszul hunyorgatott, ha sikerült őt kicsalni valamilyik tanyára; olyankor maga az öreg ült a bakon s ő hajtott. Gyönyörű termés ígérkezett, áldott esztendő lesz.

- Az, hogy itthon a gazda! Megérzi azt a föld is.

Úgy oktatta kis gazdáját az öreg, úgy tanította a gazdálkodáshoz, mintha már most ő készült volna el innen, valamire. Hogy ezt így kell, amazt meg úgy.

- Tán elszegődtél tőlem Andris?
- El én, maholnap, - felelt jókedvűen.
- Nem eresztelek, öregem. Még itt dolog vár rád.
- Dolog?! Akkor hát csak szaporán kis gazdám, mer' nekem már minden istenadta nap sietősebb.
- Hová sietsz annyira?
- Hová?... Ahol döglött kutyának a helye: az árokba...

A nábob mosolygott.

- Nem addig az Andris! Engem itt nem hagysz. Gondoskodnunk kell itt a földről. Asszony kell ide, meg gyerek.
- Hát lesz?! - tamáskodott az öreg, de azért nagyon örült.
- Lesz. Esztendőre ilyenkor itt lesznek. Te mégy utánuk.
- Akár a pokol fenekére, - fogadta az öreg. És hogy többet mondjon, hozzátette: - Akár oda, abba a Somodorba is.

Öreg cselédjét karonfogta a nábob:

- Eltaláltad öregem. Éppen oda, Somodorra. Lásd, úgy gondoltam: ide hozzuk majd azt a fiatalembert, meg a feleségét, mielőtt gyerekük lesz. Ez a baja, mindig az volt ennek a földnek. Azért árva ez a sok állat, meg ember, mert anyjuk nem volt. Apámnak is, nekem is, az hiányzott: az asszony, az igazi, a jó asszony.

Andris mondani akart valamit, de csak tűrte a szót, mint rongyos köpönyeg a foltot. Ámbár, hogy ő nem így gondolta ezt. Dörmögött:

- Hát a Csák nemzetség?...

A nábob ajka végén árnyékos mélyre nyomódott az a két barázda.

- A Csák nemzetség?! - s nevetett. Vélem éppen elég belőle, utánam már csak az ocsúja maradna. Ideje, hogy valami haszna kerüljön ennek a nagy gazdagságnak. Tudod, öreg, most majd vásárlunk ide boldog embereket. Olyanokat, akik szeretik egymást, olyanokat, mint azok lehetnek, akik az első tanyát rakták itt a Csák nemzetségnek. Jó lesz ez nekünk is, meglásd. Jó a földnek, állatnak, minden embernek itt. Bízd te csak rám, öreg Andrisom!... Még csak ez az egy tél s rendben leszünk.

Csapak Andris csóválta a fejét. Nem szerette ő ezt, de hát jobb tán így, mint sehogy.

Elmult a tél s mire ismét nyílt az orgona lila bűgája: hívták keresztelőre a nábobot, Annuskáék.

- No, Andris, - küldte öreg cselédjét a nábob, - te indulhatsz! Megmondod nekik, jöjjenek, én kívánom. És elhozd őket, akármi történjék, mert azt akarom, hogy úgy legyen majd itt is, mintha örökké pünkösöd vasárnap lenne... Annuska majd módját leli, ő ért hozzá. Utánam pedig, maradjon itt is olyan jó szomorúság, amiből az öröm terem.

Andris hát elment.

Ha a másvilágon számon kérik a Csák nemzetséget: izzadjon s törölgesse üstökét a tiszteletes, nagytudományú Ásguti Fazekas András urunk, meg az a másik, a tudós professzor.

A nábob aztán gondoskodott a többiről is, mindenről, hogy ha majd megérkeznek, semmi se essék egyébként, mint ahogy most akarja.

Dávid, a nagyfejű, roppant világelégedetten kukszolt valami tömördek könyv mellett, amikor a nábob is boldogan, könnyű, vidám lépésekkel, egész fiatalon elindult, hogy teljesen bevégezze dolgát.

- Tanulsz, Dávid?

Intett a nagyfejű, ő is boldogan, hogy igen: ő tanul.

Láthatta, hogy már most nagyon elégedett mindenki.

A nábob, amint kiballagott a tanyáról, nem sietett, tudta, hogy nem kell tovább várni, ma célnál lesz, megtalálja, amit olyan régen keres, - gondolkozott: nem marad-e dolga elvégeztelenül?...

Csak egy.

Az a levél, amit a Jankó asszonya írt, az olvasatlanul maradt. Milyen jó, hogy azt soha el nem olvasta!... A halvány lila-napernyős asszony levelét, aki oly őzikés szelídséggel tudott nézni a Jankó koporsója után...

És eszébe jutott a tiszteletes tanítása, eszébe a tenger bölcseség, amire tanítá a professzor is.

„...Jóllehet, olyan az asszonynak ajaka, mint a csepegő lépesméz, és lágyabb az olajnál az ő nyelve: mindazonáltal annak vége keserű, mint az üröm, éles, mint a kétélű tör: az ő lábai a halálra mennek, az ő járásai a koporsóra valók.”

Így mondá a tiszteletes.

„...Végezetre, - hogy ezt fölöttébb jegyezze meg magának a nebuló, - az olyan ember is, aki magán kívül senkit sem szeret, legalább tettetésből kéntelen olykor olyan dolgokat mívelni, amelyeket a szeretet avagy a jóság jelének szoktunk nézni; különben még az emberek társaságából is ki kellene annak költözni és még akkor is, a maga jobb voltaért, a vadállatok közül legalább egyet ki kellene választani, amelynek nyájasságát és társaságát, szeretetinek legalább tettetett jeleivel, unalmának elűzésére megnyerhesse... A romlottságnak azért ezen grádusát csak egyedül a gonoszság legfőbb, avagy legteljesebb képiben, avagy ideáljában, az ördögben képzelhetjük, abban is pedig csak azért, mert lételet minden test és állati szükség nélkül gondoljuk.”

Így mondotta ezt a professzor.

És ezután nem gondolt másra többé, csak a munkára, amit még el kell végeznie.

Amint így haladt, egyszer csak hosszú jegyenesor bukkant elő a szemhatáron. Mintha ott érne véget a sok föld, hála Istennek!

Az az ezer hold volt ott, amit jegyenével sáncoltatott körül a néhai bihari nábob, a félszemű; amin azóta nem arattak és ott élt és ott halt meg békességben ami virágot adott az Isten rá: Esztike sírja volt ott.

És valahol ott, egyik jegyenye tövében, mint csőszgunyhó, Esztike urodalmának határán, ott a néhai nábob sírja.

A nábob nekiindult a virágerdőnek, mert virágzott az inda, a tövis, a bógáncs, - ment, ment beljebb, beljebb, eltűnt szem elől...

És nem jött ki onnan többé soha.

A végtelen kék égen pedig lágyan foszladoztak a fehér fátyolfelhők; üzték, elérték, ölelték egymást, majd meg szerteváltak, hogy azután ismét egymást keresve találjanak egymásra... És zöldült a pást; ahány fűszál, az valamennyi a párjához hajlott... A szerelmes illatban virágzó hársfák lombjai közt andalító muzsika lett a munkás méhek dongásából is.

